

Джеръм К. Джеръм

Трима на бумел

ПЪРВА ГЛАВА

Трима мъже имат нужда от промяна · Случка, която показва пагубните последици от измамата · Нравственото малодушие на Джордж · Хрумванията на Харис · Приказка за стария моряк и неопитния ветроходец · Екипаж със завиден апетит · Опасността да се отплава, когато вятърът е откъм морето · Логичните разсъждения на Етълбърта · Влажният въздух на реката · Харис предлага обиколка с велосипеди · Джордж размишлява за вятъра · Харис предлага Шварцвалд – Джордж размишлява за стръмнините · Възприетият от Харис план за изкачване на нанагорницата · Госпожа Харис ни прекъсва

– Нуждаем се преди всичко от промяна – каза Харис.

Точно тогава вратата се отвори, надникна госпожа Харис и каза, че Етълбърта я изпраща да ми напомни, че не бива да закъснявам заради Кларънс. Понякога си мисля, че Етълбърта е прекалено нервна по отношение на децата. Всъщност на малкия му няма абсолютно нищо. Излязъл сутринта с леля си, а като е с нея, винаги щом зяпне някоя сладкарска витрина, тя го вкарва вътре и му купува кремпити и пасти, докато се запъне, че повече не иска, и възпитано, но твърдо откаже да хапне каквото и да е. После, разбира се, на обяд яде само веднъж допълнително от пудинга и Етълбърта решава, че не му е добре. Госпожа Харис добави, че няма да е зле да се качим по-скоро в столовата, понеже иначе нямало да чуем Мюриъл да рецитира „Чай при Лудия шапка“ от „Алиса в страната на чудесата“. Мюриъл е втората рожба на Харис – осемгодишно умно, схватливо дете, и аз обичам да я слушам, когато рецитира сериозни неща. Казахме, че ще си допусим цигарите и че ей сега се качваме, помолихме я също да не оставя Мюриъл да почне, преди да дойдем. Тя обеща да задържи детето, колкото може, и си отиде. Щом вратата се затвори, Харис продължи прекъснатото изречение:

– Нали знаете какво искам да кажа: пълна промяна.

Въпросът беше как да я извоюваме.

Джордж предложи „служебно пътуване“. От Джордж друго не може и да се очаква. Ергените смятат, че една омъжена жена ще се остави да я прегазят парен локомотив. Познавах някога млад мъж, инженер, който решил да отиде във Виена „по служба“. Жена му се позаинтересувала „по каква служба“. Той е казал, че ще трябва да обикаля мините в околностите на австрийската столица и да пише доклади. Тя обявила, че

идва с него – била от тоя тип жени. Той се помъчил да я разубеди: обяснил, че мините не са място за една красива жена. Тя отвърнала, че е наясно с това и че изобщо не възнамерява да слиза с него в забоите; щяла да го изпраща сутрин и след това да се забавлява до завръщането му, като обикаля виенските магазини и си купува това-онова. Той не намерил начин да се измъкне, след като вече бил започнал, и десет дълги летни дни наистина обикалял мините в околностите на Виена, вечер пишел доклади и тя ги изпращала на фирмата му, която изобщо не се нуждаела от тях.

Прискърбно би било, ако трябва да причисля Етълбърта или госпожа Харис към тоя вид съпруги, но все пак по-добре е да не се прекалява със „служебната работа“ – тя трябва да се пази за краен случай.

– Не, не – казах, – трябва да се държим откровено и по мъжки. Ще кажа на Етълбърта, че съм стигнал до заключението, че човек престава да цени щастието, когато постоянно е около него. Ще ѝ кажа, че за да се науча подobaващо да ценя хубавото, което ме заобикаля, имам намерение да се откъсна от нея и децата поне за три седмици. Ще ѝ кажа – продължих, обръщайки се към Харис, – че на теб дължим...

Харис малко припряно остави чашата си.

– Ако нямаш нищо против, драги – прекъсна ме той, – по-добре не го казвай. Тя ще го сподели с моята жена, а пък аз... е, не ми се иска да ми се приписва заслугата за нещо, което не съм направил.

– Но точно твоя е заслугата – настоях аз, – ти направи предложението...

– Идеята я даде ти – отново ме прекъсна Харис. – Нали каза, че не бивало човек да тъпче все по една и съща позната пътека и че от непрекъснатото седене вкъщи умът затъпявал.

– Аз говорех общо – обясних.

– На мен ми се видя много конкретно – каза Харис. – Възнамерявам да го повторя на Клара. Зная, че тя високо цени твоите съждения. Сигурен съм, че ако...

– Няма да рискуваме – прекъснах го аз. – Въпросът е много деликатен и има един начин да се справим с положението. Ще кажем, че идеята е била на Джордж.

На Джордж някак си му липсва приятелска готовност да се притече на помощ и това понякога ме ядосва. Не трябваше ли да се зарадва на възможността да помогне на двама стари приятели при решаването на една дилема? Вместо това той взе да се заяжда.

– Направите ли го – обади се Джордж, – ще кажа и на двете, че

първоначалният ми план беше да се съберем всички заедно с децата, аз да доведа моята леля и да наемем един очарователен стар замък на морския бряг в Нормандия, където климатът е особено благоприятен за слаби деца, а мляко като тамошното няма в Англия. Ще кажа също, че вие отхвърлихте предложението ми и обяснихте, че по-добре било да сме сами.

Безполезно е да се държиш любезно с човек като Джордж, с него трябва твърдост.

– Добре, кажи им – каза Харис, – а пък аз ще приема предложението ти. Ще наемем този замък. Ти ще доведеш леля си (аз ще се грижа за нея) и ще изкараме там един месец. Всички деца те обожават. Дватама с Джером не влизаме в играта. Обещал си на Едгар да го научиш да лови риба, ще трябва да играеш и на диви зверове. От миналата неделя Дик и Мюриъл само за твоя хипопотам говорят. Ще си правим пикници в гората (само за единайсет души), вечер ще слушаме музика и рецитации. Мюриъл вече е научила шест пиеси, а и на другите деца много им се удава.

Джордж се предаде – на него му липсва истинска смелост, – но не го направи коректно. Каза, че ако сме постъпили така коварно, ако малодушно и вероломно сме му изиграели такъв мръсен номер, той не би могъл, разбира се, да ни попречи, но аз да не съм се опитвал сам да изпия цялата бутилка бордо, ами да съм налеем една чаша и на него. Добави също, малко нелогично, че всъщност нямало значение, защото и Етълбърта, и госпожа Харис били умни жени и нямало дори за миг да допуснат, че предложението е излязло от него.

След като постигнахме съгласие по тази незначителна подробност, въпросът беше: каква промяна?

Харис както винаги държеше на морето. Каза, че знаел една яхта точно каквато ни трябва: ще си я караме сами, няма да ни се бъркат разни некадърни моряци, дето само ще увеличават разноските и ще развалят романтиката. Достатъчен бил един-единствен сръчен юнга, той щял да се справи сам. Знаехме я ние тая яхта и му го казахме, вече бяхме плавали на нея с Харис. Никакъв морски въздух не може да надвие смрадта на плесенясала трюмна вода и зеле, с която е просмукана. Ако ще е за такива миризми, по-добре човек да прекара една седмица на лондонските докове. Освен това няма къде да се скриеш от дъжда, каюткомпанията е метър и двайсет на метър, като половината място е заето от печката, която се разпада на парчета, щом се опиташ да я запалиш. Къпеш се на палубата и вятърът ти издухва кърпата през борда, когато

излизаш от коритото. Харис и юнгата ще вършат всички интересни неща – вдигането на платната, рифоването, свиването, накланянето на един борд – и ще оставят на нас с Джордж беленето на картофите и миенето на чиниите.

– Добре де – каза Харис, – да вземем истинска яхта с шкипер и да направим плаване по всички правила на изкуството.

Отново възразих. Знам ги тия шкипери. Онова, дето те му викат плаване, е да се стои на котва в обявеното от тях „открито море“, та да прескачат лесно при жената и семейството и най-вече – в любимата им кръчма.

Преди години, докато бях млад и зелен, веднъж и аз наех яхта. Извърших тая глупост, тласкан от някои обстоятелства: неочаквано ми беше провъвряло и Етълбърта изведнъж закопня за морски въздух. На другата сутрин в клуба в един брой от спортния вестник случайно попаднах на следната обява:

За любителите на яhti. Изключителен случай! „Скиталец“, 28-тонен йол. Собственикът, призован внезапно по работа, дава за кратко или за дълго под наем тази великолепно стъкмена хрътка на океаните. Две каюти и каюткомпания, пианино „Вофенков“, нов меден котел. 10 гвинеи на седмица. Запитвания при Пъртуи и с-ие, Бъклърсбери 3-а.

Стори ми се като отговор на молитва. Новият меден котел не ме интересуваше – и да се събереше малко пране, можеше да почака, съобрази аз. Но пианино „Вофенков“... звучеше примамливо. Представих си как Етълбърта свири вечер – някоя песен с припев, който с малко упражнение екипажът би могъл да научи, за да приглася, докато нашият подвижен дом се носи като хрътка по сребристите талози.

Взех фойтон и отидох право на Бъклърсбери 3-а. Господин Пъртуи беше човек със скромнен вид и държеше невзрачна кантора на третия етаж. Показа нарисувания с водни бои „Скиталец“ в полет, гонен от вятъра. Палубата беше наклонена към океана под ъгъл 95 градуса. На изображението не се виждаше жива душа: предполагам, че всички са били изпадали във водата. То и никой не би могъл да се задържи на палубата, освен, разбира се, ако не е прикован. Изказах тези разсъждения пред посредника, който обаче ми обясни, че в този момент „Скиталецът“ заобикалял нещо си в деня, когато спечелил състезанието „Медуей“. Господин Пъртуи приемаше за естествено да зная всичко за това

събитие и аз не почувствах охота да разпитвам за още подробности. Две петна близо до рамката на картината, които отначало взех за мухи, представляваха, оказа се, вторият и третият поред в това прочуто състезание. На една снимка яхтата, закотвена до Грейвсенд, не беше толкова внушителна, но изглеждаше по-стабилна. След като получих задоволителен отговор на всичките си въпроси, я наех за две седмици. Господин Пъртуи каза, че било много добре, дето я вземам само за две седмици (впоследствие се съгласих с него), понеже така щяло да се изпълни и желанието на друг наемател. Ако съм я бил поискал за три седмици, щяло да се наложи да ми откаже.

След като се спогодихме, господин Пъртуи ме запитва дали имам наум някой шкипер. Това, че нямах, било също много добре – явно всичко се подреждало много благоприятно за мен във всяко отношение. Господин Пъртуи бил сигурен, че най-добре било да задържа господин Гойлс, сегашния капитан – отличен шкипер, увери ме той, човек, който познавал морето, както някой може да познава собствената си жена. Никога не бил губил човешки живот.

Беше още рано предобед, яхтата беше на котва при Харидж. Хванах влака в десет и четирийсет и пет от гарата на Ливърпул стрийт и към един часа вече разговарях с господин Гойлс на палубата. Беше шишкав и се държеше бащински. Описах му намисления маршрут – да стигнем до по-отдалечените холандски острови и след това, без да бързаме, да отплаваме на север към Норвегия. „Отлично, сър!“ – въодушевено отвърна той. Каза, че това плаване щяло да бъде голямо удоволствие и за него. Стигнахме до въпроса за провизиите и той още повече се въодушеви. Трябва да призная, че се поизненадах от количеството храна, предложено от господин Гойлс. Ако живеехме във времената на Дрейк (Франсис Дрейк (1540–1596) – английски вицеадмирал, командвал пиратски експедиции срещу испански кораби в Карибско море) и набезите му в Карибско море, щях да подозра, че замисля нещо незаконно. Обаче той се подсмихна все така бащински и ме увери, че количеството било съвсем умерено. Каквото останело, екипажът щял да си го раздели и да си го отнесе у дома, такъв бил обичаят. Видя ми се, че запасявам екипажа със зимнина за цяла година, но не ми се искаше да мина за стиснат и си замълчах. Количеството на напитките също ме изненада. Съобщих какво според мен ще е нужно за нас, а след това господин Гойлс се засътпи за екипажа. Не може да се отрече, че наистина полагаше бащински грижи за моряците си.

– Нали няма да правим оргии – подхвърлих.

– Оргии ли! – отвърна господин Гойлс. – Ами че това са по няколко капки за чая.

Обясни ми, че девизът му бил: „Вземи добри моряци и се дръж добре с тях.“

– Тогава по-добре работят – додаде господин Гойлс – и идват пак.

На мен май не ми се искаше да дойдат пак. Този екипаж от гладници и къркачи започна да ми става неприятен още преди да го видя. Но господин Гойлс настояваше тъй добродушно, а аз бях тъй неопитен, че накрая го оставих да прави каквото ще. Обеща, че и по този въпрос ще се погрижи лично нищо да не остане неизползвано.

Оставих на него и да цани екипажа. Каза, че щял да се справи с помощта на двама матроси и един юнга. Ако намекуваше за очистването на провизиите и питиетата, според мен подценяваше способностите си, но може да е имал предвид управляването на яхтата.

На връщане се отбих при моите шивачи и си поръчах костюм и бяла шапка за яхтата, като те ми обещаха да побързат и да са готови навреме. Накрая се прибрах и разказах на Етълбърта какво съм извършил. Само едно съмнение помрачи възторга ѝ: ще смогне ли шивачката да ушие навреме нейните дрехи за яхтата? Типично по женски!

Сватбеното си пътешествие, не толкова отдавнашно, бяхме принудени да посъкратим и затова решихме сега да не каним никого и да си бъдем сами на яхтата. Слава Богу, че решихме така. В понеделник облякохме новите си дрехи и потеглихме. Не помня вече с какво беше облечена Етълбърта, но каквото и да е било, много ѝ отиваше. Моят костюм беше тъмносин, с тесни бели кантове – доста ефектен, струва ми се.

Господин Гойлс ни посрещна на палубата и каза, че обядът бил готов. Трябва да призная, че Гойлс бе намерил много добър готвач. Да преценя способностите на другите членове на екипажа, не ми се удаде. Но в състояние на покой изглеждаха големи веселяци.

Мислех си, че когато всички моряци свършат с обяда, ще вдигнем котва и аз с пура в устата и Етълбърта до мен ще стоя облегнат на планшира и ще гледам как белите скали на отечеството чезнат на хоризонта. Двамата с Етълбърта изпълнихме нашата част от програмата и зачакахме на палубата.

– Май не бързат много – отбеляза Етълбърта.

– Ако ще се опитат за две седмици да изядат половината от онова, което има на яхтата – казах, – всяко сядане на трапезата ще им отнема доста време. По-добре да не им припираме, че няма да могат да се справят и с една четвърт от продуктите.

– Трябва да са легнали да спят – заяви по-късно Етълбърта. – Наближава времето за следобедния чай.

Наистина беше много тихо. Отидох до носа и извиках надолу по стълбата името на капитан Гойлс, после още два пъти. Най-сетне той бавно се подаде. Изглеждаше по-натежал и по-състарен, отколкото на обед, когато го видях за последен път. В устата му имаше изгаснала пура.

– Щом се пригответе, капитан Гойлс, да тръгваме – казах.

Капитан Гойлс извади пурата от устата си.

– С ваше позволение няма да е днес – отговори той.

– Защо, какво не ви харесва днес? – попитах. Зная, че моряците са суеверни хора, и си помислих, че може да имат нещо срещу понеделника.

– На деня нищо му няма – отговори капитан Гойлс, – но вятърът... Като гледам, няма изгледи да се промени.

– Но нужно ли е да се променя? – попитах го аз. – Според мен посоката му е точно каквата ни е нужна, идва откъм гърба ни и ние направо ще полетим.

– Точно така, ще полетим – съгласи се капитан Гойлс, – ще полетим по дяволите. Господ да ни е на помощ, ако потеглим с тоя вятър. Нали виждате, сър – обясни той в отговор на учудения ми поглед, – на това ние му викаме брегови вятър, защото духа, може да се каже, направо от сушата.

Като си помислих, прав беше: вятърът духаше откъм сушата.

– Може да се обърне през нощта – с надежда в гласа добави капитан Гойлс, – все пак не е много силен, а яхтата е държлива.

Капитан Гойлс пхна отново пурата в устата си, а аз се върнах на кърмата и обясних на Етълбърта причината за забавянето. Етълбърта, чието въодушевление, изглежда, вече не беше толкова силно, колкото при качването на борда, се позаинтересува защо да не може да отплаваме, след като вятърът духа откъм брега.

– Ако не духаше откъм сушата – каза Етълбърта, – щеше да духа откъм морето и да ни гласка обратно към брега. На мен ми се струва, че сегашният вятър е точно какъвто ни трябва.

Аз отвърнах:

– Това е заради твоята неопитност, скъпа: на теб ти се струва, че вятърът е точно какъвто ни трябва, но не е така. Ние на този вятър му викаме брегови вятър, а бреговият вятър винаги е много опасен.

Етълбърта поиска да знае защо е толкова опасен бреговият вятър.

Разсъдъчността ѝ малко ме дразнеше, а може би бях и малко ядосан. Еднообразното люлеене на закотвена яхта е потискащо за човек с неспокоен дух.

– Не мога да ти го обясня – отговорих и това си беше самата истина, – но да вдигнем платна с тоя вятър, би било връх на безразсъдството, а аз те обичам твърде много, скъпа, за да те излагам на ненужни опасности.

Мислех си, че това заключение е много на място, но Етълбърта ми отвърна, че по-добре било при тия обстоятелства да сме се били качили на яхтата чак във вторник, и слезе долу.

Сутринта вятърът се смени със северен. Станах рано и обърнах внимание на капитан Гойлс върху това.

– Тъй вярно, сър – съгласи се той, – и колкото и да е жалко, нищо не можем да направим.

– Вие смятате, че не е възможно да потеглим днес? – осмелих се да предположа.

Той не ми се разсърди, само се изсмя:

– Вижте сега, сър, ако искахте да отидете навътре към Ипсуич, щях да кажа, че няма нищо по-добро за нас, но след като целта ни е холандският бряг...

Съобщих новините на Етълбърта и двамата решихме да прекараме деня на брега. Харидж не е весел град, може дори да се каже, че надвечер е направо скучен. Пихме чай и ядохме салата от кресон в „Доувъркорт“, след това се върнахме на кея да потърсим капитан Гойлс и лодката. Чакахме го един час. Когато се появи, беше по-весел от нас. Ако лично не ми беше казал, че не пие друго освен чаша горещ грог преди лягане, можеше и да помисля, че е пиян.

На другата сутрин вятърът духаше от юг и капитан Гойлс изглеждаше угрижен. Оказа се, че било еднакво опасно и да отплаваме, и да стоим на място. Единствената ни надежда била вятърът да се обърне, преди да е станало нещо. Етълбърта вече бе успяла да намрази яхтата. Заяви, че по-добре било да прекара една седмица в плажен кош със сенник, защото кабинката поне не се люлеела.

Прекарахме още един ден в Харидж и понеже и тая вечер, и следващата вятърът продължаваше да духа от юг, спяхме в хотел „Кралски нос“. В петък вятърът духаше вече от изток. Срегнах капитан Гойлс на кея и му намекнах, че при създадите се обстоятелства бихме могли да отплаваме. Моята настойчивост сякаш го подразни.

– Ако разбирате малко повече, сър – каза той, – сам щяхте да

разберете, че е невъзможно. Вятърът духа право откъм морето.

Казах му:

– Капитан Гойлс, обяснете ми какво всъщност съм наел? Яхта ли, или закотвено плаващо жилище?

Въпросът, изглежда, го изненада. Той отвърна:

– Това е йол.

– Мисълта ми беше – обясних аз – дали изобщо може да се движи, или е закотвено тук веднъж завинаги? Ако е така, кажете ми откровено, за да купим бръшлян в сандъчета и да ги наредим над илюминаторите, да сложим цветя под една тента на палубата, за да разхубавим това съоръжение. Ако, от друга страна, е в състояние да помръдне...

– Да помръдне ли! – прекъсна ме капитан Гойлс. – Само да задуха вятърът, откъдето трябва, и „Скиталецът“...

Попитах го:

– Откъде трябва да задуха вятърът?

Капитан Гойлс май се поозадачи.

– През тая седмица – продължих аз – имахме вятър от север, от юг, от изток и от запад с разни отклонения. Ако можете да измислите някоя друга посока на компаса, от която да задуха, кажете ми и аз ще почакам. Ако не можете и ако тая котва не е пуснала корени в океанското дъно, ще я вдигнем още днес, пък да видим какво ще стане.

Той долови, че решението ми е твърдо.

– Така да бъде, сър – каза той, – вие заповядвате, аз изпълнявам. Слава Богу, само едно от децата ми е още на моя издръжка. Освен това не се съмнявам, че изпълнителите на вашето завещание ще се чувстват задължени да спазят законите на страната.

Тържественият му тон ми подейства.

– Господин Гойлс – рекох, – честно ми кажете. Има ли някаква надежда, при какво да е време да се измъкнем от тая проклета дупка?

Капитан Гойлс си възвърна бащинското добродушие:

– Вижте сега, сър, тоя бряг е много особен. Отплаваме ли веднъж, всичко ще е наред, но, откровено казано, да се откъснеш от него с такова корито, съвсем не е лесна работа.

Разделих се с капитан Гойлс с уверението, че ще бди за времето както майка над спящата си рожба. Сравнението бе негово и ми прозвуча доста трогателно. Видях го отново по пладне: бдеше през прозореца на кръчмата „Верига и котва“.

В пет часа следобед имах голям късмет. Посред главната улица

срещнах двама приятели ветроходци, които по принуда пуснали котва в Харидж заради повреда в кормилото. Разказах им моята история и тя не толкова ги изненада, колкото ги развесели. Капитан Гойлс и двамата матроси продължаваха да бдят за времето. Изтичах до „Кралски нос“ и подготвих Егълбърта. Четиримата заедно тихичко се промъкнахме на кея и намерихме нашата лодка. На борда беше само юнгата. Двамата ми приятели се заловиха за работа и към шест часа, гонени от вятъра, весело се носехме покрай брега.

Вечерта спряхме в Олдбъро, на другия ден пристигнахме в Ярмът, откъдето приятелите ми трябваше да си тръгнат, а аз реших да изоставя яхтата. Продадохме продоволствените запаси на публична разпродажба на ярмътския плаж рано сутринта. Беше на загуба, но изпитвах удовлетворение, че съм „подхлъзнал“ капитан Гойлс. Оставих „Скиталецът“ на грижите на един местен моряк, който срещу две лири се нагърби да го върне в Харидж, а ние се прибрахме в Лондон с влак. Може да има други яхти освен „Скиталецът“ и други шкипери освен господин Гойлс, но след тези преживелици съм изпълнен с предубеждения и срещу едните, и срещу другите.

Джордж също обяви, че наемането на яхта е свързано с редица отговорности, и ние се отказахме от това хрумване.

– Какво ще кажете за реката? – предложи Харис. – Прекарвали сме много хубаво там.

Джордж мълком засмука пурата си, а на мен ми дойде светла мисъл:

– Реката вече не е каквато беше – казах аз. – Не зная какво точно, но нещо ѝ има... една такава влажност в речния въздух, от която винаги ме хваща лумбаго.

– И с мен е същото – обади се Джордж. – Не знам защо, но не мога вече да спя близо до водата. Напролет прекарах една седмица при Джоу и всяка заран се събуждах в седем часа, а след това не можех да мигна.

– Само го подхвърлих – заотстъпва Харис. – Май и за мен не е добре, веднага си усещам подаграта.

– Най-здравословен е планинският въздух – казах аз. – Какво ще кажете за една обиколка пеш из Шотландия?

– В Шотландия винаги вали – възрази Джордж. – Полани прекарах три седмици там и през цялото време нито веднъж не останах сух... Не говоря за гърлото си.

– В Швейцария е много хубаво – подхвърли Харис.

– Нашите никога няма да ни пуснат да идем в Швейцария сами –

възпротивих се аз. – Нали помните какво стана миналия път. Трябва ни място, където не могат да живеят изнежени жени и деца, страна с лоши хотели и без удобства за пътуване, където ще трябва да понасяме несгоди, да напругаме сили, може би да гладуваме...

– По-кратко! – прекъсна ме Джордж. – Успокой топката! Не забравяй, че и аз ще дойда с вас.

– Сетих се! – възкликна Харис. – Обиколка с велосипеди!

Джордж го погледна неуверено.

– Обиколка с велосипеди значи непрекъснато катерене – каза той. –

И вятърът те блъска в лицето.

– Е, има също надолница и вятър в гърба – възрази Харис.

– Не съм забелязал – рече Джордж.

– Не може да се измисли нищо по-добро от обиколка с велосипед – упорстваше Харис.

Бях склонен да се съглася.

– И ще ви кажа къде – продължи той: – Из Шварцвалд.

– Ама то цялото е нагоре – натърти Джордж.

– Не цялото – отвърна Харис, – да речем, две трети. Освен това забравяш нещо – той се озърна и сниши глас: – Има влакчета, малки зъбчати линейки, дето...

Вратата се отвори и се появи госпожа Харис. Каза, че Етълбърта си е сложила шапката, а Мюриъл ни чакала, чакала и изрецитирала „Чай при Лудия шапкар“ без нас.

– В клуба, утре в четири – прошепна ми Харис.

Аз го предадох на Джордж, докато се качвахме горе.

ВТОРА ГЛАВА

Деликатен въпрос · Какво би могла да каже Етълбърта · Какво каза · Какво каза госпожа Харис · Какво казахме ние на Джордж · Тръгване в сряда · Джордж обявява, че сме щели да си разширим кръгозора · Двамата с Харис сме скептици · Кой от двамата в тандема върши повече работа? · Мнението на предния – Възгледите на задния · Как Харис загубил жена си · Въпросът за багажа · Мъдростта на покойния ми чичо Поджър · Начало на историята за човека, който имал пътна чанта

Пристъпих към действия пред Етълбърта още същата вечер. Като начало се показах малко нервен. Идеята ми беше Етълбърта да го забележи. Щях да го призная и да го обясня с умствена преумора. Това, естествено, щеше да доведе до приказки за моето здраве изобщо и за явната необходимост от незабавни и енергични мерки. Мислех си, че с малко такт бих могъл да извъртя така нещата, че предложението да дойде от самата Етълбърта. Представях си как тя казва: „Не, мили, нужна ти е промяна. Пълна промяна. Послушай ме сега и замини някъде за един месец. Не, не ме моли да дойда с теб. Зная, че ти се иска, но по-добре замини сам. Трябва ти мъжка компания. Опитай се да убедиш Джордж и Харис да тръгнат с теб. Повярвай ми, чувствителен ум като твоя има нужда от време на време да си почине от напрежението на домашната обстановка. Забрави за малко, че децата се нуждаят от уроци по музика и от обувки, забрави, че в живота съществуват неща като готвачки и бояджии, съседски кучета и сметки от месаря. Иди в някое зелено кътче на земята, където всичко е ново и непознато за теб, където изнуреният ти ум ще намери спокойствие и нови хрумвания. Замини за по-дълго, та да имам време да почувствам, че ми липсваш, да размисля за твоята сърдечност и добродетелност, за които, докато си непрекъснато при мен, може по човешки да забравя също както заради навика ставаме безучастни към слънчевата благодат и красотата на луната. Замини и се върни освежен духовно и физически, по-способен и по-добър, отколкото си бил, преди да заминеш – ако това е възможно.“

Но дори и желанията ни да се сбъднат, никога не става така, както сме го мечтали. Като начало Етълбърта не забеляза моята нервност. Наложи се сам да й обърне внимание:

– Много извинявай, нещо не се чувствам добре тая вечер.

Тя каза:

– А! Не съм забелязала. Какво ти е?

– Не мога да ти кажа какво ми е – отговорих, – от седмици вече усещам, че не съм в ред.

– От уискито на Харисови е – реши Етълбърта. – Знаеш, че не ти понася, винаги те удря в главата.

– Не е от уискито – възразих, – нещо по-сериозно е. Не толкова физическо, колкото душевно.

– Пак си чел критики за теб – каза по-съчувствено Етълбърта. – Защо не послушаш съвета ми и не ги изхвърляш в огъня?

– Не е от критиките – отвърнах, – напоследък бяха доста ласкателни... една-две от тях.

– Тогава от какво е? – попита Етълбърта. – Все трябва да има някаква причина.

– Не, няма – казах, – точно в това е въпросът. Усещам само, че ме владее някакво странно чувство на тревога.

Етълбърта ме изгледа доста особено, както ми се стори, но не каза нищо и аз продължих разсъжденията си:

– Това дотегливо еднообразие на живота, тези дни на спокойно безоблачно щастие всъщност са ужасяващи.

– Не е хубаво да мърмориш срещу тях – отбеляза Етълбърта. – Току-виж се сменили и тогава ще те питам...

– Не съм сигурен... – отговорих. – В един живот, който за мен е непрекъсната радост, дори болката би могла да внесе известно уместно разнообразие. Понякога се питам дали на светиите на небето непрекъснатото блаженство не им дотежава като бремене. Мен такова битие на безкрайно щастие, ненарушено от една-едничка контрастна нотка, направо би ме влудило. Изглежда – продължих, – съм по-особен човек. Понякога ми е трудно да разбера себе си. Дори има моменти – добавих, – когато се мразя.

Подобно слово, намекващо за скрити дълбини и неподдаващи се на тълкуване чувства, би трябвало да трогне Етълбърта, но тая вечер тя проявяваше учудваща липса на отзивчивост. Посъветва ме да не се тревожа за небесата и за евентуалното им влияние върху мен и каза, че било глупаво предварително да се изживяват тревоги, които може и никога да не дойдат. А за това, дете съм бил по-особен човек, тя предполагала, че едва ли бих могъл да променя себе си и щом другите нямали нищо против да ме приемат такъв, какъвто съм си, това слагало точка по въпроса. Еднообразието на живота, добави тя, тежало на всички, в това

можела да ми съчувства.

– Нямах представа, как копнея от време на време да се махна дори от теб – каза Етълбърта, – но зная, че е невъзможно, и дори не си го помислям.

Не бях чувал Етълбърта да говори така. Думите ѝ ме поразиха и дори дълбоко ме наскърбиха.

– Не е приятно да чуеш такива неща от собствената си съпруга – казах.

– Зная, че не е приятно – отговори тя, – тъкмо затова не съм ти ги казвала досега. Вие, мъжете, никога не разбирате – продължи Етълбърта, – че колкото и да обича жената един мъж, понякога ѝ втръсва от него. Нямах представа, как жадувам от време на време да мога да си сложа шапката и да изляза, без никой да ме пита къде отивам, защо отивам, колко дълго ще отсъствам и кога ще се върна. Не знаеш как ми се иска понякога да поръчам обяд, който ми харесва, харесва и на децата, но ти, щом го видиш, ще си сложиш шапката и ще отидеш в клуба. Не знаеш колко много ми се ще да покания някоя жена, която ми е приятна, а ти не я понасяш, да ида на гости при хора, които искам да видя, да си легна, когато съм уморена, и да стана, когато ми се става. Когато двама души живеят заедно, непрекъснато са принудени да жертват личните си желания един заради друг. Понякога е хубаво да се поосвободиш от това напрежение.

После, като се поразмислих над думите на Етълбърта, съзрях в тях мъдрост, но тогава, признавам, те ме огорчиха и обидиха.

– Ако искаш да се отървеш от мен... – казах аз.

– Хайде, не ставай глупав – каза Етълбърта, – искам да се отърва от теб за мъничко, само колкото да забравя онези една-две твои слаби страни и да си припомня колко мил си във всички други отношения, и да се радвам на връщането ти, както се радвах на всяко твое идване някога, когато не бяхме през цялото време заедно и не бях свикнала с теб, както свикваме със слънцето, което всеки ден е с нас.

Не ми хареса тонът на Етълбърта. Долових в него нещо лекомислено, неподходящо за сериозната тема, която бяхме подхванали. Не ми се виждаше съвсем редно една жена с радост да мисли за три-четириседмична раздяла с мъжа си, някак не беше подобаващо за една съпруга и изобщо не бе присъщо за Етълбърта. Разстроих се, отця ми се да потеглям. Ако не бяха Джордж и Харис, щях да се откажа. Но вече не виждах как мога да изляза с достойнство от положението.

– Добре, Етълбърта – отговорих, – да бъде, както искаш ти. Щом ти

е нужна почивка от моето присъствие, ще я имаш. Ако не го сметнеш за нахално любопитство от страна на един съпруг, бих искал да зная какво възнамеряваш да правиш в мое отсъствие?

– Ще наема тая къща във Фокстън и ще отида там с Кейт – отговори Етълбърта. – А ако искаш да направиш нещо добро за Клара Харис – добави тя, – вземи да убедиш Харис да дойде с теб и тогава Клара може да се присъедини към нас. Чудесно си прекарвахме едно време, преди да се бяхте появили вие, мъжете, прекрасно ще е да се съберем пак. Мислиш ли – продължи Етълбърта, – че ще успееш да предумаш господин Харис?

Казах ѝ, че ще направя опит.

– Чудесно, скъпи – каза Етълбърта, – гледай да успееш. Можете да вземете и Джордж.

Отговорих ѝ, че от заминаването на Джордж те няма да спечелят, понеже е ерген, и следователно няма да има кой да се възползва от отсъствието му. Но какво разбира една жена от ирония? Етълбърта само рече, че нямало да бъде любезно да го оставяме тук. Обещах ѝ да го попитам.

Срещнах се с Харис следобед в клуба и го попитах какво е направил. Той каза:

– О, всичко е наред, измъкнах се без никакви затруднения.

Нещо в тона му обаче говореше, че не е съвсем доволен, затова го накарах да ми разкаже по-подробно.

– Беше сладка като мед – продължи той. – Каза, че идеята на Джордж била прекрасна, и тя смятала, че много добре ще ми се отрази.

– Значи всичко е наред – отбелязах аз. – Какво не ти харесва?

– Дотук нищо лошо – отговори той, – но това не е всичко. После взе, че заговори за други неща.

– Разбирам – казах аз.

– Нали ѝ е влязла муха в главата да правим баня – продължи той.

– Чух за това – казах, – тя пусна тая муха и на Етълбърта.

– Е, нямаше как, съгласих се да започнем работата веднага, не можех да се противопоставям повече, след като тя бе толкова мила по другия въпрос. Ще ми струва в най-добрия случай сто лири.

– Толкова много? – зачудих се аз.

– Нито петак по-малко – потвърди Харис, – само материалите са шейсет.

Домъчня ми за него.

– А освен това и кухненската печка – продължи Харис. – За всичко,

което от две години насам не е станало както трябва в тая къща, виновна е кухненската печка.

– Зная – рекох.

– Седем къщи сменихме, откакто сме се оженили, и всеки път кухненската печка беше по-лоша от предишната. Сегашната не само е негодна, ами е и злобна. Знае кога ще имаме гости, и умира да развали всичко, каквото може. Ще си вземаме нова – каза Харис, но нямаше радост в гласа му. – Клара реши, че ще ни излезе по-евтино, ако направим двете неща едновременно. Мисля си – каза Харис, – че ако някоя жена поиска брилянтена диадема, ще обясни, че така се пестят пари за шапка.

– И колко, смяташ, ще ти излезе печката? – попитах. Въпросът ме интересуваше.

– Не знам – отговори Харис, – сигурно още двайсет лири. После говорихме за пианото. Забелязвал ли си някаква разлика между едно пиано и друго? – попита ме той.

– Май на някои звукът е по-силен – отвърнах, – но с това се свиква.

– Нашето не било добро във високия регистър – каза Харис. – Между другото какво е това „висок регистър“?

– Она край, от който започва да ти пици в ушите – обясних аз. – Тия клавиши, дето звънтят, сякаш си ги настъпил по опашката. „Избраните пиеси“, дето ги свирят, завършват с едни завъртулки точно в тоя висок регистър.

– На нашите не им стигал един висок регистър, на старото ни пиано – каза Харис, – искат още един. Ще трябва да го преместя в детската стая и да купя ново за гостната.

– Още нещо? – попитах аз.

– Не – отвърна Харис, – май друго не успя да измисли.

– Като се върнеш у дома – казах му аз, – ще видиш, че се е сетила за още нещо.

– За какво? – попита Харис.

– За къща във Фокстън.

– За какво пък ѝ е дотрябвала къща във Фокстън? – учуди се Харис.

– За живеене – предположих – през летните месеци.

– Тя ще ходи с децата при родителите си в Уелс – възрази Харис, – те са ни поканили.

– Навярно – казах – ще отиде в Уелс, преди да отиде във Фокстън, а може да се отбие в Уелс на връщане у дома, но въпреки това ще иска къщата за сезона във Фокстън. Може и да греша, надявам се заради теб, че греша, но май съм прав.

– Скъпо ще ни излезе това пътуване – рече Харис.

– Предложението поначало беше идиотско – казах.

– Глупаво беше да слушаме Джордж – добави Харис. – Някой ден ще ни вкара в истинска беля.

– Винаги е забърквал каши – съгласих се аз.

– Толкова е вироглав! – додаде Харис.

В този миг в хола прозвуча гласът на Джордж. Питаше дали има писма за него.

– По-добре да не го заговаряме на тези тема – предложих аз, – вече е твърде късно да се отказваме.

– Нищо няма да спечелим, ако се откажем – отговори Харис. – Все едно, ще трябва да направя банята и да купувам ново пиано.

Джордж влезе с много весел вид.

– Е – запитва той, – наред ли е всичко? Разбрахте ли се?

Нещо в тона му не ми хареса. Както забелязах, и Харис се понамръщи.

– За какво да сме се разбрали? – попитах аз.

– Ами за заминаването – отвърна Джордж.

Стори ми се, че е дошло време да обясним някои неща на Джордж.

– В семейния живот – започнах – мъжът предлага, жената се подчинява. Това е неин дълг, така учат всички религии.

Джордж скръсти ръце и вдигна очи към тавана.

– Може понякога да се закачаме и да се шегуваме за тия неща – продължих, – но опре ли до дела, винаги така става. Ние просто казахме на жените си, че заминаваме. Естествено, на тях им е мъчно, иска им се да дойдат с нас, а ако не е възможно – ние да останем с тях. Но ние им изложихме нашите желания и толкова.

Джордж каза:

– Моля да ме извините, не съм разбрал. Нали съм ерген. Хората ми разправят това-онова, а аз слушам.

Казах му:

– Точно там ти е грешката. Когато искаш да се осведомиш, ела при Харис или при мен и ще ти кажем истината.

Джордж ни поблагодари и ние пристъпихме към належащата работа.

– Кога заминаваме? – попита Джордж.

– Ако питате мен – отговори Харис, – колкото по-скоро, толкова по-добре.

Желанието му беше, предполагам, да се махне, преди госпожа

Харис да успее да намисли още нещо. Разбрахме се за следващата сряда.

– А какъв ще е маршрутът? – попита Харис.

– Имам една идея – каза Джордж. – Убеден съм, че искате да разширите кръгзора си.

Аз отговорих:

– Не искаме да се превърнем в чудовищни изключения от духа на времето. До известна степен искаме, ако е възможно, това да стане без много разходи и с по-малко лични усилия.

– Възможно е – увери ни Джордж. – Вече познаваме Холандия и Рейн. Предлагам да отидем с кораб до Хамбург, да разгледаме Берлин и Дрезден и да стигнем с колелата до Шварцвалд през Нюрнберг и Щутгарт.

– Чувал съм, че имало хубави места в Месопотамия – промърмори Харис.

Джордж каза, че Месопотамия оставала встрани от маршрута ни, но разглеждането на Берлин и Дрезден било лесноосъществимо. В крайна сметка успя да ни убеди.

– Колелата, предполагам, както преди – каза Джордж. – Харис и аз с тандем, Джером...

– Не съм съгласен – решително го прекъсна Харис. – Ти и Джером с тандема, аз с единичното.

– Все ми е едно – съгласи се Джордж. – Джером и аз с тандема, Харис...

– Нямам нищо против този път да е мой ред – прекъснах го аз, – но нямам намерение да возя Джордж през цялото време. Тежестите трябва да се поделят.

– Добре – съгласи се Харис, – ще ги поделим. Но изричното условие трябва да е, че той ще работи.

– Че той какво? – попита Джордж.

– Че той ще работи – повтори решително Харис, – поне по нанагорнищата.

– И таз добра! – възкликна Джордж. – Нима нямаш нужда от физическо упражнение?

За този тандем винаги стават разправии. Според теорията на оня, който е отпред, задният не прави нищо, но задният също поддържа теорията, че той е единствената двигателна сила, а предният само се вози. Загадката така и ще си остане неразгадана. Досадно е, когато благоразумието ти шепне в едното ухо да не се пресилваш, за да не си повредиш сърцето, а справедливостта подсказва в другото: „Защо трябва само ти

да се мъчиш? Това не е файтон. Той да не ти е пътник“, а в това време го чуваш да сумти: „Какво става? Да не си изтървал педалите?“

В ранните дни на своя семеен живот Харис си създаде големи неприятности поради невъзможността да знаеш какво прави човекът зад теб. Двамата с жена му обикаляли Холандия с тандем. Пътищата били каменисти и велосипедът доста подскачал.

– Дръж се – рекъл Харис, без да се обърне.

На госпожа Харис се счуло, че той казва: „Скачай!“ Как ѝ се е счуло, че казва „Скачай!“, след като той е казал „Дръж се“, никой от двамата не може да обясни.

Госпожа Харис разсъждава така: „Ако си казал «Дръж се», откъде ще ми дойде на ум да скоча?“

Харис отвърща: „Ако съм искал да скачаш, защо ще ти казвам «Дръж се»?“

Ядът им е минал, но спорът продължава и до днес.

Ала каквото и да е обяснението, госпожа Харис наистина скочила, докато Харис продължавал да натиска с все сила педалите, убеден, че тя е зад него. Изглежда, отначало тя помислила, че той продължава по нагорнището само за да се покаже. И двамата били млади в ония дни и той правел такива неща. Очаквала да спре, щом стигне върха, да се облегне на велосипеда в нехайна и изящна поза и да я изчака. Когато обаче го видяла да преваля върха и да продължава бързо надолу по дълъг стръмен склон, първо я обхванала изненада, сетне възмущение и най-после тревога. Изтичала до върха на възвишението и завикала, но той дори не обърнал глава. Наблюдала го, докато се изгубил в една гора на два километра разстояние, седнала на земята и заплакала. Сутринта се били посдърпали и тя се чудела дали не го е взел насериозно и не е решил да я изостави. Нямала пари, не знаела думица холандски. Край нея минавали хора и сякаш я съжалявали, тя се мъчела да им обясни какво се е случило. Те разбирали, че е загубила нещо, но не могли да си изяснят какво. По едно време я отвели до най-близкото село и ѝ намерили един полицаи да я оправи. От пантомимата ѝ той заключил, че някой ѝ е откраднал колелото. Задействали телеграфа и открили в едно село на четири мили някакво момче, което карало дамски велосипед, отдавна забравен модел. Докарали го при нея с каруца, но понеже тя очевидно не искала нито момчето, нито колелото, пуснали го да си върви и окончателно се объркали.

В това време Харис продължавал да кара с огромно удоволствие. Струвало му се, че изведнъж станал по-издръжлив и във всяко

отношение по-добър колоездач. И казал през рамо към предполагаемата госпожа Харис:

– От месеци насам това колело не ми се е виждало толкова леко. Трябва да е от въздуха, във форма съм.

След това й казал да не се страхува, сега щяла да види колко бързо може да кара. Навел се над кормилото и натиснал педалите с всичка сила. Тандемът полетял като пришпорен кон, селските къщи и черквите, кучетата и кокошките се занижали в лудешка скорост. Старите хора застивали с отворена уста, децата го изпращали с кръсци.

Така хвърчал той весело около пет мили. Едва тогава според думите му започнало да го обзема чувството, че нещо не е наред. Мълчанието не го изненадало: духал вятър, а тандемът доста дрънчал. Но имал някакво усещане за липса. Протегнал ръка назад, за да провери, но напипал само празно пространство. Харис скочил, или по-точно – изгърколил се от тандема и се обърнал да огледа пътя: той се простирал бял и прав през тъмната гора, не се виждала жива душа. Харис отново се качил и завъртял педалите обратно нагоре. След десет минути стигнал до едно място, където пътят се разделял на четири. Слязъл и се помъчил да си припомни от кое разклонение бил дошъл.

Докато размишлявал, минал един човек на кон. Хари го спрял и му обяснил, че е загубил жена си. Човекът сякаш не се изненадал, но не го и съжалил особено. Докато приказвали, минал друг селянин, на когото първият обяснил каква е работата, но не като досадно произшествие, а като весела история. Вторият селянин, изглежда, се изненадал най-вече от това, че Харис вдига шум за такава дреболия. Харис не успял да се разбере и с двамата, наругал ги, качил се пак на тандема и поел наслуки по средния път. На половината разстояние до върха срещнал две млади жени с млад мъж помежду им, на когото те сякаш се подмилквали. Харис ги попитал не са ли виждали жена му. Те го попитали как изглежда. Той не знаел достатъчно холандски, за да я опише подробно, единственото, което успял да им каже, било, че е красива жена, средна на ръст. Очевидно описанието било твърде общо и не ги задоволило – всеки може да каже нещо такова и да си присвои чужда жена. Попитали го с какво е облечена. Той, да го убият, не можел да си спомни.

Съмнявам се, че някой мъж може да каже как е била облечена жена му десет минути след като се е разделил с нея. Харис си спомнил, че била със синя пола и че имало нещо и нагоре, тъй да се каже, до врата. Може да е било блуза, смътно му се мяркал в паметта някакъв колан, но каква била блузата – зелена, жълта или синя? Дали имала яка или

вързана фльонга? Какво имало на шапката ѝ – пера или цветя? И изобщо носела ли е шапка? Той не смеел да каже от страх да не сгреша и да не го пратят да търси друга жена. Двете девойки се кикотели, което при тогавашното му душевно състояние то подразнило. Младежът, който, изглежда, нямал търпение да се отърве по-скоро от него, го посъветвал да иде в полицейския участък на близкото градче. Харис се запътил на там. В полицията му дали лист хартия и поискали пълно описание на жена му, както и подробен разказ, кога и къде я е загубил. Той не знаел къде я е загубил; единственото, което можел да каже, било името на селото, където били обяждали. Сигурен бил, че тогава била с него и че били тръгнали заедно от там.

Полицайте го гледали с подозрение. Съмнявали се в три неща. Първо, дали наистина му е жена? Второ, дали наистина я е загубил? Трето, защо я е загубил? Обаче с помощта на хотелиера, който говорел малко английски, Харис успял да разпръсне недоверието им. Обещали да му съдействат и вечерта я докарали със затворена кола заедно със сметката за разноски. Срещата не била от нежните. Госпожа Харис не я бива за артистка и винаги ѝ е много трудно да прикрива чувствата си. В този случай, както откровено си признава, не се и опитала.

След като се уговорихме за колелата, възникна вечният въпрос за багажа.

– Предполагам, същият списък, както винаги – каза Джордж и се приготви да пише.

На тая премъдрост го научих аз, а пък аз самият я научих преди години от чичо Поджър.

– Винаги преди да започнеш да си стягаш багажа – казваше чичо ми, – направи списък.

Беше методичен човек.

– Вземаш лист хартия – винаги започваше от самото начало. – Записваш всичко, за което се сетиш, че може да ти дотрябва, след това го проверяваш, да не би да си записал нещо, без които можеш да минеш. Представи си, че лежиш в леглото. С какво си облечен? Добре, пишеш: една смяна бельо. Ставаш. Какво правиш? Миеш се. С какво се миеш? Със сапун – пишеш сапун. И продължаваш така, докато свършиш. После започваш с дрехите. Най-напред краката. Какво носиш на краката? Високи обувки, половинки, чорапи. Пишеш всичко това. Продължаваш нагоре, докато стигнеш до главата. Какво друго ти трябва освен дрехи? Малко коняк – пишеш. Тирбушон – пишеш. Записваш всичко и тогава няма да забравиш нищо.

Той самият винаги постъпваше по този начин. Съставяше списъка и след това внимателно го прочиташе – като не пропускаше да се посъветва и с мен, за да провери дали не е забравил нещо. След това преглеждаше списъка още веднъж и зачеркваше всичко, без което би могъл да мине.

После губеше списъка.

Джордж се обади:

– С нас на колелата ще вземем малко багаж, колкото за ден-два. По-тежките неща ще препращаме от град на град.

– Трябва да внимаваме – казах. – Едно време познавах един човек, който...

Харис си погледна часовника:

– Ще ни разкажеш за него на кораба. Имам среща с Клара на гара Ватерло след половин час.

– Няма да ни отнеме половин час – възразих аз, – истинска история е и...

– Само ще я похабиш сега – рече Джордж, – чувал съм, че вечер в Шварцвалд често валяло, тогава ще ѝ се насладим. Работата ни сега е да съставим списъка.

Днес установявам, че така и не успях да им разкажа тая история, все нещо пречеше. А тя действително беше истинска.

ТРЕТА ГЛАВА

Единственият недостатък на Харис · Харис и ангелът · Патентован велосипеден фар · Идеалното седло · Специалистът по ремонтите · Орловото му око · Неговият метод · Жизнерадостната му самоувереност · Простите му и евтини предпочитания · Външността му · Как да се отървем от него · Джордж пророкува · Благородното изкуство да станеш неприятен на чужд език ·

Джордж иска да изучава човешката природа · Джордж предлага да проведем опит · Предпазливостта на Джордж · Подкрепата на Харис, отпусната при известни условия

В понеделник следобед Харис пристигна у дома, стиснал колоездачески вестник. Аз казах:

– По-добре да не се занимаваш с тая работа.

Харис попита:

– С кое да не се занимавам?

Аз казах:

– С тоя чисто нов патент, революцията в колоезденето, която бие всички рекорди.

Той каза:

– Виж сега, мисля си, че ще имаме да качваме доста стръмни нагорнища. Ще ни трябват добри спирачки.

Аз казах:

– Спирачки ще ни трябват, съгласен съм. Това, което няма да ни трябва, е някое механично чудо, което не разбираме и което, стане ли нужда, никога не действа.

– Тази действа автоматично – обяви той.

– Можеш и да не ми го казваш – отговорих. – Зная точно какво ще направи, предчувствам го. Когато изкачваме нагорнището, ще блокира колелото така, че ще трябва да мъкнем тандема на гръб. Въздухът на върха ще й подежда добре и там тя изведнъж ще се оправи. Като тръгнем по надолнището, ще започне да разсъждава колко безобразно се е държала. Това ще я доведе до угризения на съвестта и в края на краищата до отчаяние. Ще си каже: „Мен не ме бива за спирачка. Аз не помагам на тия хора, само им преча. Аз съм проклетие за тях, ето какво съм аз!“ И без изобщо да предупреди, ще откаже да работи. Това ще направи тая спирачка. Не се залавяй с нея. Ти си добър човек – продължих аз, –

но си имаш един недостатък.

– Какъв? – запита той с яд.

– Прекалено си доверчив – отговорих. – Готов си да повярваш на всяка реклама. Втурваш се към всяко ново нещо, измислено от всеки глупак във връзка с колоезденето. Изглежда, твоят ангел пазител е кадърен и съвестен дух и досега винаги е бдял над теб. Послушай съвета ми и не подлагай търпението му на прекалено големи изпитания. Сигурно не е видял бял ден, откак си станал колоездач. Недей да продължаваш така, ще го вбесиш.

Той каза:

– Ако всеки разсъждава така, няма да има напредък в нито една област на живота. Ако никой никога не опитва нищо ново, светът ще тъпче на едно място. Само ако...

– Зная всичко, което може да се каже от тая гледна точка – прекъснах го. – Съгласен съм човек да прави опити, но до трийсет и пет годишна възраст. След трийсет и пет според мен човек има право да мисли за себе си. Ние с теб сме изпълнили дълга си в това отношение, особено ти. Или си забравил колко пострада от избухването на оня патентован газов фар...

Той каза:

– Знаеш ли, аз наистина съм убеден, че грешката беше моя. Според мен го бях затегнал прекалено много.

Аз казах:

– Склонен съм да приема, че ако е имало неправилен начин да се борави с този уред, ти си приложил точно него. Но е трябвало да държиш сметка за тая твоя наклонност, тя е свързана с доводите ти. Аз специално не забелязах какво си направил, зная само, че карахме тихо и мирно по пътя за Уитби и беседвахме за Трийсетгодишната война, когато твоят фар гръмна като пистолет. Експлозията ме прати в канавката, а лицето на жена ти, когато й казах, че нищо особено не се е случило и да не се тревожи, защото двамата работници ще те качат горе, а лекарят ще дойде след минута-две и ще доведе сестра, все още е като живо в паметта ми.

– Съжалявам, че не си се сетил тогава да прибереш фара. Така ми се искаше да разбера защо изгърмя.

Аз казах:

– Нямах време да прибера фара. По моему щяха да отидат два часа, докато събера парчетата. А самият факт, че го рекламираха като най-безопасния фар, съществувал някога, щеше да накара всекиго освен теб да

бъде готов за злополука. После и тоя електрически фар – продължих аз.

– Но той наистина светеше чудесно – отговори Харис, – ти самият го призна.

Аз казах:

– Светеше чудесно на кралския път край Брайтън и дори подплаши един кон. Щом се стъмни след Кемптаун, угасна и те прибраха в участъка, защото караше без фар. Може би помниш как всеки слънчев следобед караше с ярко светещ фар. Стъмнеше ли се, той, естествено, беше уморен и се нуждаеше от почивка.

– Наистина малко ме нервираше тоя фар – промърмори Харис, – така си беше.

Аз казах:

– Мен ме нервираше, какво остава за теб. После седлата – продължих (искаш веднъж завинаги да му набия урока в главата). – Можеш ли да си спомниш за рекламирано седло, което да не си опитал?

Той каза:

– Винаги съм вярвал, че накрая ще направят удобно седло.

Аз казах:

– Откажи се от тази вяра. Живеем в несъвършен свят, където радостта е смесена с мъката. Може да има по-добра страна и там велосипедните седла да ги правят от слънчева дъга с подплънки от облаци, но в нашия свят най-просто е да свикнеш с нещо твърдо. Да вземем онова седло, дето го купи в Бирмингам. Имаше шев през средата и приличаше на чифт бъбреци.

Той каза:

– Искаш да кажеш онова, дето беше конструирано на анатомичен принцип?

– По всяка вероятност – отговорих. – На кутията, в която го купи, имаше картинка на седнал скелет... или по-скоро – на частта от скелета, на която се седи.

Той каза:

– Беше си съвсем правилна. Показваше правилното положение на...

Аз казах:

– Да не влизаме в подробности. Картинката веднага ми се видя неприлична.

Той каза:

– От медицинска гледна точка беше правилна.

– Възможно е – съгласих се, – за човек, който язди велосипед само на кокалите си. Зная, нали и аз го опитах. Но за човек, който има и плът,

си беше агония. При всеки камък или дупка те прищипваше, все едно си седнал върху нервен рак. Ти се вози на него цял месец.

– Мислех, че трябва да го изпитам, както трябва – отговори той.

Аз казах:

– Добре го изпита на гърба на семейството си, ако ми позволиш да се изразя по-образно. Жена ти сподели с мен, че през целия ви семеен живот никога не си бил толкова opak и заядлив, колкото през оня месец. Ами спомняш ли си и онова, другото седло, с пружина отдолу?

Той каза:

– Искаш да кажеш „Спиралата“?

Аз казах:

– Искам да кажа седлото, дето те подхвърляше нагоре като човече на ластик. Понякога падаше обратно на седлото, но понякога не го улучваше. Не ти изреждам тия неща, за да будя болезнени спомени, а за да те накарам да разбереш колко глупаво е да се занимаваш с опити на твоята възраст.

Той каза:

– Стига си говорил за моята възраст. Един мъж на трийсет и пет години...

– На колко години?

Той каза:

– Щом не искаш, не я вземай. Ако вашият тандем полети по някой склон и ви запрати и двамата с Джордж през покрива в някоя черква, аз няма да съм виновен.

– За Джордж не мога нищо да обещаая – казах, – понякога, както знаеш, кипва от дреболии. Но ако ни се случи нещо подобно на описаното от теб и той вземе, че кипне, не се наемам да му обяснявам, че не е било по твоя вина.

– В изправност ли е машината? – попита той.

– Тандемът е в ред – отговорих.

Той каза:

– Прегледа ли го?

Аз казах:

– Не съм го преглеждал и няма да позволя никой да го преглежда. Съвсем е наред и ще си остане наред, докато тръгнем.

Имам опит в „преглеждането“. Имаше един човек във Фокстън, срещнах се с него край морето. Една вечер ми предложи да отидем на дълга разходка с велосипеди на другия ден и аз се съгласих. Станах рано за моите навици, положих усилия и бях доволен от себе си. Той

закъсня с един час. Чаках го в градината. Беше чудесен ден. Той каза:

– Много хубаво изглежда вашето колело. Как върви?

– А, както повечето! – отговорих. – Съвсем леко сутрин, малко по-тежко, след като съм обядвал.

Той го хвана за предното колело и за вилката и го раздруса с все сила.

Аз казах:

– Недейте така, ще го повредите.

Не разбирах защо трябва да го друса, не му беше направило нищо лошо. Освен това, ако трябваше да се раздруса, би трябвало аз да го направя. Чувствах се приблизително така, както ако беше взел да бие кучето ми.

Той каза:

– Предното колело играе.

Аз казах:

– Ако не го друсате, няма да играе.

Всъщност не играеше, никакво играене не се виждаше.

Той каза:

– Опасно е. Имате ли гаечен ключ?

Трябваше да бъда твърд, но си помислих, че може пък наистина да разбира. Отидох в бараката с инструментите, за да видя какво мога да намеря. Когато се върнах, той седеше на земята с предното колело между коленете. Играеше си с него и го въртеше между пръстите си, а остатъците от велосипеда лежаха на пясъчната пътека до него.

Той каза:

– Нещо му е станало на това предно колело.

– Май наистина му стана – отговорих, но онзи не разбираше от ирония.

Той каза:

– Май лагерите не са наред.

Аз казах:

– Не му берете повече грижа, само ще се изморите. Хайде да го сложим пак на мястото му и да тръгваме.

Той каза:

– Защо да не видим какво му има, след като вече е свалено – все едно колелото беше изскочило случайно.

Преди да успее да го спра, той отвинти нещо и на пътеката се разпиляха десетина-петнайсет сачми.

– Дръж! – изкрещя той. – Дръж ги! Не бива да изгубим нито една –

изглеждаше доста развълнуван.

Половин час лазихме насам-натам и намерихме шестнайсет. Той каза, че се надявал това да са всичките, защото, ако не били, нямало да е добре за велосипеда. Каза, че най-важното, когато разглобяваш велосипед, било да внимаваш да не загубиш някоя сачма. Трябва да се преброят, поучи ме той, след като ги извадиш, и да внимаваш после да сложиш обратно същия брой. Обещах му, ако някога разглобявам велосипед, да не забравя съвета му.

Сложих за по-сигурно сачмите в шапката си, а шапката оставих на стъпалото пред вратата на къщата. Не беше разумно от моя страна, признавам. Всъщност направо глупаво беше. Обикновено не съм празноглав, сигурно той ми е повлиял.

След това обяви, че така и така се е заел с тая работа, защо да не провери и веригата, и веднага се хвана да сваля предавателната кутия. Направих опит да го разубедя. Повторих му какво ми беше казал най-сериозно един опитен мой приятел:

– Развали ли ти се предавателната кутия, продавай велосипеда и купувай нов, по-евтино ще ти излезе.

Той каза:

– Така говорят ония, дето нищо не разбират от велосипеди. Няма нищо по-просто от това да свалиш предавателна кутия.

Трябваше да призная, че е прав. След пет минути предавателната кутия лежеше разполовена на пътеката, а той лазеше на четири крака и търсеше винтчетата. Каза, че за него винаги си оставало загадка, къде изчезват винтчетата.

Продължавахме да търсим винтчетата, когато Етълбърта излезе в градината. Май се изненада, когато ни видя там. Мислела, че сме тръгнали преди няколко часа.

Той каза:

– Свършваме, свършваме. Само помагам на мъжа ви да оправим тоя велосипед. Колелото е хубаво, но си е машина, от време на време трябва да се преглежда.

Етълбърта каза:

– Ако искате да се измиете, когато свършите, можете да отидете отзад в кухнята, ако нямате нищо против. Момичетата току-що оправиха спалните.

Каза ми че, че ако види Кейт, вероятно ще отидат двете да се поразходят с яхта, но за обяд непременно ще се върнат. Всичко бих дал, за да тръгна с нея. До гуша ми беше дошло да вися там и да гледам как оня

глупак разваля колелото ми.

Здравият разум ми шепнесе: „Спри го, докато не е направил повече бели. Имаш право да защитиш личното си имущество от един луд. Хвани го за яката и го изхвърли през портата!“

Но всеки път, когато се налага да обидя някого, волята ми изневерява и аз го оставих да съсипва колелото.

Той се отказа да търси останалите винтчета. Заяви, че винтовете имали обичай да изникват, когато най-малко ги очакваш, и че сега щял да се заеме с веригата. Затегна я така, че не помръдваше, после я отпусна толкова, че стана два пъти по-хлабава от преди. След това каза, че било време да поставим предното колело на мястото му.

Аз разтегнах вилката и той замъчи колелото. След десет минути му предложих той да държи вилката, а аз да взема колелото. Една минута подир това той пусна велосипеда и заскача в кръг из тревата, стиснал двете си ръце между бедрата. Пътьом ми обясни, че трябвало да се внимава да не си оставяш пръстите да се заклепят между вилката и спиците на колелото. Отговорих му, че от личен опит съм убеден в правотата му. Той уви ръцете си с един-два парцала и отново се заловихме. Най-последно сложихме колелото на място и в същия миг моят познат избухна в смях.

Попитах:

– Какво му е смешното?

Той каза:

– Ама че съм глупак!

Това бяха първите думи, с които заслужи уважението ми. Запитах го какво го е довело до това откритие.

Той каза:

– Забравихме сачмите!

Озърнах се към шапката си. Тя лежеше преобърната сред пътеката и любимото куче на Етълбърта бързешком лапаше сачмите.

– Това ще го погуби – каза Ибсън (не съм го виждал оттогава, слава Богу, но май Ибсън му беше името). – Те са чиста стомана.

Аз казах:

– Не ме е страх за кучето. Тая седмица вече изяде едни връзки за обувки и пакетче игли за шев. Природата е най-добрият помощник, малките кученца, изглежда, имат нужда от подобни стимуланти. Повече ме е грижа за велосипеда.

Той не падаше духом:

– Е, ще сложим, колкото намерим, и да се осланяме на Господа.

Намерихме единайсет. Сложихме шест от едната страна и пет от

другата и след половин час предното колело бе върнато на мястото. Едва ли е нужно да добавям, че сега наистина играеше – и малко дете можеше да го забележи. Ибсън каза, че временно щяло да издържи. Изглежда, и на него започваше да му дотяга. Мисля си, че ако го бях оставил тогава, щеше да си отиде. Обаче бях твърдо решил да не го пускам, докато не свърши. Всякаква мисъл за разходка ми беше изхвърчала от главата. Нямах друго желание, освен да го гледам как се дере, удря и прищипва. Поободрих потиснатото му настроение с чаша бира и благо-разумна похвала. Казах:

– На мен ми е извънредно полезно да ви гледам как го правите. Много се възхищавам от умениято и от сръчността ви, но най-вече от живата ви самоувереност, от необяснимия ви оптимизъм...

Насърчен по тоя начин, той се залови да монтира пак предавателната кутия. Опря велосипеда на стената и го зачовърка от дясната страна, после го опря на едно дърво и го зачовърка от лявата страна. После аз го държах, а той легна на земята с главата между двете колела и го зачовърка отдолу, а маслото капеше в очите му. После го взе от мен и се сви одве през него като самар, докато накрая загуби равновесие и се смъкна през него на главата си. Три пъти обяви:

– Слава Богу, вече е наред!

И два пъти се опроверга:

– Не, мамка му, не е наред!

Опитвам се да не си припомням онова, което каза третия път.

Нервите му не издържаха и той се опита да прибегне до насилие. Велосипедът, както с радост забелязах, прояви характер и между него и моя познат се разрази схватка. В един миг велосипедът лежеше на пясъчната пътека, а той отгоре му, но в следващия миг положението се променяше – той лежеше на пътеката, а велосипедът отгоре му. Той току се изправяше, опиянен от победата си, здраво стиснал велосипеда между краката си. Но тържеството му продължаваше кратко. С внезапно движение велосипедът се отскубваше, скачаше отгоре му и го удряше здравата по главата с една от дръжките на кормилото.

В един без петнайсет, мръсен и разчорлен, покрит с кървящи рани, той се изправи, избърса челото си и каза:

– Мисля, че стига толкова.

По вида на велосипеда можеше да се заключи, че и на него му стига толкова. Трудно беше да се каже кой бе пострадал повече. Заведох Ибсън в кухнята отзад и той се поизми и поизчисти, доколкото бе възможно без прах за пране и съответни инструменти. След това го изпратих да

си върви.

Колелото натоварих на файтон и го закарах в най-близката работилница. Майсторът излезе отвътре, за да го прегледа.

– Какво искате да направя от това нещо? – попита той.

– Искам, доколкото може, да го възстановите – казах.

– Загубена работа – каза той, – но ще направя каквото мога.

И наистина направи каквото можа. Излезе ми две лири и половина. Но вече не беше същият велосипед и в края на лятото го оставих на един посредник да го продаде. Не исках да лъжа никого, наредих на посредника да го продаде като миналогодишен велосипед. Посредникът ме посъветва да не споменавам години.

– В тая работа въпросът не е кое е вярно и кое не – каза той, – въпросът е да накарате хората да повярват. Между нас да си остане, няма вид на миналогодишен, ако се съди по вида му, може да е и десетгодишен. Няма да говорим за годините, просто ще изкараме колкото можем.

Оставих го да се оправя и той го продаде за пет лири – според него повече, отколкото бил очаквал.

Велосипедът може да се използва по два начина за поддържане на физическа форма: можете да го ремонтирате или да го карате. Общо взето, не съм сигурен дали човекът, намиращ удоволствие в ремонтирането, не печели повече. Той не зависи от времето и вятъра, не го тревожи състоянието на пътищата. Дай му гаечен ключ, куп парцали, маслѐнка и нещо за сядане и щастието му е осигурено за цял ден. Разбира се, трябва да се примири с известни неудобства: всички хубости не могат да се съберат на едно място. Самият той винаги изглежда като калайджия, а велосипедът му неизменно поражда съмнението, че е откраднат и сега се прави опит да бъде маскиран, но понеже той рядко стига с него по-далеч от една миля, това не е толкова важно. Грешката, която правят някои, се дължи на предположението, че от един велосипед могат да се извлекат и двете удоволствия. Не е възможно, няма велосипед, способен да издържи двойното напрежение. Трябва да решите ремонтър ли ще бъдете или колоездач. Лично аз предпочитам да карам велосипеда и затова избягвам съблазънта на преглеждането и ремонтърството. Когато му се случи нещо, го оставям в най-близката работилница. Ако съм много далеч от град или село, за да отида там пеш, сядам край пътя и чакам да мине някоя каруца. Главната опасност за мен си остава бродещият ремонтър. Видът на повреден велосипед за ремонтъра е като леш в канавката за гарван – той се нахвърля отгоре му с тържествуващ крисък. Отначало се мъчех да бъда учтив. Казвах:

– Дребна работа, не се безпокойте. Продължавайте, не си разваляйте удоволствието. Моля ви, ще ми направите услуга, карайте си нататък.

От опит обаче разбрах, че в такива форсмажорни обстоятелства вежливостта е безполезна. Сега казвам:

– Махай се и остави велосипеда на мира или ще ти счупя главата.

Ако имаш решителен вид и стискаш дебела тояга, обикновено успяваш да го пропъдиш.

Джордж се отби надвечер.

– Е, мислиш ли, че всичко ще бъде готово? – попита той.

Аз казах:

– До сряда всичко ще бъде готово освен вероятно вие двамата с Харис.

Той попита:

– В ред ли е тандемът?

– Тандемът е добре – казах.

Той каза:

– Не мислиш ли, че трябва да се прегледа?

Аз отговорих:

– Годишите и опитът са ме научили, че в повечето случаи не е хубаво човек да се изказва със сигурност. Останал е ограничен брой въпроси, по които изпитвам известна степен на сигурност. Сред тези все още неразклатени убеждения е увереността, че той тандем няма нужда от преглеждане. Освен това предусещам, че ако остана жив до сряда сутрин, няма да позволя на никого да го преглежда и ремонтира.

Джордж каза:

– На твоето място нямаше да се ядосвам толкова. Ще дойде ден, може би много скоро, когато той велосипед с един-два баира между него и най-близката работилница ще се нуждае от ремонт въпреки хроническата ти нужда от почивка. Тогава ще почнеш да крещиш другите да ти кажат къде си заврял масльонката и какво си направил с гаечния ключ. Тогава ще се изпотеш от усилия да държиш велосипеда, без да мърда, опрян на някое дърво, и ще заявиш, че някой друг трябва да почисти веригата или да наpomпа задната гума.

Почувствах, че укорът на Джордж не е съвсем лишен от справедливост, и дори долових в него известна доза пророческо прозрение. Казах му:

– Прощавай, ако държането ми ти се е сторило неотзивчиво. Всъщност Харис идва тая сутрин...

Джордж ме прекъсна:

– Не казвай нищо повече, разбирам. Освен това дойдох да си поговорим за нещо съвсем друго. Виж това.

Подаде ми една книжка с червена корица. Беше английски разговорник за немски туристи. Започваше „На кораба“ и свършваше „При лекаря“. Най-дългата глава бе посветена на разговор в купето на влак, пълно със свадливи и невъзпитани лунатици: „Не можете ли да се отместите от мен, господине?“ „Невъзможно, госпожо, съседът ми от другата страна е много дебел.“ „Хайде да се помъчим да сместим краката си!“ „Бъдете така любезен, моля ви се, да си свалите лактите.“ „Моля, не се притеснявайте, госпожо, щом ви е удобно да се облягате на рамото ми“ (нищо не подсказваше дали тези думи трябва да звучат саркастично или не). „Ще трябва да ви помоля да се поотдръпнете, госпожо, направо не мога да дишам.“ Идеята на автора, изглежда, е била, че по това време всичките пътници лежат един върху друг на пода. Главата завършваше с изречението: „Най-сетне стигнахме, слава Богу! (Gott sei Dank!)“ – благочестиво възклицание, което при описаните обстоятелства трябва да е било изречено в хор.

В края имаше и приложение, в което немският турист получаваше кратки съвети, как да запази здравето и спокойствието си по време на престой в английските градове, като основните бяха винаги да носи със себе си достатъчно дезинфекционно средство, да заключва вратата на стаята си и внимателно да проверява дребните си пари.

– Не е от блестящите произведения – отбелязах, връщайки книжката на Джордж. – Не бих я препоръчал на познат германец, който се кани да посети Англия. Според мен би го направила неприятен на хората. Но съм чел книги, издадени в Лондон, за пътуващи в чужбина англичани, които не са по-умни. Изглежда, някой високообразован идиот, недоучил седем езика, се занимава с писането на тия книги за погрешно осведомяване и неправилно напътствие на съвременния европеец.

– Не можеш да отречеш – каза Джордж, – че тези разговорници много се търсят. Зная, че ги купуват с хиляди. Във всеки европейски град могат да се видят по пероните на гарите и по пресечките хора, които четат на глас от такива книги. Никой не разбира на какъв език говорят, и не може да схване какво казват. Но така е по-добре. Ако им разбираха, щяха да ги бият – после добави: – Идеята ми е да проверим какво ще стане, ако ги разбират. Предлагам рано сутринта в сряда да отидем в Лондон и да обикаляме час-два из магазините с тая книжка в ръка. Имам да купувам разни дреболии: шапка, домашни чехли и др. Корабът ни отплава от Тилбъри чак в дванайсет, ще имаме време. Искам да

опитам тоя род реплики там, където ще мога да преценя какво се постига с тях. Да видя как се чувства чужденецът, когато му говориш по тоя начин.

Хрумването ми се видя интересно. Обзет от въодушевление, предложих да дойда с него и да го чакам пред магазина. Казах, че сигурно и Харис ще иска да се присъедини към него... не, по-скоро към мен.

Джордж заяви, че това не съвпадало точно с плана му. Предложението му било двамата с Харис да влизаме с него в магазина. Харис с неговия внушителен вид трябвало да го подкрепя, а аз да стоя при вратата, за да викам полицията, ако се наложи. Само при тези условия, уточни той, щял да се реши да предприеме подобно нещо.

Отидохме у Харис и го запознахме с предложението. Той разлисти книжката, поспря на главите, посветени на покупката на обувки и шапки, и каза:

– Ако Джордж каже на някой обушар или шапкаря нещата, дето ги пише тук, няма да има нужда от полиция, ще трябва направо да го носим в болницата.

Джордж се ядоса.

– Говориш – каза той, – сякаш съм някое смахнато безочливо хлапе. Аз ще подбирам от по-учтивите и не толкова дразнещи изрази. Ще прескачам по-грубите.

След като се уточнихме окончателно, Харис даде съгласието си и се разбрахме да тръгнем рано сутринта в сряда.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Защо Харис смята будилниците за излишни в един дом · Инстинктът за общуване у подрастващото поколение · Размишленията на едно дете за утрото · Незаспиващият страж · Тайнствената му природа · Прекалената му бдителност · Нощни размисли · Какво върши човек преди закуска · Добрата и лошата овца · Защо е неизгодно да бъдеш добродетелен · Лошо начало за новата печка на Харис · Всекидневно-то излизане на чичо ми Поджър · Възрастният градски жител, гледан като бегач · Пристигаме в Лондон · Говорим на езика на туриста

Джордж пристигна във вторник вечерта и спа у Харисови. Решихме, че така е по-добре, и отхвърлихме предложението „двамата с Харис да се отбием да го вземем“. Да се отбиеш да вземеш Джордж сутрин, означава преди всичко да го измъкнеш от леглото и да го раздрусаш здравата, за да го събудиш – само по себе си изтощително занимание, за да ти започва деня с него, след това да му помогнеш да си намери нещата и да довърши прибирането на багажа, а после да го чакаш, докато си изяде закуската. Процедурата е скучна от гледна точка на зрителя и е пълна с отегчителни повторения.

Знаех, че ако спи в Харисовия „Просяшки хан“, ще бъде на крак навреме. Спал съм там и зная какво става. Някъде посред нощ, както ви се струва – макар всъщност да е по-късно, но немного, – се стряскате в първия си сън от нещо като кавалерийска атака в коридора тъкмо пред вашата врата. В полусъбуденото ви съзнание се мяркат крадци, Страшният съд и газова експлозия. Сядате в леглото и се ослушвате напрегнато. Не става нужда да чакате дълго: след миг някаква врата се затръшва буйно и някой или нещо затрополява надолу по стълбите като върху тенекия.

– Нали ти казах! – се чува отвън и тутакси някакъв твърд предмет, глава, ако се съди по кънтежа, се блъска във вратата ви.

През това време вие се мятате бясно из стаята и си търсите дрехите. Нищо не е там, където сте го оставили вечерта, най-важните части от облеклото изобщо липсват, а вън клането, революцията или каквото там става продължава безпрепятствено. Спирате за миг с глава под гардероба, където мислите, че ще откриете пантофите си, и се заслушвате в непрекъснатото отмерено тропане на далечна врата. Жертвата, предполагате, е потърсила убежище там. Очевидно възнамеряват да я измъкнат и

да я довършат. Ще успеете ли да се притечете навреме? Тропането спира и един глас, мил и успокоителен с нежната си жаловитост, кротко пита:

– Татко, може ли да стана?

Не чувате какво казва другият глас, но отговорите на първия са:

– Не, това беше само банята... Не, на нея нищо й няма... само се е поизмокрила. Да, мамо, ще им кажа каквото ми казваш. Не, беше съвсем случайно. Лека нощ, татко.

Сетне същият глас закрепва, за да го чуят в някоя далечна част на къщата:

– Качвайте се. Татко каза, че още не е време за ставане.

Пъхате се отново под завивката, лежите и слушате как мъкнат някого нагоре по стълбите, явно против волята му. Разпределението на помещенията в „Просяшки хан“ е внимателно обмислено и стаите за гости са точно под детските стаи. Най-сетне заключавате, че мъкнатият въпреки достойната му съпротива е сложен обратно в леглото. Можете да проследите борбата с голяма достоверност, защото всеки път, когато го хвърлят върху пружината на леглото, креватът, който се намира тъкмо над главата ви, подскача и всеки път, когато жертвата сполучи да се изплъзне, избумтява на пода. След известно време боричкането затихва или може би креватът се разпада и вие се унасяте в сън. Но след миг – или може би така ви се струва – отваряте очи с чувството, че в стаята има някой. Вратата е открената и четири съсредоточени лица едно над друго се взираат във вас, сякаш сте някакво чудо на природата, държано скрито в тази стая. Забелязало, че сте буден, най-горното лице невъзмутимо се прехвърля през другите три, влиза и сяда на леглото в дружелюбна поза.

– А! – казва то. – Не знаехме, че си буден. Аз откога съм се събудил.

– Виждам – отговаряте кратко.

– Татко не обича да ставаме толкова рано – продължава лицето. – Казва, че като станем, обръщаме къщата надолу с главата.

В тия думи звучи благородно примирение. Това е вродено чувство у изпълнените с добродетелна гордост души, пробуждано от съзнанието за саможертва.

– А сега не сте ли станали? – намекват вие.

– Не, не сме станали, защото не сме облечени – фактът е очевиден. – Татко винаги е уморен сутрин – продължава гласът, – нали работи по цял ден. А ти уморен ли си сутрин?

При тия думи главата се обръща и едва сега забелязва, че останали-те три деца също са влезли и седят в полукръг на пода. От тяхната поза става ясно, че погрешно са приели цялата работа за представление със забавено действие, някаква комична лекция или изпълнение на фокусник и търпеливо чакат да станете от леглото и да направите нещо. Това възмушава вашия събеседник – самото хрумване да влязат в спалнята на госта. Той властно им заповядва да се махнат. Те не му отговарят и не спорят. Пазейки гробно мълчание, всички като един се нахвърлят отгоре му. Единственото, което можете да видите от вашето легло, е преплетен възел от размахани ръце и крака, напомнящ пиян октопод, който се мъчи да намери дъното. Не се чува думица, това, изглежда, влиза в правилата на играта. Ако спите с пижама, скачате от леглото и само увеличавате бъркотията; ако сте с по-непретенциозни одежди, оставате, където сте, и давате на висок глас заповеди, на които никой не обръща внимание. Най-простото решение е да оставите всичко на най-голямото момче. И наистина след малко то ги избутва навън и затваря вратата. Тя тутакси се отваря наново и едно от тях, обикновено Мюриъл, влита обратно в стаята. Влита, сякаш е изстреляна от катапулт. Положението ѝ е неизгодно, защото има дълга коса, удобна за скубане. Тя явно съзнава това, защото здраво стиска косата си с едната ръка и се брани с другата. Момчето отваря пак вратата и ловко използва сестра си като стенобитна машина срещу преградилите пътя отвън. Чувате глух бумтеж, когато главата ѝ се връзва между тях и ги разпръсква. Когато победата е пълна, братът се завръща и сяда на мястото си на леглото. Не личи да е ядосан, вече е забравил цялото произшествие.

– Обичам сутрините – казва той, – а ти?

– Някои сутрини не са лоши – съгласявате се, – но други не са толкова спокойни.

Той не забелязва намека в забележката ви. На сякаш безплатното му лице се изписва разсеяно изражение.

– Искам да умра сутрин – казва, – толкова е хубаво.

– Може и да стане – отговаряте, – ако баща ти покани някой раз-разнителен човек да преспи тук, без да го е предупредил предварително.

Той се откъсва от съзерцателното си настроение и се връща към действителността.

– Хубаво е в градината – забелязва той, – не ти ли се иска да скочиш и да поиграеш на крикет?

Не ви е идвало на ум такова нещо, когато сте си лягали, но при създаването се положение ви се вижда не по-лошо, отколкото да лежите

безнадежно буден, и се съгласявате.

По-късно през деня до ушите ви стига обяснението за всичко станало: събудили сте се рано, не сте могли да заспите и сте решили да поиграете крикет. Децата, научени да бъдат винаги любезни с гостите, са се почувствали длъжни да ви доставят това удоволствие. На закуска госпожа Харис подхвърля, че е можело поне да се погрижите децата да бъдат облечени, както трябва, преди да ги изведете навън, а Харис ви натяква с плачевен тон, че с примера и поощрението си за една сутрин сте провалили нещо, което той е градил с месеци.

Тая сряда сутрин Джордж, изглежда, е държал на всяка цена да стане в пет и петнайсет и ги е убедил да се съгласят да ги учи на разни фокуси с новото колело на Харис между парниците за краставици. Но в този случай дори и госпожа Харис не се разсърди на Джордж – интуитивно се досещаше, че е малко вероятно хрумването да е било изцяло негово.

Не може да се каже, че децата на Харис проявяват и най-малко желание да прехвърлят вината върху някой приятел или близък. Те са олицетворение на честността и поемат отговорността за собствените си провинения. Просто техният разум така представя нещата. Когато им обясните, че не сте имали намерение да ставате в пет часа сутринта, за да играете крикет на моравата, нито да представяте сцени от ранната история на християнството, като се мерите с лък и стрели в кукли, вързани за някое дърво, че всъщност, ако сте били оставени на собствената ви воля, сте щели да спите мирно, докато ви събудят по човешки в осем часа с чаша чай, те проявяват изумление, после – съжаление и най-сетне – пълно покаяние. В настоящия случай, след като избягнаха да отговорят на чисто академичния въпрос, дали събуждането на Джордж малко преди пет часа се е дължало на естествен порив от негова страна или на случайно влетелия през прозореца на спалнята му, направен от самите тях бумеранг, милите дечица откровено признаха, че вината за събуждането му е била тяхна. Както каза най-голямото момче:

– Не биваше да забравяме, че чичо Джордж има пред себе си дълъг ден, и трябваше да го убедим да не става. Вината е изцяло моя.

Но едно случайно нарушаване на навика не може да навреди никому, а освен това, както двамата с Харис се съгласихме, това беше добра подготовка за Джордж. В Шварцвалд щяхме да ставаме в пет часа всяка сутрин, така бяхме решили. Самият Джордж дори предложи четири и половина, но ние с Харис заявихме, че и пет часа е достатъчно рано. Така ще може към шест да сме на велосипедите, за да отхвърлим по-

голямата част от прехода, преди да е напекло. Понякога – но не редовно – може да тръгваме и по-рано.

И аз станях тая сутрин в пет. Не че го бях решил, вечерта си казах: „Точно в шест!“

Познавам хора, които могат да се събудят, когато пожелаят, на минутата. Щом сложат глава на възглавницата, те си казват: „Четири и половина“, „Пет без петнайсет“ или „Пет и петнайсет“ – според случая, и със звънването на часовника отварят очи. Колкото повече мислиш за тази способност, толкова по-необяснима става. Някакво вътрешно „Аз“, което действа вътре в нас съвсем независимо от съзнателната ни същност, изглежда, е способно да брои часовете, докато спим. Без помощта на часовника, слънцето или някакъв друг посредник, познат на петте ни сетива, то бди в мрака. В уречения момент пошепва: „Време е!“ и ние се събуждаме. Службата на един стар работник на реката, с когото веднъж разговарях, му налага всяка сутрин да е на крака половин час преди прилива. Каза ми, че нито веднъж не се е успал и една минута. Напоследък дори не си правел труда да изчислява часа на прилива. Лягал си уморен и спял без сънища, а всяка сутрин в различно време призрачният дежурен, постоянен като самия прилив, безмълвно го събуждал. Дали духът на този човек витае в тъмнината по калните пристани край реката, или е опознал обичаите на природата? Какъвто и да е процесът, самият човек не можеше да го обясни.

Моят вътрешен дежурен, изглежда, не е достатъчно обучен. Прави каквото може, но се престарава, неспокоен е и обърква сметката на времето. Казвам му например: „В пет и половина, моля“, а той ме стряска в два и половина. Поглеждам часовника си. Но той ми подсказва, че може да съм забравил да го навия. Вдигам часовника до ухото – не е спрял. Тогава той изказва предположението, че на часовника може да му е станало нещо. Сигурен е, че часът е пет и половина, ако не и малко повече. За да му угодя, обувам чехлите и слизам долу да проверя часовника в столовата. Какво се случва на човек, когато блуждае посред нощ из къщата по халат и чехли, не е необходимо да разказвам – повечето го знаят от опит. Всичко – особено всичко с остри ръбове – си доставя подлото удоволствие да го удари. Когато сте със здрави високи обувки, това всичко се отстранява от пътя ви, но дръзнете ли да тръгнете между мебелите по терлици на бос крак, те ви се изпречват и ви ритат. Пъхам се обратно в леглото ядосан, снел доверието от моя вътрешен дежурен заради твърдението му, че всички часовници в къщата са влезли в разговор срещу мен, и не мога да заспя половин час. От четири до пет той ме

буди през десет минути. Проклинам се, че изобщо съм му споменал за будене. В пет часа самият той заспива уморен и прехвърля отговорността на прислужничката, която ме вдига половин час по-късно, отколкото обикновено.

Нея нощ така ме изтерза, че в пет часа станах само за да се отърва от него. Не знаех какво да правя. Влакът ни тръгваше чак в осем, багажът ни беше опакован и изпратен вечерта заедно с велосипедите на гарата на Фенчърч стрийт. Отидох в кабинета, рекох да попиша един час. По моему ранното утро преди закуска не е подходящо време за литературни занятия. Написах три абзаца от един разказ и след това ги прочетох. За произведенията ми е имало и нелюбезни изказвания, но не бях писал нещо, което да се сравни с тия три абзаца. Хвърлих ги в кошчето за хартии и се опитах да си припомня има ли институции, осигуряващи пенсия за пропаднали писатели.

За да променя посоката ни мислите си, пъхнах в джоба една топка за голф, избрах стик за далечни удари и излязох на ливадата. Там пасяха две овце. И двете тръгнаха подире ми, очевидно заинтересувани от спортните ми упражнения. Едната беше немлада, добродушна по нрав и благоразположена. Не съм сигурен, че разбираше играта, но, изглежда, ѝ се нравеше, че съм се заел с толкова безобидно занимание в този ранен час. Придружаваше всеки удар с коментар:

– Добреее, мнооого добреее!

Толкова се радваше, сякаш го правеше самата тя.

Ала другата беше заядлива неприятна дъртачка и в противовес на първата се старееше да ме обезсърчи. След почти всеки удар се изказваше:

– Неее, мнооого злеее, не е добреее!

Някои от ударите си бяха чудесни, но тя бе обзета от дух на противоречие и всячески се опитваше да ме ядоса. Веднага ми стана ясно.

По някаква злощастна случайност след един от най-решителните ми удари топката цапардоса по носа добрата овца. Лошата овца се изкикоти – безочливо, дрезгаво и просташки, и докато приятелката ѝ стоеше закована на място, твърде сачисана, за да помръдне, тя рязко промени тона и избляе:

– Добреее, мнооого добреее! Най-добреее!

Готов бях да дам една гвинея да бях ударил нея, а не другата. На тоя свят добрите и благонамерените винаги си патят.

Прекарах на ливадата повече време, отколкото възнамерявах, и когато Етълбърта дойде да ми каже, че е седем и половина и че закуската е сервирана, си спомних, че не съм се обръснал. Етълбърта се ядосва, когато се бръсна набързо. Опасява се, че външни наблюдатели могат да го приемат за недостатъчно решителен опит за самоубийство и сред съседите да се разчуе, че съвместният ни живот не върви добре. На второ място изтъква, че имам външност, с която човек не бива да си играе.

Общо взето, бях доволен, че няма да има време за дълго сбогуване с Етълбърта – искаше ми се да избегна вероятността тя да се разплаче. Но ми се щеше да имам по-голяма възможност да дам няколко прощални напътствия на децата, особено за въдицата ми, която те упорито използват за вратичка на крикет. Освен това не обичам да тичам в последния момент на гарата. На двеста метра от гарата настигнах Джордж и Харис. Те също тичаха. Виновна била новата кухненска печка, както ме осведоми Харис на пресекулки, докато препускахме един до друг. Тая сутрин я изпробвали за пръв път и по една или друга причина тя пръснала тенджерата с бърреците и опарила готвачката. Изрази надеждата, че докато се върнем, щели да ѝ свикнат.

Още малко, и както се казва, щяхме да изтървем влака, а когато седнахме запъхтени в купето и си припомних събитията от тази сутрин, в паметта ми изплува образът на моя чичо Поджър, който двеста и петдесет дни от годината пътуваше с влака от девет и тринайсет от Илинг комън до гарата на Мергейт стрийт.

От дома на чичо Поджър до гарата бяха осем минути път. Чичо обичаше да казва:

– Смятай, че са петнайсет минути и не бързай – и винаги тръгваше тичешком пет минути преди влака.

Не зная защо, но това си беше обичай в предградието. Мнозина пълни господа, работещи в Сити, живееха тогава в Илинг (може би още живеят) и хващаха ранните влакове за града. Всички тръгваха късно, всички носеха черна чанта и вестник в едната ръка и чадър в другата и всички тичаха последните метри до гарата и в сухо, и в мокро време.

Хората, които си нямаха друга работа, главно бавачки и чирачета от дюкяните, а сегиз-тогиз и някой търговец с количка, се събираха при хубаво време на ливадата, за да ги гледат и да изпращат с одобрителни възгласи най-заслужилите. Зрелището не беше от най-изтънчените. Те не бягаха умело, не бягаха дори бързо, но много се стараеха и влагаха всичките си сили. Гледката привличаше не като проява на спортно майсторство, а будеше непреднамерена възхита поради съвестните им

усилия.

Понякога в тъпата се ключваха безобидни облози.

– Две срещу едно за оня дъртия с бялата жилетка!

– Десет срещу едно за нашето Бръмчило, освен ако не се плюсне, преди да стигне!

– Залагам всичко за Червения император!

Това беше прякор, лепнат от младеж с вкус към ентомологията на един запасен офицер, съсед на чичо ми, господин с величава осанка, докато стоеше на място, но страхотно зачервен при най-малкото физическо усилие.

Чичо ми и останалите пишеха до редакцията на вестник „Илинг прес“, за да изкажат огорчението си от бездействието на местната полиция, редакторът поместваше пламенни уводни статии за липсата на възпитание сред долните съсловия, особено в западните предградия. Но от всичко това не излезе нищо.

Въпросът не беше в това, че чичо ми не ставаше достатъчно рано. Просто в последния момент му се случваха разни непредвидени неща. Първото, което правеше след закуска, бе да си загуби вестника. Винаги разбирахме, когато чичо Поджър загубваше нещо, по изражението на изумено възмущение, с което в такива случаи гледаше света. На чичо Поджър никога не му идваше на ум да си каже:

– Аз съм един небрежен старец. Губя всичко, никога не помня къде съм сложил нещо. Напълно съм неспособен да си го намеря сам. Вероятно в това отношение съм ужасно досаден за всичките ми близки. Трябва да се постарая да се поправа.

Напротив, по някакви странни пътища разумът му го бе предумал, че когато загуби нещо, виновни са всички други в къщата, но не и той.

– Ей сега го държах в ръцете си! – възкликваше той.

Тонът му изразяваше убеденост, че живее сред фокусници, които крият всичко от него с единствената цел да го ядосат.

– Да не си го оставил в градината? – изказваше предположение леля.

– Защо ще го оставям в градината? Вестникът не ми трябва в градината, вестникът ми трябва във влака.

– Може би си го пхнал в джоба?

– Гледай я тая жена! Мислиш ли, че ще стоя тук в девет без пет и ще го търся, ако е в джоба ми? За глупак ли ме смяташ?

В този миг някой извикваше:

– Това какво е? – и му подаваше отнякъде старателно сгънатия

вестник.

– Много ми се иска да не ми пипате нещата – изръмжаваше той и го грабваше разярено.

Отваряше чантата да го прибере и внезапно, като го погледнеше, замръзваше безмълвен с крайно оскърбен вид.

– Какво има? – питаше леля.

– Онзиденшен! – отговаряше той, прекалено обиден дори за да креши, и хвърляше вестника на масата.

Поне веднъж, за разнообразие, да се бе случил вчерашен. Винаги беше онзиденшен освен във вторник – тогава беше съботен.

Накрая му го намирахме, обикновено беше седял на него. Тогава той се усмихваше – не от сърце, а уморено, като човек, убеден, че съдбата го е заточила сред тълпа безнадеждни идиоти...

– През цялото време точно под носовете ви... – и се опитваше да довърши ритуала на сбогуването с всички деца в дома.

Леля ми никога не излизаше от дома, дори за да отскочи при съседите, без да се сбогува нежно с всеки член на семейството. „Човек не знае какво може да му се случи“ – казваше тя.

Някое от децата, разбира се, неизменно липсваше. Когато това станеше ясно, останалите шест без минута двоумене се разпиляваха с виковете да го търсят. Щом те изчезнеха, то от само себе си изникваше, винаги с най-обосновано извинение за отсъствието си, и веднага хукваше подир другите да им съобщи, че се е намерило. По този начин поне пет минути отиваха всички да се търсят един друг – предостатъчно време за чичо ми, за да си намери чадъра и да си загуби шапката. Когато групата най-сетне се събираше отново в хола, часовникът в гостната удряше девет. Беше студен пронизващ звън, който напълно дезорганизираше чичо ми. Във възбудата си той целуваше някое дете два пъти, пропускаше друго, забравяше кого е целунал и кого не е, и се налагаше да започне отначало. Според него те нарочно се размествали и аз не мога твърдо да заявя, че обвинението му беше напълно безоснователно. На всичките му тревоги отгоре лицето на едно от децата обикновено лепнеше и тъкмо то винаги беше най-любвеобилно.

Ако се случеше всичко да върви прекалено гладко, най-голямото момче споменаваше между другото, че всички часовници в къщата били с пет минути назад и то затова било закъсняло оня ден за училище. Чичо ми тозчас изхвърчаше стремително към портата, където се сещаше, че не си е взел нито чантата, нито чадъра. Всички деца, които леля ми не успееше да спре, се юрваха подире му, като две се сбиваха кое да носи

чадъра, а останалите се сборичкваха около чантата. Щом се върнехме, откривахме на масата в хола най-важното, което бе забравил, и се чудехме какво ли ще каже, когато се прибере вечерта.

Влакът пристигна на гара Ватерло малко след девет и ние веднага пристъпихме към изпълнение на проекта на Джордж. Отворихме разговорника на раздел „На плацата за файтони“, приближихме се до една от колите, свалихме шапки и пожелахме на файтонджията „Добро утро“.

Той не позволи да бъде надминат в учтивостта от никакви си чужденци, истински или престорени. Извика на свой другар на име Чарлс да подържи коня, скочи от капрата и ни отвърна с поклон, който би направил чест на самия господин Тървидроп (Учителят по танци от „Студеният дом“ на Дикенс, олицетворение на превзета учтивост.). Явно от името на нацията ни поздрави с добре дошли в Англия и изрази съжаление, че нейно величество в момента отсъства от Лондон.

Не можахме да му отвърнем подobaващо поради липсата на съответна формулировка в разговорника. Нарекохме го „коневодач“, при което той отново се поклони до земята, и го запитахме ще има ли добрината да ни закара до Уестминстърския мост.

Той притисна ръка до сърцето си и обяви, че това щяло да бъде голямо удоволствие за него.

Джордж прочете третото изречение в раздела – въпроса „Колко ще струва?“.

Тези думи придадоха користен оттенък на разговора и кочияшът сякаш се докачи. Обясни, че никога не вземал пари от изтъкнати чужденци. Ако можело, да сме му оставели някакво сувенирче – брилянтна игла за вратовръзка, златна кутийка за енфие, изобщо дреболия, която да му напомня за нас.

Понеже вече се бе събрала малка тълпа и файтонджията очевидно обръщаше шегата срещу нас, се качихме без по-нататъшни обяснения и потеглихме сред весели възгласи. Спряхме файтона малко след театър „Астли“ пред обуварски магазин, който ни се стори подходящ. Беше от ония претъпкани дюкяни, които, щом вдигнат сутрин кепенците, изригват стоката си навред наоколо. Сандъци с обувки стояха накамарени на тротоара и в канавката на отсрещната страна. Обувки висяха на гирлянди пред витрините и на вратите. Навесът над входа напомняше лозница, родила гроздове от черни и кафяви обувки. Когато влязохме, търговецът отваряше с чук и длето поредния сандък с обувки.

Джордж свали шапка и каза „Добро утро“.

Търговецът дори не се обърна. От пръв поглед ми направи

неприятно впечатление. Изсумтя нещо, което можеше да е „Добро утро“, можеше и да не е, и продължи да си гледа работата.

Джордж каза:

– Вашият магазин ми е бил препоръчан от приятеля ми господин Х.

В отговор търговецът трябваше да изрече: „Господин Х. е много благороден човек, за мен ще е извънредно голямо удоволствие да услужа на негов приятел.“ Той обаче каза:

– Не го познавам.

Това объркваше цялата работа. Разговорникът предлагаше три-четири подхода за купуване на обувки. Джордж избра тоя с „господин Х.“ като най-учтив. Героят на диалога разговаряше доста продължително с търговеца за „господин Х.“ и едва след като установяваше по тоя начин дружески отношения, естествено и с лекота преминаваше към непосредствената цел на посещението си – придобиването на „евтини и хубави“ обувки. Грубият материалист, на когото бяхме попаднали, очевидно пет пари не даваше за изтънчеността в търговията на дребно. С такъв човек се налагаше да се пристъпи към сделката без всякакви любезности. Джордж се отказа от „господин Х.“, прелисти на предната страница и прочете напосоки едно изречение. Изборът не се оказа сполучлив – това бяха думи, напълно излишни като обръщение към който и да е търговец на обувки. При дадените обстоятелства, засипани и притиснати от всички страни от обувки, те говореха за пълен идиотизъм: „Казаха ми, че имате тук обувки за продан.“

Едва сега търговецът остави чука и длетото и ни погледна. Заговори бавно, с нисък дрезгав глас:

– А за какво според вас ги държа тука... за да ги мириша ли?

Беше от хората, които започват спокойно и после все повече се ядосват. Озлоблението шупва в тях като квас.

– Да не мислите, че съм колекционер на обувки? – продължи той. – За какво държа тоя дюкян... за да си гледам здравето ли? Или мислите, че съм влюбен в обувките и не мога да се разделя с нито един чифт? Да не би да ги овесвам тук, за да им се любувам? Не са ли малко много? Това да не е международно изложение на обувки? Или според вас е музейна сбирка? Чували ли сте някой да държи обушарски магазин и да не продава обувки? Смятате, че украсявам дюкяна с тях, за да стане красив? За какъв ме имате, за кръгъл идиот ли?

Винаги съм смятал, че тия разговорници са безполезни. Спешно се нуждаехме от английско съответствие на добре известния немски идиом *Behalten Sie Ihr Haar auf* (Буквален превод на английския идиом *to keel*

your hair on: запазвам спокойствие, не нервнича, не се горещя). Но такава нещо в книжката нямаше. Все пак трябва да призная, че Джордж избра най-подходящото изречение в нея и го прочете:

– Ще дойда друг път, когато може би ще имате по-голям избор. Дотогава довиждане.

След тия думи ние се върнахме при файтона и потеглихме, а търговецът излезе на накичената си с обувки врата, за да ни изпрати с някои забележки. Не можех да чуя какво каза, но на минувачите, изглежда, се стори интересно.

Джордж държеше да спрем в друг магазин за обувки и да проведем още веднъж опита. При това ни уверяваше, че наистина му трябвали домашни пантофи. Но ние го убедихме да отложи покупката, докато стигнем в някой друг град, където търговците ще бъдат по-привикнали към такива приказки или пък по природа по-любезни. Но за шапката остана непреклонен. Заяви, че не може да тръгне на път без шапка, и бяхме принудени да спрем пред едно дюкянче на Блэкфрайърс роуд.

Съдържателят беше приветлив и буден човек. Не ни създаде мъчнотии, опитваше се да ни помогне.

Когато Джордж прочете от разговорника: „Имате ли шапки?“, той не се ядоса, а позамълча и замислено се поглади по брадичката.

– Шапки ли? – каза той. – Чакайте да помисля. Да – усмивка на неоспоримо задоволство озари добродушното му лице, – сега се сещам, че май имам една шапка. А защо ме питате?

Джордж му обясни, че иска да купи каскет, пътнически каскет, но най-същественото беше да е „хубав каскет“.

Лицето на търговеца помръкна.

– О – възкликна той, – май ме хванахте натясно. Вижте сега, ако бяхте поискали лош каскет, който не струва сложената му цена и не става за друго, освен да си бършете прозорците с него, можеше и да ви го предложи. Но хубав каскет... не, нямаме. Почакайте минутка – продължи той, когато забеляза изписаното върху изразителното лице на Джордж разочарование, – не бързайте толкова. Имам тук един каскет – той отиде до едно чекмедже и го отвори, – не е хубав, но не е и чак толкова лош, колкото повечето, които продавам.

Той го поднесе на дланта си.

– Какво ще кажете за него? – попита той. – Дали ще ви задоволи?

Джордж си го сложи пред огледалото и избра друга реплика от разговорника:

– Става ми, но според вас дали ми отива?

Търговецът се дръпна назад и го измери с оценяващ поглед.

– Честно казано – отговори той, – не мога да твърдя, че ви отива.

Той се обърна към нас двамата с Харис.

– Според мен хубостта на вашия приятел е изплъзваща се – продължи той. – Има я, но не се долавя лесно. По моему с този каскет тя се губи.

Джордж реши, че му стига толкова забавление с този търговец, и каза:

– Добре. Да не изтървем влака. Колко струва?

Търговецът отговори:

– Цената на тоя каскет, господине, според мен двойно по-висока, отколкото той струва, е четири и половина шилинга. Как искате да ви го завия, с амбалажна хартия или с бяла?

Джордж каза, че ще го вземе неопакован, плати четири и половина шилинга в сребро и излезе. Двамата с Харис го последвахме.

На Фенчърч стрийт се спазарихме с файтонджията за пет шилинга. Той отново ни се поклони и помоли да поздравим от негово име австрийския император.

Когато обсъждахме резултата във влака, стигнахме до заключението, че сме загубили с две на едно. Явно разочарован, Джордж изхвърли разговорника през прозореца.

Уверихме се, че багажът и велосипедите ни са натоварени на кораба, и в дванайсет часа поехме с отлива по течението на реката.

ПЕТА ГЛАВА

Необходимо отклонение · Вместо предговор история, съдържаща поука · Една от прелестите на тази книга · Списание, което няма успех · Неговата гордост: информация плюс развлечение · Проблем: кое е информация и кое развлечение · Една популярна игра · Мнението на познавач на английското правосъдие · Втора прелест на тази книга · Една изтъркана песничка · Трета прелест на тази книга · В каква гора е живяла момата · Описание на Шварцвалд

Един шотландец се влюбил в млада девойка и решил да я поиска за жена. Отличавал се в особена степен с присъщото на неговия народ благоразумие. Установил бил, че не един многообещаващ в началото брачен съюз завършва с разочарование и объркване заради създадената у младоженката или у младоженеца представа за въображаемите съвършенства на другия. Решил в неговия случай да не допусне рухване на идеалите. Предложението му за женитба придобило следния вид:

– Аз съм бедно момче, Джени, не мога да ти предложа ни пари, ни земя.

– Но ми предлагаш себе си, Дейви!

– Много ми се иска да имам и още нещо, моето момиче. Обаче съм си само един беден дръвник, Джени, и за нищо не ме бива.

– Хайде, хайде, къде по-загубени момчета от теб има, Дейви.

– Не съм виждал, моето момиче, и като си помисля, не ми се и иска да видя.

– По-добре неугледен мъж, Дейви, на когото можеш да се осланяш, отколкото такъв, дето търчи подир фустите, а вкъщи само хока и ругае.

– Не я прави тая сметка, Джени, не заради най-хубавия пуяк хвърчи най-много перушина в градината. Винаги съм търчал подир жените, всеки ще ти го рече, и май няма да ти е лесно с мен.

– Но имаш добро сърце, Дейви! И много ме обичаш. В това съм сигурна.

– Че си ми мила, мила си ми, Джени, макар да не зная докога ще трае тая обич. Иначе не съм лош, докато всичко става по моему и не се ядосам за нещо. Но лесно кипвам, също като татко, ако питаш майка ми, и едва ли ще стана по-добър с годините.

– Ех, че лошо говориш за себе си, Дейви! Ти си честно момче. Познавам те по-добре, отколкото се познаваш ти. Знам, че ще създадеш

добър дом за мен.

– Може и така да стане, Джени, но се съмнявам. Както всеки знае, за жената и за децата е добре стопанинът да не налита на чашката, пък аз, подуша ли уиски, отварям гърло като на най-големите съомги от Лох Тей. Наливай, ако си нямаш работа, пълнене няма.

– Така е, ама си добър, като си трезвен, Дейви.

– Може и добър да бъда, Джени, ако не ми се бъркаш.

– И ще се спогаждаш с мен, Дейви, и ще работиш за мен, нали?

– Не виждам защо да не се спогаждам с теб, Джени, ама да не ми опяваш да работя, че като чуя за работа, ми призява.

– Е, колкото можеш, Дейви. Нали така казва и пасторът, никой не може повече, отколкото може.

– Моето може некаква го няма, Джени, и не знам дали много ще ти донесе. Хората са грешни слаби твари, Джени, а от мен по-грешна и по-слаба мъчно ще намериш.

– Добре, Дейви, ти си честен. Колко младежи обещават всичко на горките девойки, а после нищо не изпълняват и им късат сърцата. Ти не лъжеш, Дейви, затуй си мисля: ще те взема, пък ще видим какво ще излезе.

Историята не казва какво е излязло, но е ясно, че оттук насетне даматата не е имала право да се оплаква. И да се е оплакала, и да не е – защото жените не държат прекалено на логиката, както впрочем и мъжете, – Дейви трябва да е изпитвал задоволство от мисълта, че всякакви упреци са безоснователни.

Искам и аз да бъда така откровен с читателя на тая книга. Държа честно да изтъкна тук недостатъците й. Не искам никой да я чете поради заблуждение.

От тая книга няма да почерпите полезни сведения.

Всеки, който реши, че с нейна помощ ще може да направи обиколка на Германия и на Шварцвалд, най-вероятно ще се загуби, преди да стигне фара Ноур в устието на Темза. А и това е най-малкото, което може да му се случи. С отдалечаването от къщи ще нарастват и затрудненията му.

Не броя даването на полезни сведения сред силните си черти. Това убеждение не ми е вродено, стигнах до него от опит.

В ранните си журналистически дни работех в едно списание, предвестник на редица извънредно популярни днес периодични издания. Гордеехме се, че съчетаваме информацията със забавлението. Кое трябва да се приеме за забавление и кое за информация, читателят

трябваше сам да реши. Давахме съвети на хора пред прага на съпругеския живот – пространни, задълбочени съвети, които, стига да се следваха, щяха да превърнат нашите читатели в обект на завист за всички семейни двойки по света. Обяснявахме на абонатите как да забогатееят с отглеждане на зайци, като привеждахме факти и цифри. Би било нормално те да изразят изненада, че самите ние не се отказваме от журналистиката и не се посвещаваме на зайцевъдството. С цитати от авторитетни източници доказвах, че човек, започнал с дванайсет породисти заека и с малко разум, след три години ще получава доход две хиляди лири годишно, нарастващ в неотвратима прогресия. Може парите да не му трябват. Може да не знае какво да ги прави. Но те ще идват. Вярно, че така и не видях собственик на зайчарник, печелещ две хиляди лири годишно, макар че познавах мнозина, започващи с необходимите дванайсет породисти заека. Винаги ставаше някаква грешка – може би присъщата на зайчарника атмосфера се отразява зле на разума.

Осведомявахме читателите си каква част от мъжкото население на Исландия е плешиво, цитирайки сигурни източници; колко пушени херинги трябва да се наредят една зад друга, за да се стигне от Лондон до Рим, което е много полезно за всеки, пожелал да нареди пушени херинги от Лондон до Рим, за да си поръча наведнъж правилното количество; колко думи на ден изговаря една обикновена жена, както и други сведения от този род, целящи да направят читателите умни и да ги поставят по-напред от читателите на други списания.

Обяснявахме им как да лекуват припадъци при котки. Аз самият не вярвах, не вярвам и сега, че припадъците при котките могат да се излекуват. Ако имам болна от истерия котка, ще дам обявление, че я продавам, може дори да я подаря. Но ние бяхме длъжни да даваме информация, когато ни я искаха. Получихме писмо от някакъв глупак, който държеше да научи точно това, и аз изгубих почти цял предобед, докато открия нещо по въпроса. Най-сетне намерих нужното в приложението на една стара готварска книга. Не можах да разбера какво търсеше там. Нямахше нищичко общо с прякото предназначение на книгата, не описваше пикантна гозба от котка – дори излекувана от припадъци. Авторката бе добавила съвета си просто от великодушие. Мога да кажа, че по-добре да не го беше включвала, той стана причина за немалко гневни писма и за изгубването на четирима, може би и на повече абонати на списанието. Читателят, задал въпроса, писа, че изпълнението на нашия съвет му струвало потрошени съдини за две лири, без да се броят счупеният прозорец и вероятното отравяне на кръвта у самия него. Освен

това припадъците на котката станали по-силни. А рецептата беше много проста. Човек трябва да стисне котката между краката си леко, за да не ѝ причини болка, и с остра ножица бързо и ловко да направи разрез на опашката. Не се отрязва нищо от опашката. Точно затова трябва да се внимава, прави се само разрез.

Както обяснихме на нашия абонат, подходящите места за извършване на тази операция са градината или бараката за въглища. Трябва да си идиот, за да я правиш в кухнята, и то без чужда помощ.

Давахме и съвети за добро държане. Обяснявахме как да се обръщаме към благородници и владици, как да ядем супа. Напътствахме стеснителни младежи как да се държат непринудено в обществото. Обучавахме и мъже, и жени да танцуват с помощта на диаграми. Разрешавахме религиозните им съмнения и им предлагаме морален кодекс, който би направил чест на всеки фарисей.

Списанието не бележеше финансови успехи. То бе изпреварило времето си и затова съставът на редакцията бе ограничен. Моят отдел, доколкото си спомням, отговаряше за страниците „Съвети към майките“ (пишех ги аз с помощта на тогавашната ми хазайка, меродавна познавачка на семейните въпроси, след като се бе развела с един мъж и бе погребала четири деца), „Препоръки с илюстрации за домашно обзавеждане и вътрешна украса“, рубриката „Литературни съвети за начинаещите“ (искрено се надявам, че, прилагайки ги, читателите са постигнали по-добри резултати от самия мен) и седмичната статия „Откровени беседи с младежите“ на Чичо Хенри. Чичо Хенри беше благ стар добряк с неизчерпаем разностранен опит, изпълнен със съчувствие към подрастващото поколение. Самият той бе изживявал тежки моменти в далечната си младост и нямаше нещо, което да не знае. И до днес препрочитам от време на време съветите на Чичо Хенри и колкото и да не ми прилича аз да го кажа, намирам ги за добри и разумни. Мисля си понякога, че ако се бях придържал към напътствията на Чичо Хенри, щях сега да съм по-умен, да правя по-малко грешки, да се чувствам по-доволен от себе си.

Една свита женица, която живееше в едностайно жилище недалеч от „Тотнъм корт роуд“, а съпруга ѝ го бяха прибрали в лудница, пишеше „Готварска рубрика“, „Съвети за възпитанието“ (много съвети давахме) и страница и половина „Новости в модата“, поднесени с игривия интимен тон, който май още не е съвсем изчезнал от съвременната журналистика: „Да знаете само с каква божествена рокля бях на конните надбягвания миналата седмица. Княз Ц. възкликна... ах, но защо да ви

повтарям всичко, което казва тоя отплеснат глупчо! ... А милата графиня, струва ми се, мъъбнинко ми завидя...“ – и т.н.

Горката женица! И сега я виждам – цялата сива, с протъркана сива рокля на мастилени петна. Може би, ако бе отишла поне веднъж на конни надбягвания или другаде на открито, страните ѝ щяха малко да поруменят.

Собственикът на списанието, един от най-наглите невежи, които съм виждал (спомням си, веднъж обясни на един абонат, че Бен Джонсън (Бен Джонсън (1573–1637) – английски драматург, приятел на Шекспир) бил написал „Рабле“, за да плати погребението на майка си), само добродушно се засмиваше, когато му посочеха грешките. Попълваше с помощта на една евтина енциклопедия рубриката „Знаете ли, че...“. Добре се справяше. Въоръжен с ножица, разсилният ни снабдяваше с материала за „Хумор и сатира“.

Работата беше много и зле платена. Крепеше ни съзнанието, че учим ближните си и обогатяваме знанията им. От паметивека най-разпространената и най-популярна игра е на училище. Събираш шест деца, караш ги да насядат на стъпалата на някоя къща, а ти крачиш напред-назад с книга и бастунче. Играем я съвсем невръстни, играем я като момчета и момичета, играем я като мъже и жени, играем я, когато закретахме немощно по чехли към гроба. Никога не ни омръзва, никога не ни отегчава. Само едно я разваля: съдрпванията на шестте други деца и те да вземат книгата и бастунчето. Популярността на журналистиката като призвание, въпреки многото ѝ отрицателни страни, се дължи на това, че всеки журналист има себе си за момчето, което важно пристъпва напред-назад с бастунчето. Правителството, обществените класи и народните маси, светските среди, изкуството и литературата са шестте деца, насядали на стъпалата. Той ги поучава и обогатява знанията им.

Но аз се отклонявам. Припомням страници от миналото си, за да оправдая сегашното си твърдо нежелание да давам полезни сведения.

Получихме писмо от анонимен „въздухоплавател“ с въпрос, как се добива водород. Не беше трудно, поне така научих, след като попрочетох това-онова в Британския музей. Не пропуснах да предупредя „въздухоплавателя“, че трябва да се вземат предпазни мерки, за да не се случи нещастие. Какво повече?

След десет дни в редакцията се появи червендалеста жена, мъкнеща за ръка едно същество, неин син, както тя обясни, дванайсетгодишен. Лицето на момчето беше странно безизразно. Майката го избута напред и му свали шапката. Тогава схванах причината. Нямаше ни вежди, ни

мигли, а от косата му бе останала само черна четина, която придаваше на главата му вид на обелено твърдо сварено яйце, поръсено с чер пипер.

– Преди една седмица беше хубаво момче с естествени къдрици – съобщи дамата.

Тя постепенно повишаваше тон и аз започнах да предусещам бурна развръзка.

– Какво се е случило? – попита шефът.

– Какво се е случило ли! – отвърна дамата.

Тя извади от маншона си броя на списанието ни от миналата седмица с моята статия за водорода, заградена с молив, и го размаха пред очите му. Шефът го пое и прочете напечатаното от начало до край.

– Той ли е „въздухоплавателят“? – попита шефът.

– Той е „въздухоплавателят“ – потвърди дамата, – горкото наивно дете. Погледнете го на какво прилича!

– Може пак да му порасне – предположи шефът.

– Може и да порасне – отвърна дамата, повишавайки все повече тон, – а може и да не порасне. Интересува ме какво ще направите вие за него?

Нашият шеф смутолеви нещо за шампоан. Първо си помислих, че дамата ще започне веднага да го бие, но за момента тя се ограничи с думи. Май не искаше съвет, а обезщетение. Направи няколко забележки от общ характер за списанието ни, за ползата от него, за претенциите му за обществен интерес, за ума и знанията на дописниците му.

– Аз наистина не мисля, че грешката е наша – настояваше шефът (беше човек с меки обноски). – Момчето е поискало сведения и ги е получило.

– Не се опитвайте да го обърнете на шега – каза дамата (той не се опитваше да го обърне на шега, сигурен съм, изобщо не беше шегаджия по характер), – за да не ви се случи нещо, дето не сте го и сънували. Ей сега ще ви добия тук водород – изненадващо предложи дамата и ние двамата побягнахме като пилци зад бюрата си, – та да опърля така и вашите глави!

Искаше да каже, като главата на момчето, предполагам. Освен това добави една-две забележки относно външния вид на шефа, които бяха проява на много лош вкус. Трудно можеше да бъде наречена добра жена.

Мисля, че ако беше изпълнила заканата си, щеше скъпо да ѝ излезе, но шефът по принцип избягваше да си има работа със съдилищата.

Изглежда, имаше опит, защото съм го чувал да казва:

– Ако някой ме спре на улицата и ми каже да му дам часовника си, аз, разбира се, ще откажа. Ако се закани да ми го отнеме насила, ще направя всичко възможно, без да се бия, за да го запазя. Ако обаче изрази намерение да ми го вземе чрез съда, ще го извадя от джоба си и ще му го дам. При това ще смятам, че съм се отървал евтино.

Той уреди въпроса с банкнота от пет лири, която вероятно се е равнявала на едномесечната печалба от вестника, и червендалестата дама си тръгна, мъкнейки в обратна посока пострадалата си рожба. Когато останахме сами, шефът се обърна към мен и ми каза кротко:

– Да не си помислиш, че те смятам и най-малко за виновен. Грешката не е твоя, това е съдба. Пиши си нравствените беседи и критиките, много си добър в тях, но недей вече да даваш полезни съвети. Пак ще повторя, грешката не е твоя. Съветите ти са точни, нищо не казвам, просто нямаш късмет.

Да бях се придържал към съвета му, щях да спестя много беди и на себе си, и на другите. Не мога да открия причината, но си е така. Препоръчам ли на някого най-добрия маршрут от Лондон до Париж, той си изгубва багажа в Швейцария или едва се измъква от корабокрушение край Дувър. Ако му помогна да си избере фотоапарат, германската полиция го окошарва, защото снимал военни обекти. Веднъж положих много усилия, за да помогна на един човек да се ожени за сестрата на покойната си жена в Стокхолм. Взех вместо него разписанието на потеглящите от Хъл кораби и адресите на най-добрите хотели, където да отседне. В сведенията, които му дадох, нямаше нито една грешка, никъде не стана засечка. Кой знае защо сега не ми говори.

Затова започнах да обуздавам страстта си да давам сведения и доколкото зависи от мен, в тази книга няма да намерите никакви практически съвети. Не се надявайте да получите описания на градове, исторически отклонения, архитектурни възторзи и поучения.

Веднъж запитах един интелигентен чужденец какво мисли за Лондон. Той каза:

– Много голям град.

Аз попитах:

– Кое в него ви прави най-силно впечатление?

Той отвърна:

– Многого хора.

Аз попитах:

– Какво ще кажете за него в сравнение с други градове – Париж,

Рим, Берлин?

Чужденецът сви рамене:

– Лондон е по-голям, какво друго!

Всички мравуняци си приличат. Толкова много улици, широки и тесни, където дребните гадинки гъмжат в неразгадаема неразбория – едни се блъскат напред с важен вид, други са спрели да побъбрят, трети мъкнат тежък товар, четвърти се припичат на слънце. Безброй житници, претъпкани с храна, безброй килийки, където тия буболечки спят, хранят се и се любят, ъгълчето, където лежат мъничките им бели кости. Един мравуняк е голям, съседният е по-малък. Това гнездо е в пясъка, другото е под камъните. Това е изградено вчера, онова е било иззидано преди векове, някои казват – още преди да долетят лястовичките. Кой знае?

И фолклор и приказки няма да намерите в тази книга.

Всяка долина, всяко селце си има своя песен. Аз ще ви кажа за как-во се говори в нея, вие можете да го предадете в стихове и да напишете своя музика.

Имало едно време една девойка. Дошъл един момък, любил се с нея и заминал.

Тази песен, една и съща, е изпята на много езици, защото момъкът, изглежда, е бил голям пътешественик. В сантиментална Германия много добре го помнят. Не са забравили за минаването му и обитателите на сините елзаски планини, а, ако не ме лъже паметта, отбивал се е и покрай Алън Уотър (Мочурлива торфена област в Ирландия). Той е като Скитника евреин, а се говори, че не особено благоразумните девойки и до ден днешен се ослушват за тропота от копитата на коня му.

В Шварцвалд има много развалини, които някога са били човешки жилища, изпълнени с гласове. Тук се пазят много легенди и затова ще ви доставя всичко необходимо, а пък вие сами си приготвяйте гозбата. Вземате едно-две човешки сърца – според случая, връзка страсти (но не повече от пет-шест), слагате за вкус смес от добро и зло, добавяте малко от соса на смъртта и поднасяте, когато и където пожелаете. „Килията на светеца“, „Кулата на призраците“, „Гробът в тъмницата“, „Лобната скала на любовта“ – наречете я, както си искате, яхнията си остава същата.

И накрая, в тая книга няма да има природни описания. Не е от мързел, а от съдържаност. Няма нищо по-лесно от описването на природата, няма нищо по-мъчително и по-излишно от четенето на тия описания. По времето, когато Гибън (Едуард Гибън (1737–1794) – английски историк, автор на „Упадък и рухване на Римската империя“) е бил принуден да

се осланя на разказите на пътешественици за Хелеспонт, а английските историци са познавали Рейн главно от Цезаровите „Записки за Галските войни“, всеки, който е мръдвал до някъде, е бил длъжен да описва колкото може по-подробно видяното. Доктор Джонсън (Доктор Самюъл Джонсън (1709–1784) – английски писател и лексикограф), който почти не е познавал друго освен гледката на Флийт стрийт (Лондонска улица, където се намират редакциите на повечето вестниците), е можел да чете с удоволствие описанието на йоркшърските пустоши и да научи нещо. За един кокни – кореняк лондончанин, невиджал по-висока планина от хълмовете Хогс бак в Съри, разказът за върха Сноудън сигурно е бил вълнуващ. Но ние, или по-точно – направеното за нас от парната машина и фотоапарата, сме променили всичко това. Човекът, който играе всяка година тенис в подножието на Матерхорн и билиард на Риги, няма да ви благодари за някое обстойно и съвместно описание на Грампианските планини. За един средно образован човек, видял десетки маслени картини, стотици снимки, хиляди илюстрации в списания и една-две панорами на Ниагара, словесното описание на водопад е отегчително.

Един мой приятел – американец, културен човек, който обичаше поезията – ми каза, че си е съставил много по-задоволителна представа за Езерния край от едно евтино албумче с картинки, отколкото от всички стихотворения на Колридж, Сауди и Уърдсуърт. По повод на природните описания в прозата той отбеляза, че би признал същите достойнства на един автор заради картинно описание на онова, което е ял на вечеря. Но то беше във връзка с друго разсъждение – че всяко изкуство си има своите предели. Приятелят ми твърдеше, че както платното и боите не са подходящи средства за разказване на приказка, така и словесната рисунка в най-добрия случай е неспособен метод за предаване на впечатления, които се възприемат непосредствено от око.

Във връзка с тоя въпрос в паметта ми се е запазил много ясно един горещ училищен следобед. Часът беше по английска литература и започна с прочитането на едно многословно, сносно иначе, стихотворение. Името на автора, колкото и да ме е срам да призная, съм забравил, както и заглавието на стихотворението. След като свършихме четенето, затворихме букварите и преподавателят, благ побелял мъж, поиска да му разкажем със свои думи прочетеното.

– Кажете ми – подкани преподавателят – за какво се разказваше в стихотворението?

– За една девойка, господин учителю – явно неохотно отвърна посоченото момче с наведена глава и сякаш, на него да бяха оставили,

никога нямаше да заговорим за това.

– Да – съгласи се преподавателят, – но аз искам да ми разкажеш всичко с твои думи. Ние нали не викаме „девойка“, ние казваме „мома“. Да, става дума за една мома. Продължавай.

– Мома – повтори първенецът на класа, а замаяната явно увеличи смущението му, – която живеела в една гора.

– Каква гора? – попита учителят.

Първото момче внимателно заразглежда масилницата си, после вдигна очи към тавана.

– Хайде – насърчи го учителят, започващ да губи търпение, – нали четохме ей сега цели десет минути за тази гора. Нищо ли не можеш да кажеш за нея?

– Дърветата стволести със клони съковити... – зарецитира първенецът.

– Не, не – прекъсна го преподавателят, – не искам да повтаряш стихотворението. Искам да ми опишеш с твои думи каква е била гората, в която е живяла момата.

Учителят нетърпеливо затропа с крак, първенецът на класа побърза да избърбори:

– Беше обикновена гора, господин учителю.

– Каж ми каква била гората – нареди учителят, сочейки второ момче.

Второто момче каза, че била „зелена гора“. Това още повече раздразни учителя. Той нарече второто момче „тъпчо“, макар всъщност да не мога да кажа защо, и се обърна към трето, което от една минута седеше като на вълени и размахваше като развален семафор дясната си ръка. Щеше да го каже в следващия миг и без учителят да го пита: лицето му бе почервеняло от напрежението да съдържи знанието си.

– Тъмна и мрачна гора – повтори преподавателят с явно одобрение.
– А защо била тъмна и мрачна?

Третото момче остана на висотата на положението:

– Защото слънцето не влизало вътре, не, защото слънчевите лъчи не можели да проникнат в нея.

– А защо слънчевите лъчи не можели да проникнат?

– Защото листата били много гъсти, господин учителю.

– Много добре – каза учителят. – Момата живяла в тъмна и мрачна гора, в която слънчевите лъчи не можели да проникнат през гъстия листак. Какво растяло в тая гора? – той посочи четвъртото момче.

– Дървета, господин учителю.

– И какво друго?

– Гъби, господин учителю – каза момчето след известно мълчание.

Преподавателят не беше съвсем сигурен за гъбите, но след като провери в текста, се съгласи с момчето: гъбите ги имаше.

– Точно така – потвърди той, – имало гъби. И какво още? Какво има под дърветата в една гора?

– Пръст, господин учителю.

– Не, не, какво друго расте в гората освен дървета?

– А, да, храсти, господин учителю.

– Храсти, много добре. Ето че напредваме. В тая гора имало дървета и храсти. И какво още?

Посочи едно дребно момче в дъното на стаята, което бе решило, че тая гора е твърде далеч, за да ѝ бере грижа, и играеше само със себе си на кръстчета и нули. Сепнато и объркано, но с чувството, че е длъжно да добави нещо към списъка, то се престаши и каза:

– Къпини.

– Разбира се, как не се е сетил Клопщок да добави нещо за ядене – забеляза преподавателят, който се гордееше с духовитостта си.

Това накара всички да се изсмеят на Клопщок и достави удоволствие на преподавателя.

– Кажете сега – посочи той едно момче по средата – какво друго имало в тая гора освен дървета и храсти?

– Имало река, господин учителю.

– Точно така, и какво правела реката?

– Бълбукала, господин учителю.

– Не, не. Ручеите бълбукат, реките...

– Реват, господин учителю.

– Ревяла. И какво я карало да реве?

Това беше труден въпрос. Едно момче (не най-блестящият интелект на класа) се обади:

– Момата.

За да ни помогне, преподавателят постави въпроса иначе:

– Кога ревяла?

Третото по успех момче отново се яви на помощ и обясни, че ревяла, когато падала от канара на канара. Струва ми се, че на някои от нас им мина смътната мисъл, че сигурно е била много страхлива река, та да вдига такъв шум за няма нищо. Една по-смела река, мислехме ние, ще си тече без много приказки. Река, която реве всеки път щом падне на канара, ни се виждаше малодушна, но учителят като че ли беше напълно

доволен от отговора.

– А кой живеел в тая гора освен момата? – беше следващият въпрос.

– Птички, господин учителю.

– Да, в гората живеели птички. И още кой?

Съобразителността ни сякаш се изчерпа с птичките.

– Хайде де – подсказа учителят, – кои са тия животни с опашки, които се катерят по дърветата?

Позамислихме се, след това един от нас каза:

– Котки.

Беше грешка, поетът не беше споменал за котки. Преподавателят намекваше за катерички.

Не си спомням кой знае колко други подробности за тая гора, седам се само, че над нея имало небе. На места, където сред дърветата се образували пролуки, погледнел ли нагоре, човек можел да види небето над главата си. Често на това небе имало облаци и понякога, ако си спомням правилно, момата се измокряла.

Спрях се на тази случка, понеже ми се струва показателна изобщо за природните описания в литературата. Не можех да разбера навремето, не мога да разбера и сега какво недостигаше в обобщението на първия ученик. С цялото уважение, дължимо на поета, който и да е бил, човек не може да не признае, че неговата гора е била и не е могла да бъде друга освен „обикновена гора“.

Мога да ви опиша Шварцвалд надълго и нашироко. Мога да ви цитирам шварцвалдския поет Хебел. Мога да изпиша страници за скалистите ждрела и засмените долини, за обраслите в борове склонове, за увенчаните със зъбери върхове, за пенливите рекички (там, където обичайният реда германец не ги е принудил кротко да текат по дървени корита или в дренажни тръби), за белите селца и самотните стопанства.

Но изпитвам известно подозрение, че ще вземете да прескочите всичко това. Ако сте достатъчно съвестни – или дотолкова малоумни, – че да не го направите, в крайна сметка най-много да оставя у вас едно впечатление, което е много по-добре обобщено с простите думи на непетенциозния пътеводител:

Живописна планинска област, граничеща на юг и на запад с долината на Рейн, към който стръмно се спускат нейните била. Геоложките ѝ формации се състоят главно от разноцветни пясъчници и гранит. По-ниските възвишения са покрити с обширни

борови гори. Добре напоена от многобройни потоци, а гъсто населените долини са плодородни и грижливо обработени. Странноприемниците са добри, но несвикналите пришълци трябва да внимават с местните вина.

ШЕСТА ГЛАВА

Защо отидохме в Хановер · Нещо, което правят по-добре в чужбина · Изкуството да водиш учтив разговор на чужд език, научен в английските училища · Истинска история, разказана сега за пръв път · Френска шега, поднесена за развлечение на британските младежи · Бащинските инстинкти на Харис · Уличен поливач, разгледан като човек на изкуството · Патриотизмът на Джордж · Какво трябваше да направи Харис · Какво направи той · Спасяваме живота на Харис · Безсънен град ·

Файтонджийски кон в ролята на критик

Пристигнахме в Хамбург в петък след спокойно плаване без премеждия, а от Хамбург тръгнахме за Берлин през Хановер. Това не е най-прекият път. Мога да обясня нашето отбиване в Хановер само както негърът обяснил на съдията присъствието си в курника на пастора.

– Да, сподине, туй, дет го казва сподин полицаят, съвсем вярно, сподине. Аз бях там, сподине.

– Значи признаваш? И какво си правил с чувал в дванайсет часа през нощта в курника на пастор Ейбръхам?

– Аз тъкмо да ви кажа, сподине. Бях одил у сподин Джордан с един чувал дини. Да, сподине, и сподин Джордан той беше него приятно, и той кани мене влезе.

– Е?

– Да, сподине, него приятно човек, сподин Джордан. И ний седи там приказва и приказва...

– Напълно допустимо. Интересува ме какво си правил в курника на дякона?

– Да, сподине, аз тъкмо затуй. То стана ного късно, докато си тръгне аз от сподин Джордан, и тогава си вика, аз си вика: „Сега трябва плюеш на краката си, Юлисийз, щото инак имаш разправия с жената.“ Ного приказвала жена, сподине, ного...

– Остави я нея, има и други приказливи хора в тоя град, не е само жена ти. Къщата на пастор Ейбръхам е на половин миля встрани от пътя ти от дома на господин Джордан до вас. Как си попаднал там?

– Аз тъкмо затуй, туй обяснява, сподине.

– Радвам се да го чуя. Е, и как смяташ да го обясниш?

– Ами аз мисли, сподине, аз сигур се отклони от пътя.

Предполагам, че и ние малко се отклонихме.

Отначало по една или друга причина ХанOVER прави впечатление на неинтересен град, но после започва да ви харесва. Състои се всъщност от два града: единият с широки, модерни, красиви улици и китни градини, до него градче от шестнайсети век, където стари паянтови къщи висят с еркерите си над тесни улички, а през ниски сводести порти погледът съзира балкони във вътрешни дворове, някога без съмнение изпълвани от конници или задръствани от каляски с по шест коня, очакващи богатите си собственици търговци и дебелите им невъзмутими фрау. Там сега се гонят деца и кокошки, а на резбованите балкони съхнат опърпани дрехи.

В ХанOVER цари учудващо английска атмосфера, особено в неделя, когато кепенците на дюкяните и звънтящите камбани му придават вид на един по-слънчев Лондон. Не само за мен бе очевидна тая неделна британска атмосфера, инак щях да я припиша на въображението си – усети я дори Джордж. Когато се върнахме от кратка разходка с пури след неделния обяд, двамата с Харис го заварихме мирно задрямал в най-удобното кресло в пушалнята.

– В края на краищата – каза Харис – в британския неделен ден има нещо привлекателно за човек с английска кръв в жилите. Много ще съжалявам, ако го махнат, каквото и да казва новото поколение.

Настанихме се в двата края на едно просторно канапе и направихме като Джордж.

Казват, че човек трябвало да отиде в ХанOVER, за да научи най-добрия немски.

Неудобството е, че извън ХанOVER, който е съвсем малка област, никой не разбира този най-добър немски. Човек трябва да реши дали ще говори добър немски и ще си стои в ХанOVER, или ще говори лош немски и ще пътува насам-натам. Понеже е била разделена в течение на толкова векове на десетина държавици, за зла врага в Германия има много диалекти. Немци от Познан, които искат да побеседват с хора от Вюртемберг, често са принудени да говорят на френски или на английски, а девойки, получили скъпо образование във Вестфалия, изненадват и огорчават родителите си, когато не могат да разберат думица от онова, което им казват в Мекленбург. Вярно е, че един говорещ английски чужденец също ще се види в чудо сред йоркшърските хълмове или в покрайнините на Уайтчапъл (Бедняшки квартал в Лондон), но все пак аналогията не е пълна. В Германия диалектите се говорят не само в селските краища, а и от образованите хора. Почти всяка област си има свой

език, гордее се с него и си го пази. Един образован баварец ще ви признае, че от академична гледна точка северногерманският е по-правилен, но ще продължи да говори южногермански и ще учи на него децата си.

Склонен съм да вярвам, че в течение на тоя век Германия ще намери изход от това затруднение, като заговори на английски. Всяко момче и всяко момиче в Германия над равнището на средната класа говори английски. Ако английското произношение не беше толкова неустановено, няма съмнение, че само за няколко години, грубо казано, той би станал световен език. Всички чужденци са съгласни, че с граматиката си е най-лесният за научаване език. Когато го сравнява с родния си език, където всяка дума в изречението е подчинена най-малко на четири различни правила, един немец заявява, че английският език няма граматика. Вероятно доста англичани ще се съгласят с него, но не са прави. Всъщност английска граматика има и много скоро нашите училища ще признаят това: тя ще се преподава на децата ни, а може да проникне дори в литературните и в журналистическите кръгове. Ала засега май сме съгласни с чужденеца, че тя е една пренебрежима величина. Напредъкът ни се спъва от английското произношение.

Английският правопис сякаш е бил сътворен, за да служи като маскировка на произношението. Остроумно хрумване, чиято цел е да обуздае самонадеяността на чужденеца: ако не беше правописът, щеше за една година да научава произношението.

Защо в Германия преподават езици по начин, различен от нашия? Когато едно немско момче или момиче завърши гимназия, сиреч средно училище, на петнайсет години „то“ (както на немски човек може удобно да каже вместо „той“ или „тя“) разбира и говори езика, който е учило. Ние в Англия прилагаме вероятно нямащ равен на себе си метод за постигане на минимален резултат с максимален разход на време и пари. Английското момче, завършило добро училище за средната класа в Англия, може да говори на един французин бавно и със запъване за градинарки и лели – разговор, заплашващ да доскучае на човек, който си няма градинарки и лели. Ако е изключително даровито, момчето ще може да каже колко е часът или да направи няколко предпазливи забележки относно времето. Дума да няма, в състояние е да изброи доста неправилни глаголи, само че малцина чужденци ще пожелаят да чуят списъка на собствените им неправилни глаголи, изречитиран от млад англичанин. Младият англичанин може да си спомни френски изрази, каквито никой съвременен французин не е чувал, пък и да чуе, не ще може да разбере.

Обяснението е, че в девет от всеки десет случая младият

англичанин е учил френски по „Първи курс на Ан“ (Жан Ан (1796–1865) – автор на метод за бързо изучаване на чужди езици). Историята на тоя прочут труд е необикновена и поучителна. Книгата е била написана на шега от духовит французин, живял няколко години в Англия. Намерението му било да напише сатира за умението на британското общество да води разговор. От тая гледна точка книгата наистина е добра. Авторът я занесъл в едно лондонско издателство. Директорът бил прозорлив човек. Прочел книгата от кора до кора. След това изпратил да повикат автора.

– Тая ваша книга – казал му той – е много смешна. Чак сълзи ми избиха, докато я четох.

– Много ми е приятно да го чуя от вас – отговорил поласканият французин. – Помъчих се да бъда правдив, без ненужна хапливост.

– Много е забавна – потвърдил директорът, – но ако я издадем като хумор, няма да има успех.

Лицето на автора посърнало.

– Ще кажат, че този хумор е пресилен и екстравагантен – продължил директорът. – Ще бъде забавна за мислещите и интелигентните, а от търговска гледна точка тази част от читателската публика не заслужава внимание. Но аз имам една идея – продължил директорът. Огледал се, за да се увери, че са сами в стаята, навел се напред и снишил гласа си до шепот: – Намислил съм да я издадем като сериозен труд за използване в училищата!

Авторът го зяпнал онемял.

– Познавам английските учители – казал директорът, – тая книга ще им хареса. Ще отговори точно на техния метод. Нищо по-глупаво, нищо по-безполезно не може да бъде съчинено за тая цел. Ще има да мляскат с устни над тая книга, като кутре, когато ближе вакса.

Авторът пожертвал изкуството пред користолюбието и се съгласил. Сменили заглавието и добавили речник, но иначе не пипнали нищо в книгата.

Резултатът е познат на всеки ученик. „Ан“, това е стожерът на английското езиково обучение. Ако вече не е повсеместен, значи междувременно е било измислено нещо още по-лесно за възприемане.

За да се предотврати възможността независимо от всичко британският ученик да добие дори от някое подобие на „Ан“ слаби проблясъци на знания по френски, британският образователен метод го предава в ръцете на „учител от страната“, както пише в проспектите на училищата. Този учител французин, всъщност обикновено белгиец, безспорно е

напълно почтена личност и – това не може да се отрече – разбира и говори родния си език със сносна лекота. Качествата му се изчерпват до тук. Във всеки случай е човек, забележително негоден да научи когото да било на каквото и да е. Него като че го избират не за да преподава, а за да забавлява младежта. Той винаги е комична фигура. В никое английско училище няма да видите учител французин с вдъхваща уважение външност. Ако обаче по рождение притежава някои безобидни странности, които будят веселие, веднага става ценен в очите на работодателите. Класът, естествено, го приема като жив майтап. Момчетата чакат двата или четирите часа, които умишлено се пропиляват всяка седмица за този толкова стар фарс, като весело развлечение в еднообразното иначе съществуване. А после, когато гордият родител открие в Диеп, че неговият син и наследник не може дори файтон да повика, той ругае не системата, а невинната ѝ жертва.

Ограничавам се с френския, защото това е единственият език, на който правим опити да научим нашата младеж. За английско момче, което говори немски, ще кажат с презрение, че му липсва патриотизъм. Защо хабим време да преподаваме дори френски по този метод, никога не съм могъл да разбера. Едно пълно непознаване на чужд език е напълно търпимо. Но ако оставим настрана фейлетонистите и авторките на романи, за които то е професионална необходимост, бръщолевенето на френски, с което толкова се гордеем, само ни прави смешни.

В немските училища методът е друг. На езика се посвещава всеки ден по един час. Идеята е да не се остави на момчето време да забрави онова, което е научило предния път, идеята е то да напредва. Няма и смешен чужденец, назначен да го забавлява. Желаният език се преподава от учител германец, който го знае по вода, като матерния си език. Може чрез тая система немският младеж да не постига онова съвършенство в произношението, с което е прочут всеки британски турист в чужбина, но тя има друго предимство. Момчето не вика на учителя си „жабар“ или „франсето“ и не се старае да прояви в часа по френски или по английски простоватото остроумие. То си седи мирно и за собственото си добро се мъчи да научи тоя чужд език, като създава възможно най-малко грижи на хората наоколо. След като завърши училище, може да говори не само за джобни ножчета, градинарки и лели, а и за европейска политика, за история, за Шекспир или за стъклената хармоника според това, как се извърти разговорът.

Като говоря за немците от англосаксонска гледна точка, може да се случи да ги поразкритикувам в тая книга, но, от друга страна, много

можем да научим от тях, а по въпроса за здравия разум, приложен в образователната система, те ни превишават с две глави, слагат ни в джоба си.

От юг и от запад ХанOVER е заграден от прекрасната гора Айленриде, където се разигра печалната драма, в която на Харис се падна една от главните роли.

Разхождахме се с велосипедите си в тая гора един понеделник следобед редом с много други колоездачи, защото това е любимо място за разходка на ханOVERчани в слънчевите следобеди. Пътеките бяха пълни с весели безгрижни хора. Сред тях бе и една красива девойка с нов велосипед. Девойката явно бе новачка в колоезденето.

Инстинктивно се долавяше, че ще дойде миг, когато ще се нуждае от помощ, и Харис с обичайното му кавалерство предложи да караме близо до нея. Както от време на време обяснява на двама ни с Джордж, Харис има дъщери или по-точно дъщеря, която, както вървят годините, навярно ще спре да прави циганско колело в градинката пред къщата и ще се превърне в хубава и почтена млада дама. Това, естествено, буди у Харис интерес към всички хубави девойки до трийсет и пет годишна възраст. Напомняли му, както твърди, за дома.

Изминахме близо два километра, когато зърнахме пред нас на кръстопът, където се събираха пет пътя, един човек с маркуч да полива. Червото, сложено на всяка сглобка върху малки колелца, се гърчеше подире му като гигантски червей. От зейналото гърло на маркуча, което човекът здраво стискаше с две ръце и насочваше насам-натам, нагоре-надолу, бликаше силна струя вода, не по-малко от галон на секунда.

– Колко по-удобно, отколкото у нас – отбеляза с въодушевление Харис. Той винаги е склонен безжалостно да осъжда британските институции. – Колко по-просто, по-бързо и по-икономично! Така един човек може за пет минути да полее толкова път, колкото с нашата тромава тежка поливачка няма да може и за половин час.

Джордж, който въртеше зад мен на тандема, каза:

– Да, но с този маркуч при най-малкото невнимание човек може да окъпе сума хора, преди да са се усетили да избягат.

Противно на Харис Джордж е британец до мозъка на костите. Спомням си патриотичното възмущение на Джордж, когато Харис веднъж се изказа за въвеждането на гилотината в Англия.

– Толкова по-чиста работа – каза Харис.

– Не ми харесва – каза Джордж, – аз съм англичанин, бесилката си е много добра за мен.

– Нашата поливачка може да си има неудобства – продължи Джордж, – но най-много да ти измокри краката. А с тази машина ще те улучат и зад ъгъла, и дори да си се качил по стълба.

– Направо се захласвам, като ги гледам – каза Харис. – Толкова са сръчни. Веднъж от ъгъла на оживен площад в Страсбург един не остави и педя неизмита площ, без да измокри и края на някоя престилка. Същинско чудо е как преценяват разстоянието. Могат да докарат водата до пръстите на краката ти и да я прехвърлят през теб така, че да поръси около петите ти. Могат...

– Спри за малко – обади се Джордж.

– Защо? – попитах.

Той каза:

– Ще сляза и ще наблюдавам иззад някое дърво как ще продължи това представление. Може, както казва Харис, да има големи майстори в тоя жанр, но конкретно тоя артист не е от звездите. Току-що окъпа едно куче, а сега полива пътепоказател. Ще погледам, докато свърши.

– Глупости – каза Харис, – няма да те намокри.

– Ще се погрижа за това – отговори Джордж и скочи от тандема, зае позиция зад един прекрасен бряст, извади лулата си и започна да я пълни.

Не ми се искаше да продължавам сам с тандема, затова слязох и се присъединих към него, като оставих велосипеда опрян на едно дърво. Харис ни извика нещо, в смисъл, че сме позор за страната, която ни е родила, и продължи нататък.

В следващия вик чух тревожен женски вик. Надзъртайки иззад дънера, разбрах, че го е надала гореспоменатата млада елегантна дама, за която, погълнати от наблюдаването на поливача, бяхме забравили. Тя караше велосипеда си напред през буйната струя от маркуча. Сякаш се бе парализирала и не можеше нито да слезе от колелото, нито да завие встрани. Всеки миг се мокреше все повече, а човекът с маркуча – или пиан, или сляп – продължаваше да я къпе с пълно безразличие. Десетина гласа му викнаха с негодувание, но той не им обърна никакво внимание.

Развълнуван до дъното на бащинската си душа, Харис направи нещо напълно правилно и уместно в създалата се обстановка. Да бе действал докрай с проявеното отначало хладнокръвие и здрав разум, щеше да излезе от произшествието като герой на деня, а не да подкара колелото си, сподирян от оскърбления и заплахи, както стана. Без да се колебае за миг, той се спусна към поливача, скочи от велосипеда, хвана маркуча за

струйника и се помъчи да го изтръгне от ръцете му.

Това, което трябваше да направи, което щеше да направи всеки мъж, запазил благоразумието си, бе да затвори крана, щом сложи ръка на струйника. След това би могъл да играе с човека футбол или бадмингтон, по свой избор, а двайсетината-трийсет души, хукнали да му помагат, щяха да му ръкопляскаат. Намерението му обаче, както ни обясни впоследствие, било да отнеме маркуча от поливача и за наказание да го обърне срещу самия него. Поливачът явно имаше същото намерение, но с обратен знак – да си върне маркуча и да полее Харис. Резултатът, естествено, беше боричкане, при което те поливаха всичко живо и неживо в радиус от десет метра освен самите себе си. Един вбесен мъж, вече твърде измокрен, за да го е грижа какво ще му се случи нататък, скочи на арената и се включи в борбата. Тримата продължиха да въртят маркуча във всички посоки. Обръщаха го към небето и водата падаше върху главите като екваториален порой. Насочваха го надолу и струята потичаше в буйни потоци, които събаряха хората, или ги улучваше към кръста и ги караше да се превиват одве.

Никой от тримата не пускаше маркуча, но и никой не помисляше да спре водата. Отстрани изглеждаха като счепкани с някаква първична природна стихия. За четирийсет и пет секунди, както отбеляза Джордж, който мереше времето по часовник, успяха да пометат от полетия кръг всичко живо, с изключение на едно блестящо като русалка от водата куче, което водната струя претъркулваше ту на едната, ту на другата страна, но то всеки път неустрашимо скачаше на крака и ожесточено лаеше срещу тези пуснати на свобода адови изчадия.

Мъже и жени захвърлиха на земята велосипедите си и хукнаха към гората. Иззад всеки по-дебел дънер надзърташе мокра ядосана глава.

Най-сетне на сцената се появи един разумен човек. Презрял всички опасности, той се промъкна до крана, където още стърчеше железният лост, и го завъртя. В същия миг иззад четирийсет дървета започнаха да излизат повече или по-малко измокрени човешки същества, всяко от които искаше да каже нещо.

Отначало не можех да реша кое би било по-удобно за пренасяне на останките на Харис до хотела – носилка или панер за пране. Според мен в тоя случай бързината и съобразителността на Джордж спасиха живота на Харис. Понеже беше сух и следователно можеше да тича по-бързо, той стигна до него преди тълпата. Харис се опита да обясни положението, но Джордж го прекъсна.

– Качвай се и карай! – нареди му Джордж, тикайки в ръцете му

колелото. – Те не знаят, че си с нас, бъди спокоен, няма да им кажем. Ще останем отзад, за да те прикриваме.

Ако започнат да стрелят, карай на зигзаг.

Искам в тази книга фактите да бъдат правдиво представени, непопечени от преувеличения. Показах описанието на този случай на Харис – да не би в него да се е промъкнало нещо повече от строгото изложение на събитията. Харис заяви, че съм преувеличил, но признава, че един-двама души може и да са били „поопръскани“. Предложих му да насоча срещу него уличен маркуч от петнайсет метра разстояние и след това да чуя мнението му, дали „поопръскани“ е подходящият израз, но той се отказа от опита. От друга страна, настоя, че в никакъв случай повече от пет-шест души не са били засегнати от стълкновението, и нарече числото четирийсет смехотворно. Предложих да се върнем двамата в Хановер и да проведем строго разследване за случая, но той отхвърли и това предложение. При тия обстоятелства настоявам, че съм представил вярно и съдържано описание на едно събитие, което известен брой хановерчани си спомнят с огорчение и до днес.

Напуснахме Хановер същата вечер и пристигнахме в Берлин навреме за вечеря и за вечерна разходка. Берлин е град, който разочарова: центърът му е многолюден, покрайнините – пусти; единствената му прочута улица – Унтер ден линден, опит за кръстоска между Оксфорд стрийт и Шан-з-елизе – е прекалено широка за размерите си; театрите са изискани и изпълнението там се смята за по-важно от декорите и костюмите; представленията не са много дълги, а успешните се играят пак и пак, но никога в два последователни дни, тъй че една седмица можете да ходите в един и същ берлински театър и да гледате всяка вечер различна пиеса; операта не заслужава същото внимание; в двете вариетета се усещат ненужна вулгарност и просташина, зле са обзаведени, твърде обширни и неудобни. Най-оживено в берлинските кафенета и ресторанти е от полунощ до три часа. Въпреки това повечето им посетители са отново на крак в седем сутринта. Берлинчанинът или е разрешил най-големия въпрос на съвременния живот – как да се живее без сън, – или се взира заедно с Карлайл (Томас Карлайл (1795–1881)- английски публицист, историк и философ) във вечността.

Не знам друг град, където светският живот да продължава толкова до късно, освен Санкт Петербург. Но петербургчанинът не става рано сутрин. В три часа след полунощ човек трябва буквално да си пробива път по Невски проспект, а предпочитаните влакове са тези, които тръгват около пет сутринта. Тези влакове спестяват на руснака неудобството

да става рано. Той пожелава на близките си лека нощ и спокойно отива на гарата след вечеря, без да създава неудобства у дома.

Потсдам, този берлински Версай, е красиво градче, разположено сред езера и гори. Тук из сенчестите алеи на тихия, разпрострян надалеч парк Сансуси е лесно да си представиш мършавия надут Фридрих, излязъл на „бумел“ с досадния Волтер.

Джордж и Харис се вслушаха в съвета ми и се съгласиха да не оставаме дълго в Берлин, а да продължим за Дрезден. Повечето от онова, което предлага Берлин, може да се види по-добре другаде и ние се задоволехме с една обиколка на града. Портиерът на хотела ни запозна с един файтонджия, с когото сме можели за най-кратко време да видим всичко, което си заслужавало. Файтонджията дойде да ни вземе в девет часа сутринта и отговаряше на всичките ни желания. Беше умен, схватлив, добре осведомен, немският му беше лесен за разбиране, знаеше и малко английски, с който при случай да ни дообясни. Файтонджията беше безукорен, но конят му беше най-несимпатичното животно, което някога ме е возило.

Намрази ни още щом ни видя. Аз излязох от хотела пръв. Той обърна глава, изгледа ме от горе до долу със студен оцъклен поглед и се обърна към друг кон, негов приятел, спрял насреща. Зная какво му каза. Имаше изразителна глава и не се опита да скрие мислите си. Той каза:

– Много смехории се виждат лятно време, нали?

След миг излезе и Джордж и застана зад мен. Конят пак се обърна и погледна. Никога не съм виждал кон, който да се извива като тоя. Гледал съм жираф да прави с шията си номера, които приковават вниманието на всички, но това животно приличаше повече на сън след пращен ден на хиподрума в Аскът, последван от вечеря с шестима стари приятели. Нямах да се изненадам, ако го бях видял да ме разглежда между задните си крака. Джордж май му се видя още по-смешен. Той пак се обърна към приятеля си.

– Чудо на чудесата, нали? – отбеляза той. – Сигурно ги отвъждат в някое специално място – и се зае да гони мухите от лявото си рамо.

Почнах да се чудя дали не е останал сираче в невръстна възраст и не е бил отгледан от котка.

Двамата с Джордж се качихме да изчакаме Харис. Той излезе след малко. Според мен имаше доста елегантен вид. Беше си сложил бял фланелен костюм с голф, шит специално за колоездене в горещо време. Шапката му може и да имаше малко по-необичаен фасон, но пък го пазеше от слънцето.

Конят му хвърли един поглед, каза „Gott im Himmel“ (Боже Господи! (нем.))толкова ясно, колкото може да го каже кон, и потегли с бърз ход по Фридрихщрасе, оставяйки Харис и файтонджията на тротоара. Собственикът му подвикна да спре, но той не му обърна никакво внимание. Те хукнаха подир нас и ни настигнаха на ъгъла на Доротеенщрасе. Не разбрах изцяло какво каза файтонджията на коня – говореше забързано и възбудено, – и все пак долових отделни фрази:

– Нали трябва да си печеля хляба? Кой те пита за твоето мнение? Да, много те е грижа, като имаш какво да плюскаш!

Конят прекъсна разговора, като сви по своя инициатива по Доротеенщрасе. При това, струва ми се, каза:

– Добре де, стига си плещил. Ще свършим работата, само че хайде да минаваме по задните улици.

Срещу Бранденбургската врата нашият файтонджия върза поводите на камшика, слезе и дойде да ни обясни едно-друго. Посочи ни Тиргартен и изрецитира ода за Райхстага. Съобщи ни в метри точната му височина, дължината и ширината, както правят екскурзоводите. Сетне ни обърна внимание на вратата. Каза, че била иззидана от пясъчник, за да е като „пропайдерите“ в Атина.

На това място конят, който използваше свободните мигове, за да си ближе краката, обърна глава. Не каза нищо, само погледна.

Файтонджията нервно започна отново. Този път каза, че била като „пропайлерите“.

След това продължи по Унтер ден линден и повече нищо не бе в състояние да го отклони от Унтер ден линден. Стопанинът му взе да го увещава, но той си продължаваше в тръс и толкова. Докато тичаше, свишаше рамене и го чувах как каза:

– Добре де, видяха вратата? Стига им толкоз. А ти сам не знаеш какво говориш, пък и да знаеш, няма да те разберат, защото говориш на немски.

И така продължи до края на Унтер ден линден. Скланяше да спре пред забележителностите само колкото да ги зърнем и да чуем името им. Пресичаше всичките обяснения и описания – просто продължаваше нататък.

– На тях друго не им трябва – говореше той, – освен, като се върнат у дома, да разправят на хората, че са видели всичко това. Ако не съм прав, ако са по-умни, отколкото изглеждат, от всеки пътеводител могат да научат повече, отколкото им разправя тоя дърт глупак. Кому е нужно да знае колко висока е иглата на това кубе? Човек го забравя пет минути

след като го научи, а ако не го забрави, значи няма нищо друго в главата си. Какво е седнал да им досажда с бърборенето си. Защо не побърза, та да се приберем по-скоро за обяд?

Като си помисля, не съм сигурен дали тая опулена стара кранта не беше права. Имал съм преживявания с екскурзоводи, когато много щеше да ме зарадва намесата на тоя кон. Но човек наистина не цени онова, което има. Тогава, вместо да благославяме този кон, ние го кълняхме.

СЕДМА ГЛАВА

Джордж се чуди · Любовта на немца към реда · „Оркестърът на шварцвалдските косове ще свири в седем“ · Порцелановото куче · Превъзходството му над всички други кучета · Германецът и Слънчевата система · Спретната страна · Планинската клисура, каквато трябва да бъде според схващанията на немца · Как текат водите в Германия · Скандал в Дрезден · Харис изнася представление · То не жъне успех · Джордж и леля му · Джордж, една възглавница и три девойчета

По едно време между Берлин и Дрезден, след като петнайсет минути се бе взирал през прозореца, Джордж каза:

– Защо в Германия окачват пощенските кутии по дърветата? Защо не ги слагат на входната врата като нас? Не мога да си представя, че ще се катеря на дърво, за да си прибера пощата. Освен това не е справедливо по отношение на раздавача. Освен че е уморително, за един тежък човек пускането на писмата във ветровито време трябва да е и опасно. Щом са решили да ги окачат на дърветата, защо поне не ги заковават по-ниско, ами все по най-горните клони? Но може би ги съдя несправедливо – хрумна му в този миг нова мисъл. – Не е изключено немците, които в много отношения са по-напред от нас, да са усъвършенствали службата с пощенски гълъби. Но и така да е, по-разумно ще е да обучат птиците, след като са се заели с тази работа, да оставят писмата по-близо до земята. Ваденето на писмата от тия кутии навярно много затруднява дори обикновените германци на средна възраст.

Проследих погледа му през прозореца и казах:

– Това не са пощенски кутии, а къщички за птици. Трябва да разбереш тоя народ. Германецът обича птиците, но обича прибраните птици. Птица, оставена сама на себе си, вие гнездо, където ѝ падне. Гнездото не е красиво нещо според немските схващания за красота. По него няма боя, гипсово украшение, дори знаменце няма. След като си свие гнездото, птичката прекарва много време извън него. Хвърля разни неща на тревата: съчки, остатъци от червеи, какво ли не. Върти любов, кара се с любимия си и храни децата си пред хорските очи. Това възмушава немския стопанин. Той казва на птичката: „За много неща те обичам. Обичам да те гледам. Обичам да те слушам как пееш. Но не обичам навиците ти. Приеми тая кутия и оставяй нечистотиите си вътре, където няма да ги

виждам. Излизай, когато искаш да пееш, но уреждай домашните си въпроси вътре. Стой си в кутията и не замърсявай градината.“

В Германия човек всмуква любовта към реда с въздуха, в Германия бебетата тактуват с дрънкалките си, немската птичка се е научила, че дървената къщичка е по-добра, и гледа отвисоко нецивилизованите и отхвърлените птички, които продължават да вият гнезда по дърветата и храстите. С времето – всички сме убедени в това – и последната немска птичка ще заеме определеното ъ място в общия хор. Разногласото и безредно цвърчене сигурно дразни подредения немски ум, защото е неметодично. Обичащият музиката германец ще го организира. Някоя по-издръжлива птичка с особено развита гуша ще бъде обучена за диригент и вместо да се хабят в четири часа сутринта някъде вдън горите, всички ще пеят в обявения час в градината на някоя бирария с акомпанимент на пиано. Натам вървят нещата.

Немецът обича природата, но представата му за природа е като за сладкозвучна небесна арфа. Той много се интересува от градината си. Засажда седем храста рози в северния ѝ край и седем храста в южния и ако не израснат с една и съща големина и форма, се тревожи и губи съня си. Забива пръчка до всяко цвете и го връзва за нея. Това разваля общия вид на цветето, но той изпитва задоволство при мисълта, че то стои и се държи, както трябва. Басейнът е с цинков ръб и всяка седмица немецът го сваля, отнася го в кухнята и го излъсква. В геометричния център на моравата, която понякога е колкото покривката за маса и е заобиколена от ограда, слага порцеланово куче. Немците много обичат кучетата, но ги предпочитат порцеланови. Порцелановото куче не дълбае дупка в моравата, за да си крие кокалите, и не разравя лехите със задните лапи. За немца то е идеалното куче. Може да си го поръча според последните изисквания на Клуба на любителите кинолози или да задоволи лична прищявка да се сдобие с уникат. Не е ограничен от породата като при другите кучета. Кучето му може да е синьо, може да е розово. За малко повече пари може да има куче с две глави.

На определен ден наесен той заравя цветята и храстите си с пръст и ги покрива с китайски рогозки, а на определен ден напролет ги изравя и отново ги изправя. Ако се случи изключително хубава есен или изключително късна пролет, толкова по-зле за нещастното растение. Никой истински немец няма да допусне в установения от него ред да се намеси нещо толкова неподчиняващо се, като Слънчевата система. Като не може да регулира времето, той не му обръща внимание.

От всички дървета немецът най обича тополата. Други хаотични

народи нека си възпяват чаровете на столоватия дъб, клонестия кестен, кичестия бряст. За немца те са грозни със своето своеволие и неприбраност. Тополата расте, където я посадят и както я посадят. Тя няма собствени непристойни и чепати хрумвания. Не желае да се разпищолва или разклонява. Расте си права, отвесно нагоре, както подобава на едно германско дърво, и затова немецът постепенно изкоренява всички други дървета и ги замества с тополи.

Немецът обича природата, но я предпочита, както е казала светската дама за благородния дивак, по-облечена. Обича да се поразходи из гората до някой ресторант. Пътеката не бива да е много стръмна, трябва да е с постлана с тухли, с канавка от едната страна, за да я отводнява, а на всеки двайсетина крачки да има пейка, за да може немецът да си почине и да избърше потта от челото си, защото той ще се реши да седне на тревата по-трудно, отколкото на английски епископ ще му хрумне да се отърколи по някой планински склон. Обича гледката от върха на планината, но обича да намери там каменна плоча, на която да е написано какво да гледа, а също маса и пейка, където да може да седне и скромно да хапне *belegte Semmel* (Сандвич (нем.)) и да пийне бирата, които предвидливо си е донесъл. Ако на всичко отгоре намери заковано на дърво полицейско разпореждане, с което му се забранява да прави това или онова, у него допълнително се вселява чувство на спокойствие и сигурност.

Немецът не възразява дори срещу девствената природа, при условие че не е прекалено девствена. Сметне ли я за твърде дива, залавя се да я опитомява. Спомням си как в околностите на Дрезден съзрях живописна тясна долина, която се спускаше надолу към Елба. Лъкатушешката пътека вървеше покрай планински поток, който близо един километър се мяташе и се пенеше връз скали и камънаци между обрасли с гори брегове. Вървях заплепен, когато след един завой внезапно видях група от осемдесет-сто работници. Бяха заети с прочистването на долината и с придаването на приличен вид на потока. Изваждаха внимателно всички камъни, които запречваха течението, и ги откарваха настрана. Изкореняваха или сечаха надвисналите дървета и храсти, преплетените клони и виещите се растения. Малко по-нататък видях и резултата – планинската долина, приведена в съответствие с немските разбирания. Водата, сега широк мудар поток, течеше по изравнено чакълесто корито между две стени, увенчани с каменен парапет. На всеки сто крачки леко се спускаше по три дървени площадки. От двете страни брегът бе разчистен от друга растителност и на еднакви интервали стърчаха засадени

млади тополи. Всяка фиданка бе с оградка около нея, вързана за железен кол. Местната община възнамерява за две години да „завърши“ тая долина по цялото ѝ протежение и да я направи подходяща за разходките на склонния към ред любител на германската природа. На всеки петдесет крачки ще има пейка, на всеки сто крачки – полицейска разпоредба, на половин километър – ресторант.

Същото правят от Мемел до Рейн – разчистват страната. Спомням си много добре долината на Вер. Някога тя беше най-романтичният пролом в цял Шварцвалд. Когато за последен път слизах по него, неколкостотин доведени от Италия работници усилено учеха буйната малка Вер как трябва да тече, зидаха бреговете ѝ тук, взривяваха скалите ѝ там, правеха ѝ циментови стъпала, по които да слиза въздържано и без да вдига шум.

Защото в Германия природата трябва да се държи прилично и да не дава лош пример на децата. Германският поет, ако види вода да се срива, както Сауди малко неточно описва праговете при Лодор, толкова ще се изуми, че и през ум няма да му мине да се спре и да я възпее в стихове с алитерации. Той ще побърза веднага да съобщи за нея в полицията. Пеенето и ревът скоро ще секнат.

– Хайде, за какво е цялата тая шумотевица? – строго ще нахока водата гласът на германските власти. – Ние не можем да допуснем подобно нещо. Не можеш ли тихичко да се спускаш? Къде мислиш, че се намираш?

И съответната германска община ще оборудва тази вода с цинкови тръби, с дървени корита и със стъпала и ще ѝ покаже как да тече надолу съзнателно, по немски.

Уредена страна е Германия.

Пристигнахме в Дрезден в сряда вечер и останахме до неделя.

Като вземем под внимание едно-друго, Дрезден може би е най-привлекателният град в Германия, но е град, в който е добре да поживееш известно време, а не само да минеш през него. Тукашните музеи и галерии, дворци и градини, прекрасните, богати с история околности могат да запълнят с наслади една зима, но сащисват в рамките на една седмица. Тук няма парижкото или виенското веселие, което скоро омръзва, очарованието на Дрезден е солидно, немско, трайно. Той е Мека на меломана. За пет шилинга в Дрезден можеш да си купиш билет за партера в операта, да изслушаш някога пак докрай представление в коя да е английска, френска или американска опера.

Главните сплетни в Дрезден все още се въртят около Август Силни

(Август Силни (1670–1733) – саксонски курфюрст и полски крал), „човека на греха“, както го нарича Карлайл, прочут с хилядата деца, които е наплодил в цяла Европа. Навред в околността са пръснати като кости по бойно поле замъци и дворци, свързани с едно или друго порочно деяние, места за заточение на изоставени фаворитки. Една от тях четирийсет години не се отказвала от амбициите си да постигне нещо повече. Горката, и до днес показват тесните стаички, където е чезнела и умряла. Изобщо повечето истории, които разказват екскурзоводите, по-добре да не стигат до ушите на получилите немско възпитание „млади люде“. В прекрасния Цвингер (Дворцов ансамбъл в Дрезден, сега картинна галерия и музей) виси портретът на владетеля в цял ръст – навъсен мъж с открито животински подтици, но с културата и вкуса, които често придружават похотта. Сегашният Дрезден несъмнено му дължи много.

Но вероятно онова, което най-силно привлича вниманието на чужденеца в Дрезден, са електрическите трамваи. Тези огромни вагони се мятат по улиците с два̀сет и дори четирийсет километра в час, завиват и облизват ъглите като ирландски каруцар. Всичко живо пътува с трамвай, с изключение на офицерите с униформа, на които е забранено. Едни до други седят дами с вечерни рокли, тръгнали на бал или на опера, и носачи с кошовите си. Зададе ли се по улицата трамвай, всичко живо бърза да избяга от пътя му. Ако не се махнете и случайно останете жив, след като се пооправите, ще платите глоба, заедно не сте се отстранили. Така хората се учат да се пазят от тях.

Един следобед Харис тръгна на бумел самичък. Вечерта, докато слушахме оркестъра в Белведер, той ни в клин, ни в ръкав изтърси:

– Германците нямат чувство за хумор.

– Защо смяташ така? – попитах.

– Ами днес следобед се качих на един от ония трамваи – отговори той. – Исках да разгледам града и затова останах на малката платформа... как се казваше?

– Stehplatz (Място за правостоящи (нем.)) – подхвърлих.

– Да, точно така – каза Харис. – Нали знаеш как се мята насам-натам и как трябва да се пазиш от острите ръбове и да внимаваш при погледането и при спирането?

Аз кимнах.

– Бяхме пет-шест души – продължи той. – Е, разбира се, на мен ми липсва опит. На тръгване полетях назад и се блъснах в един дебел господин зад мен. Изглежда, и той не се е държал здраво, защото на свой ред се стовари върху едно момче, стиснало тромпет в зелен сукнен

калъф. Двамата дори не се усмихнаха, а продължиха да си стоят намусени. Тъкмо да им се извиня, и трамваят удари спирачки, аз полетях този път напред и се блъснах в един побелял старец, който приличаше на професор. И той не се усмихна, едно мускулче на лицето му не трепна.

– Може да си е мислил за нещо – предположих.

– Ама не може всички да са си мислили за нещо – отговори Харис, – та аз се блъснах във всеки от тях поне по три пъти. Те знаеха кога идва завой и в коя посока трябва да се крепят. Аз, разбира се, бях в неизгодно положение. Не може да не съм бил смешен, както се търкалях и залитах по цялата платформа, вкопчвайки се ту в един, ту в друг. Не казвам, че е било изискан хумор, но все някой би трябвало да се позабавлява. А тия немци не видяха нищо смешно, дори май се разтревожиха. Имаше един дребен човечец, застанал с гръб към движението. Пет пъти се блъснах в него, броих ги. Поне на петия път можеше да се позасмее. Нищо подобно, само доби отегчен вид. Скучни хора!

Джордж също преживя приключение в Дрезден. До Алтмаркт имаше магазин с изложени на витрината възглавници. Магазинът всъщност търгува със стъклария и порцелан, възглавниците май са само за мостра. Много красиви възглавници, атлазени, с ръчна бродерия. Често минавахме край тоя магазин и всеки път Джордж спираше и гледаше възглавниците. Каза, че леля му сигурно ще се зарадва на такава възглавница.

Джордж много се грижеше за леля си през цялото пътуване. Всеки ден ѝ пишеше дълги писма, от всеки град, където спирахме, ѝ пращаше подаръче. Според мен прекаляваше и неведнъж съм му правил бележки. Ще се срещне неговата леля с други лели и ще се похвали, а това ще разстрои организацията на съсловие, ще предизвика брожения. Като племенник се възмущавах срещу нормите, установявани от Джордж. Но той не искаше и да чуе.

И така, в събота следобед той излезе, обявявайки, че отива да купи възглавница за леля си от оня магазин. Няма да се бави, помоли ни да го изчакаме.

Чакането доста се проточи според мен. Най-сетне той се появи. Не носеше нищо и изглеждаше ядосан. Попитаме го къде му е възглавницата. Отговори, че не бил купил, че всъщност леля му едва ли щяла да се радва толкова на възглавница. Явно беше станало нещо. Опитахме се да разберем какво, но той се държеше необщително. След като му зададохме десетина въпроса, отговорите му добиха краен лаконизъм.

Вечерта, когато останахме насаме двамата, той сам заговори на тая

тема. Каза:

– В някои отношения германците са големи особняци.

– Какво се е случило? – попитах.

– Ами с тая възглавница, дето исках да я купя – отговори той.

– За леля ти – допълних.

– Защо не? – сопна се той. Не съм срещал толкова докачлив човек на тема леля. – Защо да не изпратя възглавница на леля си?

– Добре де, не се ядосвай – успокоих го. – Не казвам нищо. Дори те уважавам за това.

Той се поуспокои и продължи:

– На витрината, ако си спомняш, има четири възглавници, почти еднакви. Съвсем ясно е изписана цената на всяка една: двајсет марки. Не претендирам, че говоря немски свободно, но обикновено с известни усилия успявам да обясня какво искам, и да разбере какво ми отговарят, ако не приказват много бързо. В дюкяна ме посрещна едно момиче, хубавко и скромно. Дори ми се стори свито, изобщо не можех да предположа.

– Какво не си можел да предположиш? – попитах.

Джордж винаги смята, че знаеш края на историята, която току-що започва да разказва. Доста отегчителен метод.

– Това, което се случи – отвърна Джордж, – нали него ти разказвам. Девојката ми се усмихна и ме попита какво желая. Разбрах я много добре, дотук нямаше грешка. Сложих на тезгяха двајсет марки и казах: „Моля, дайте ми една възглавница.“ Тя ме изгледа, сякаш ъ бях поискал пухен дюшек. Помислих, че може да не ме е чула, и го повторих по-високо. Май нямаше да се възмути повече, ако я бях погъделичкал под брадичката. Каза, че сигурно бъркам нещо. Не ми се обясняваше надълго, за да не се оплета. Казах ѝ, че нищо не бъркам. Посочих двајсетте марки и за трети път казах: „Една възглавница за двајсет марки.“ Дойде друга продавачка, малко по-голяма на години, и първата ѝ каза какво искам. Изглеждаше много развълнувана. Втората не ѝ повярва, не съм бил приличал на човек, който ще си иска възглавница. Дори сама ме попита: „Сигурен ли сте?“ Започна да ми докипява. Ако не бях намислил да я купя, щях да си тръгна, но за какво друго бяха сложени на витрината, ако не за продан. Защо да не мога да си купя? Казах: „Да, искам една!“ Това е просто изречение. Казах го натъртено. Дойде и трета продавачка, събра се целият персонал. Тази, третата беше будно и живо момиче. Друг път сигурно щеше да ми е приятно да я видя, но сега появата ѝ само ме подразни. Защо бяха нужни цели три продавачки за тая

покупка? Първите две започнаха да обясняват на третата и преди да стигнат до половината, тя взе да се смее – май беше готова на всичко да се смее. И трите задърдориха като свраки и току ме поглеждаха. Онази, третата само се кикотеше, после и другите две взеха да се кикотят, сякаш бях клоун и им давах частно представление. Когато отново беше в състояние да се движи, третата дойде при мен и все още кикотейки се, ми каза: „Ако я получите, ще си тръгнете ли?“ Отначало не можах да разбера и тя повтори: „След като получите една възглавница, ще си отидете ли... веднага?“ Та аз това исках, да си отида. Казах ѝ го. Но добавих, че няма да си отида с празни ръце. Бях решил да получа тая възглавница, ако трябваше да стоя дори цяла нощ в магазина. Тя изтича при другите две. Реших, че сега ще ми донесат възглавницата и всичко ще приключи. А стана най-странното нещо, което можеш да си представиш. Двете продавачки се смушиха зад първата и взеха да я побутват към мен. Трите все така се кикотеха и докато разбера какво става, първата сложи ръце на раменете ми, повдигна се на пръсти и ме целуна. След това закри лицето си с престилката и избяга, следвана от втората. Третата ми отвори вратата и съвсем недвусмислено зачака да си тръгна. Съвсем се обърках, наистина си тръгнах и оставих двайсетте марки. Не мога да кажа, че целувката ми беше противна, но всъщност не исках нея, а възглавницата. Не ми се ходи пак в магазина, а така и не разбирам какво се случи.

– Ти какво поиска от продавачката? – попитах.

– Възглавница – каза той.

– Това ясно, но как я поиска на немски? – попитах.

– Казах, че искам Kuss – каза той.

– Няма от какво да се оплакваш – казах аз. – Ти си си поискал целувка, а възглавница е Kissen. Двете думи си приличат, други също са ги бъркали преди теб. Поискал си си целувка за двайсет марки и доколкото мога да съдя по описанието ти на девойката, цената не е била прекомерна. На твое място не бих разказал случката на Харис. Ако не се лъжа, и той има леля.

Джордж се съгласи, че ще е по-добре да не му казва.

ОСМА ГЛАВА

Господин и госпожица Джоунс от Манчестър · Пийте какао · Съвет към Дружеството за защита на мира · Прозорецът като средновековен аргумент · Любимото забавление на християните · Езикът на екскурзовода · Как се поправя рушителното действие на времето · Съдбата на любителя на немска бира · Двамата с Харис вършим добро дело · Най-обикновена статуя · Приятелите на Харис · Раят без пипер · Жените и градовете

Чакахме в голямата зала на дрезденската гара властимащите да ни пуснат на перона, за да хванем влака за Прага. Джордж отскочи до павилиона за книги и вестници и след малко се върна с обезумял поглед.

– Видях ги! – каза той.

– Кого си видял? – попитах.

Беше много възбуден и не можа веднага да отговори.

– Тук са – каза накрая. – Идат насам. Ей сега ще ги видите. Не се шегувам, истински са!

Както обикновено през този сезон във вестниците се бяха появили разни съобщения за морски чудовища и в първия миг помислих, че говори за тях. Бързо се сетих, че няма как да са стигнали до сърцето на Европа, на петстотин километра от морския бряг. Но преди да успея да го попитам за какво става дума, той ме стисна над лакътя.

– Виж! – каза той. – Кажете, преувеличавам ли?

Обърнах глава и видях нещо, което според мен малцина живи англичани са виждали: британски турист и дъщеря му точно според континенталните представи. Приближаваха се към нас от плът и кръв, макар да приличаха на съл: английски „милорд“ и английска „мис“, както от поколения насам се представят от европейската хумористична преса и по европейските сцени. Бяха безупречни до сетната подробност. Мъжът беше дълъг и мършав, с пясъчножълта коса, огромен нос и дълги бакенбарди без брада. Върху костюм десен „сол-пипер“ носеше пардесю до петите. От бял тропически шлем висеше зелен воал, през рамото му бе праметнат бинокъл, дланта му в светлолилава ръкавица стискаше алпенщок, по-висок от самия него. Дъщеря му беше върлинеца и кокалеста. Роклята ѝ не мога да опиша – на дядо ми, милия, не би му било толкова трудно. Мога да кажа само, че ми се стори къса, понеже отдолу се виждаха чифт глезени – ако ми позволите така да ги да назова, –

които по-добре да си бяха стояли скрити. Шапката ѝ извади в паметта ми – без да мога да обясня защо – името на госпожа Хеманс (Фелиша Доротея Браун Хеманс (1793–1835) – английска поетеса). Носеше високи, закопчавачи се отстриани обувки – мисля, че са се казвали „прюнела“, – ръкавици с един пръст и пенсне. Тя също стискаше алпенщок (на сто мили около Дрезден няма планини) и черна чанта, закрепена за колана. Зъбите ѝ стърчаха напред като на заек, фигурата ѝ напомняше цилиндрична възглавница, качена на кокили.

Харис се втурна да търси фотоапарата, но, естествено, не го намери – никога не може да го намери, когато е нужен. Видим ли Харис да се върти като загубено пале и да вика „Къде ми е апаратът? Къде съм го дянал, дявол да го вземе? Не си ли спомня някой от вас къде съм си сложил апарата?“, знаем, че се е появило нещо, което си заслужава да се снима. Впоследствие винаги се сеща, че е в чантата, тоест на мястото си.

Те не се задоволяваха с външния вид, играеха ролята си до най-малки подробности. Ходеха и си пъхаха носа навсякъде. Господинът държеше разтворен „Бедекер“ (Известен навремето пътеводител) дамата – разговорник. Говореха напълно неразбираем за другите френски и немски, неразбираем и за тях. Мъжът мушкаше служителите с алпенщочка, за да привлече вниманието им, а когато зърна рекламата за някаква какао, дамата възкликна „Взмутително!“ и се обърна на другата страна.

Между другото за нея имаше извинение. Дори в страна на благоприличието, като Англия, според производителите на какао, когато сядат да пие какао, една дама не се нуждае от нищо друго – най-много от парче пьстър муселин. В Европа, изглежда, и това не ѝ трябва. За нея какаото е не само храна и питие, то очевидно заменя и дрехите. Но това между другото.

Разбира се, двамата веднага станаха център на внимание. Понеже им оказах малка услуга, спечелих привилегията да разговарям с тях пет минути. Бяха много любезни. Господинът ми съобщи, че се казва Джонс и че е от Манчестър, но сякаш не знаеше от коя част на Манчестър и къде е Манчестър. Попитах го за целта на пътуването му, но явно и това не знаеше. Зависело. Попитах го дали алпенщокът е удобен в града, и той призна, че понякога му пречел. Попитах го дали вижда добре през воала, и той каза, че го пускал само когато мухите станат много досадни. Запитах дамата не смята ли, че вятърът е много студен, и тя каза, че се забелязвало, особено по ъглите. Не им зададох тия въпроси, както са изредени тук, разбърках ги в общия разговор и се разделихме приятелски.

Много мислих за това явление и стигнах до определено заключение. Когато стана дума за тази двойка, един човек, с когото се запознах във Франкфурт, каза, че я бил видял в Париж три седмици след края на Фашодската криза (Конфликт между Франция и Великобритания през 1898 г. за господството над Египет). Един търговски пътник на английски стоманолеярнен завод, когото срещнахме в Страсбург, си спомни, че бил зърнал двамата в Берлин по време на вълненията, съпътстващи Трансваалските събития (Начало на Англо-бурската война в Южна Африка през 1899 г.). Заключение ми бе, че са безработни актьори, наети за каузата на мира. За да уталожат гнева на парижката сган, която кряскаше и искаше война с Англия, френското Министерство на външните работи наело тая възхитителна двойка и я пуснало да обикаля града. Човек не иска да убие нещо, което го забавлява. Френският народ видя англичанин и англичанка – не нарисувани карикатури, а хора от плът и кръв – и възмущението му се изля в смях. Успехът на тая военна хитрост станал причина услугите на двамата да бъдат потърсени и от германското правителство с благотворния резултат, който всички знаем.

И нашето правителство може да извлече поука от този случай. Няма да е зле да държи подръка няколко лигави французи, които при нужда да разпраща из страната, за да ядат сандвичи с жаби, а също и раздърпани германци с мазни прави коси, които ще пушат дълги лули и ще повтарят „So“. Хората ще се смеят и ще казват: „Да се бием срещу тия? Та това е глупост!“ Ако правителството не възприеме този план, препоръчваме го поне на Дружеството за защита на мира.

В Прага ни се наложи да удължим престоя си. Прага е един от най-интересните градове в Европа, камъните ѝ са пропити с история и романтика. Вероятно всяко от пражките предградия е било бойно поле, тук се е родила Реформацията и се е излюпила Трийсетгодишната война. Според мен този град е можел да си спести половината нещастия, ако прозорците му бяха по-малки и не така съблазнителни. Първото от споменатите бедствия започва с изхвърлянето на седем католически съветници през прозорците на общината върху пиките на събраните долу хусити, а второто – когато имперските съветници политат през прозорците на старата крепост Храдчани. Понеже и други съдбовни въпроси са се решавали в Прага, фактът, че са приключили без насилие, дава основание да се мисли, че са били разисквани в мазета. Изглежда, при спор прозорецът силно изкушава пражанина.

В Тейнكيرхе стои прояденият от червеи амвон, от който е проповядвал Ян Хус. От същото място днес можете да чуете гласа на

католическо кюре, докато в далечния Констанц един неодолян каменен блок, полускрит от бръшлян, бележи мястото, където Хус и Йероним са изгорели на кладата. Историята обича иронията. В същата Тейнкирхе лежи погребан Тихо Брахе – астрономът, направил генералната грешка да сметне Земята с нейните хиляда и сто вероизповедания за център на Вселената, но пък иначе доста добре разгледал звездите.

По мръсните, заградени с дворци улички на Прага сигурно често са препускали слепият Жижка и свободолюбивият Валенщайн – в Прага го наричали „Героя“ – и градът с право се гордее, че е имал такъв гражданин. В мрачния му дворец на Валенщайнплац показват като свещено място стаичката, където се е молил, и май са убедени, че наистина е имал душа. Стръмните криволичещи улици са били задръствани ту от хвърковатите легиони на Сигизмунд, преследвани от безмилостно сещи смърт таборити, ту от пребледнели протестанти, погнати от победоносните католици на Максимилиан. Едни след други саксонци, баварци, французи, светците на Густав Адолф или стоманените бойни машини на Фридрих Велики са трополели под портите или са водели бой по мостовете.

Сред забележителностите на Прага открай време са евреите. Нерядко те са помагали на християните в любимото им занимание да се изтребват едни други. Голямото знаме, закачено под сводовете на Алтнойшуле, свидетелства за храбростта, с която са се включили в отбраната на католика Фридрих срещу протестантите шведи. Пражкото гето е едно от първите в Европа, а в малката, запазена до днес синагога пражките евреи са се молили в продължение на осемстотин години, докато жените са слушали благочестиво отвън през специални отвори, направени в масивните стени. Прилежащото гробище – Бетхайм или Домът на живота – сякаш не може да побере покойниците. Според вековния закон костите на израилтяните могат да почиват единствено в неговото тясно землище и никъде другаде. Старите очукани надгробни камъни се камарят един връз друг, сякаш разхвърляни и повалени от вцепкани под тях пълчища.

Стените на гетото са изравнени със земята, ала живите пражки евреи остават верни на тесните си зловонни улички. Но и тук бързо настъпват хубави нови улици, които обещават да превърнат квартала в една от най-красивите части на града.

В Дрезден ни бяха посъветвали да не говорим на немски в Прага. От години между немското малцинство и чешкото мнозинство в Бохемия вилнее расова вражда и да го вземат за немец на някои пражки

улици, не е удобно за човек с поизлиняла расова принадлежност. Ние все пак говорихме на немски на някои от пражките улици: изборът беше да говорим на немски или да не говорим. Чешкият език, както се твърди, се отличава със старинност и научна обоснованост. Азбуката му има четирийсет и две букви, което за незапознатия я доближава до китайската. Не е от езиците, които се учат бързо. Решихме, че говоренето на немски е по-малко рисковано за телесното ни здраве, и нищо лошо не ни се случи. Имам известни предположения, защо е така. Пражанинът е схватлив и вероятно някои леки изкривявания в произношението и дребни граматически грешки на нашия немски са му подсказали, че колкото и да прилича на германци, всъщност не сме. Не твърдя това със сигурност, само го приемам за вероятно.

И все пак, за да не се подлагаме на излишни опасности при разглеждането на града, наехме екскурзовод. Досега не съм срещал съвършен екскурзовод. Този имаше два недостатъка. Английският му език беше слаб. Всъщност дори не беше английски, но грешката не бе изцяло негова: учил го бил при шотландка. Горедолу разбирам шотландски – нужно е, за да си в крак с английската литература, – но шотландски, говорен със славянски акцент и разнообразен с немски умлаути, си е изпитание за умствените способности. През първия час, след като се запознахме, все ни се струваше, че се задушава. Непрекъснато очаквахме да се строполи и да издъхне в ръцете ни. После му посвикнахме, дори започнахме нещо да разбираме от онова, което говореше, и така открихме втория му недостатък.

Както се разбра, бил изнамерил средство за сгъстяване на косата и убедил един тукашен аптекар да го произвежда и да го рекламира. Поне половината време ни говореше не за забележителностите на Прага, а за всичко, което човечеството щяло да спечели от употребата на този мехлем. В началото посрещнахме благосклонно въодушевлението му, защото го отнасяхме към градските пейзажи и архитектурата, а той решил, че наистина се интересуваме от нещастната му вакса.

Оттук насетне нямаше отърване. Той отминаваше рушащите се дворци и черкви с пренебрежителни забележки като безполезни гледки, които могат да развият единствено патологичен вкус към упадъчното. Неговият дълг, както той го разбираше, бе не да ни занимава с пораженията на времето, а да насочи вниманието ни към средствата за поправянето им. Защо трябва да се занимаваме с обезглавени герои и плешиви светци? Не, погледът ни трябва да е обърнат към живия свят, към разветите дълги коси на девойките, по-точно към разветите дълги коси, които

девойките биха могли да имат, ако употребяват „Кофкио“, към свирепото засуканите мустаци на младите мъже, нарисувани на етикета.

Несъзнателно той делеше света на две половини: „преди употребата“ (рушащ се, неугледен и неинтересен) и „след употребата“ (загладен, весел, благословен от Бога) – противоположен светоглед за един екскурзовод из средновековни обекти.

Той изпрати на всеки в хотела по едно шишенце от препаратата. Оказа се, че в началото на общуването ни несъзнателно сме го били помолили за това. Не казвам нищо, нито добро, нито лошо, за този препарат. Претърпял съм дълга поредица разочарования от разновидностите му, освен това неизбежният дъх на парафин, колкото и да е лек, поражда забележки, особено когато си женен. Вече и през ум не ми минава да го опитвам.

Дадох моето шише на Джордж. Поиска ми го, за да го изпрател на някакъв познат в Лийдс. Сетне разбрах, че и Харис му дал своето, за същия познат.

Отгук насетне, след като напуснахме Прага, навсякъде с нас се носеше мирис на лук, макар и слаб. Дори Джордж го долови. Каза, че идвал от широко застъпения в европейската кухня чесън.

В Прага двамата с Харис направихме една приятелска услуга на Джордж. Установихме, че Джордж показва признаци на пристрастяване към пилзенската бира. Това е коварно питие, особено в горещо време. Не може да се каже, че удря в главата, но разваля фигурата. Винаги когато отида в Германия, си казвам:

– Бира няма да пия. Местно бяло вино със сода, минерална вода или чаша друго газирано питие. Но бира никаква... или почти.

Препоръчвам това добро и полезно решение на всички туристи. Много ми се ще самият аз да мога да го спазвам. Колкото и да го убеждавах, Джордж отказа да се обвърже с твърд отказ. Заяви, че ако се пие с мярка, немската бира била дори полезна.

– Една халба сутрин – казваше Джордж – и една, може и две, вечер. Не вреди никому.

Вероятно беше прав. Двамата с Харис се тревожихме, че халбите на Джордж вечер бяха пет-шест.

– Трябва да направим нещо – каза Харис. – Положението започва да става сериозно.

– Той ми обясни, че е наследствено – казах аз. – Изглежда, в рода му винаги са страдали от жажда.

– Нали има минерална вода „Аполинарис“ – каза Харис. – С малко

лимон чудесно утолява жаждата. Тревожа се за фигурата му. Ще загуби вродената си елегантност.

Обсъдихме всестранно въпроса и тогава providението ни помогна да съставим план за действие. За украса на града наскоро била отлята нова статуя. Забравих на кого беше. Представляваше обичайния конник с обичайния вдървен врат, яхнал обичайния кон, по обичай изправен на задните крака, за да може да тактува с предните. Но в подробностите не липсваше индивидуалност. Вместо сабя или жезъл държеше в протегнатата си напред ръка шапка с пера, а вместо опашка във вид на водопад конят размахваше подкастрен израстък, не съвсем отиваш на напереността му. Да се чуди човек откъде толкова важност у кон с такава окълцана опашка.

Статуята стоеше на едно площадче отвъд Карловия мост, но само временно. Преди да решат окончателно къде да я поставят, градските власти много разумно бяха решили да отсъдят чрез практическа проверка, къде ще изглежда най-добре. За целта са били изработени три груби копия на статуята – дървени профили, които, гледани от известно разстояние, даваха представа за ефекта, който би се получил. Едното стоеше отвъд моста „Франц Йозеф“, второто – в градинката зад театъра, третото – на площад „Венцел“.

– Ако Джордж не знае това – каза Харис (разхождахме се двамата, Джордж остана в хотела да пише на леля си), – ако не е забелязал тези копия, с тяхна помощ тази вечер ще пречупим ината му.

Докато вечеряхме, предпазливо разпитахме Джордж и когато установихме, че е в неведение, го отведохме по странични улички до истинската статуя. Той понечи да хвърли един поглед и да отmine, както правеше обикновено със статуите, но ние го заведохме съвсем близо и го накарахме подробно да разгледа коня и конника. Обиколихме четири пъти постаментата, показахме му под всички възможни ъгли фигурите. Струва ми се, че доста го отегчихме, но целта беше да му натрапим гледката. Казахме му имената на конника и на скулптора, казахме му какво е теглото на статуята, какви са размерите. Накрая поне за известно време той знаеше за статуята повече, отколкото за каквото и да било. Задръстихме му съзнанието с тая статуя и го пуснахме да продължи нататък само с уговорката, че пак ще дойде с нас сутринта, за да я разгледаме добре на светло, дори се погрижихме да запише в бележника си мястото, където се намира.

След това го придружихме до любимата му бирария, седнахме с него и му заразказвахме истории за хора, несвикнали с немската бира,

които пили много от нея и накрая полудели, превърнали се в маниакални убийци; за други, умрели млади след препиване с немска бира; за красиви девойки, изоставени от възлюбените им поради коварното въздействие на немската бира.

В десет часа тръгнахме да се връщаме пеш в хотела. Нощта предвещаваше буря, тежки черни облаци час по час закриваха луната. Харис каза:

– Хайде да не се връщаме по същия път, да тръгнем покрай реката. Много е красива на лунна светлина.

Докато вървахме, Харис разказа скръбна история за негов приятел, който сега бил в приют за душевноболни. Сетил се бил за него, защото точно в такава вечер двамата се разхождали за последен път заедно. Вървели покрай Темза и приятелят му много го уплашил, настоявайки, че вижда статуята на херцог Уелингтън на ъгъла на Уестминстърския мост, а тя, както всеки знае, е на Пикадили.

Точно в този миг пред нас се мярна първото дървено копие. Стоеше посред малък площад от другата страна на реката. Джордж изведнъж се спря и се облегна на стената на кея.

– Какво има? – попитах. – Свят ли ти се зави?

Той каза:

– Да, малко. Хайде да си починем...

Не откъсваше очи от макета. По едно време попита дрезгаво:

– Не смятате ли, че статуите си приличат?

– Не, не съм съгласен – каза Харис. – Виж, някои от картините много си приличат, но всяка статуя е различна. Да вземем статуята, която разгледахме тая вечер – продължи Харис. – В Прага ще видиш и други конни статуи, но съвсем други.

– Приличат си – каза Джордж, – всичките са еднакви. Един и същ кон, един и същ ездач. Глупаво е да твърдиш, че не си приличат!

Сякаш беше много ядосан на Харис.

– Защо мислиш така? – попитах.

– Защо мисля така ли! – сонпа се Джордж и се обърна към мен. – Ами погледни онова там!

– Кое? – попитах.

– Ей онова! – каза Джордж. – Същият кон с половин опашка, изправен на задните крака, същият ездач със свалена шапка, същият...

Харис попита:

– Ти да не говориш за статуята, която видяхме на Рингплац?

– Не за нея – отвърна Джордж, – говоря за оная статуя там.

– Коя статуя? – попита Харис.

Джордж погледна Харис, но Харис има известно призвание за артист любител. На лицето му се изписа само дружеско огорчение, примесено с тревога. Джордж обърна очи към мен. Помъчих се, доколкото мога, да повтора изражението на Харис, като добавих от себе си известен укор.

– Искаш ли да вземем файтон? – попитах Джордж колкото може по-угрижено. – Ще изтичам да намеря.

– За какво ми е файтон! – отвърна той нелюбезно. – Вие от шегата не разбирате! Все едно че съм излязъл с две мърморещи баби.

Тръгна сам през моста и се наложи да го догонваме.

– Много се радвам, че просто проявяваш чувството си за хумор – каза Харис, когато го настигнахме. – Чувал съм за размекване на мозъка, което започва с...

– Ама ти си едно глупаво магаре! – прекъсна го рязко Джордж. – Голям всезнайко се извъди!

Държането му бе наистина неприятно.

Поведохме го покрай театъра откъм реката. Казахме му, че това е най-краткият път, както всъщност си и беше. В градинката зад театъра налетяхме на второто от дървените привидения. Джордж го погледна и пак замръзна на място.

– Има ли ти нещо? – мило го попита Харис. – Да не ти прилоша?

– Не вярвам, че това е най-краткият път – каза Джордж.

– Най-краткият е, уверявам те – настоя Харис.

– Добре, аз ще мина по друг – каза Джордж, обърна се и хукна, а ние отново забързахме подире му.

По Фердинандшрасе двамата с Харис разговаряхме за частните лудници, които според Харис не били добре поддържани в Англия. Каза, че един негов приятел, като го прибрали в такава лудница...

Джордж го прекъсна:

– Ти май имаш сума приятели в лудница.

Тонът му беше оскърбителен, сякаш подмяташе, че Харис е приятел само с луди. Харис не се разсърди, а отговори меко:

– Вярно, като си помисля колко хора прибраха... Кого по-рано, кого по-късно. Понякога ме хваща страх.

На ъгъла на Венцелсплац Харис, който беше с няколко крачки пред нас, се поспря.

– Красив площад, а? – рече той, мушна ръце в джобовете и го

загледа с възхищение.

И ние с Джордж направихме същото. На двеста метра пред нас, в самия център, стърчеше третата призрачна статуя. Мисля, че беше най-сполучливото копие, почти като оригинала. Открояваше се съвсем отчетливо на фона на облачното небе: изправеният кон със смешно окастрената опашка, гологлавият ездач, протегнал украсената с пера шапка към луната, която тъкмо в този миг изплува от буреносните облаци.

– Какво ще кажете – обади се Джордж (гласът му звучеше почти жаловито, не бе останал и помен от язвителността му), – ако се намери файтон, да го вземем.

– Досещах се, че не ти е добре – каза Харис съчувствено. – Нещо с главата, нали?

– Май да – отговори Джордж.

– Забелязах го – каза Харис, – но не ми се искаше да ти го кажа. Може би ти се привиждат разни работи, а?

– Не, не, не! – припряно отговори Джордж. – Не знам какво ми е.

– Аз пък зная – отговори изтежко Харис – и ще ти го кажа. От немската бира е. Познавах един човек, който...

– Не ми разказвай сега за него! – каза Джордж. – Вярвам ти, но не ми се слуша.

– Ти не си й свикнал – каза Харис.

– Край, от тая вечер се отказвам – каза Джордж. – Май си прав, не ми понася.

Заведохме го в хотела и го сложихме да си легне. Беше много мил и благороден.

Една вечер не след дълго подир дълъг преход с велосипедите и чудесна вечеря му предложихме голяма пура и като преместихме по-далеч всичко, което ставаше за хвърляне, му разкрихме хитрината, скроена за негово добро.

– Според вас колко копия на тая статуя видяхме? – запита Джордж, когато свършихме.

– Три – отговори Харис.

– Сигурен ли си? – попита Джордж.

– Напълно! – отвърна Харис. – Защо?

– А, нищо! – отговори Джордж.

Мисля, че не ни повярва съвсем.

От Прага заминахме през Карлсбад за Нюрнберг. Твърди се, че преди да умрат, добрите немци отиват в Карлсбад, както добрите американци – в Париж. Не знам колко са добрите германци, но градчето е малко

и няма квартири за много хора. В Карлсбад се става в пет часа следобед – време за разходка на светското общество, когато оркестърът свири под колонадата и пред минералния извор Шпрудел се струпва опашка, над една миля дълга. Тук се чуват повече езици, отколкото са звучали на Вавилонската кула. Едни с други се разминават полски евреи и руски князе, китайски мандарини и турски паши, сякаш излезли от пиеса на Ибсен норвежци, жени от парижките булеварди, испански грандове и английски графини, планинци от Черна Гора и милионери от Чикаго. Карлсбад предлага на посетителите си всичко, което можете да си представите, с едно-единствено изключение – пипер. Не можете да го купите и за злато на пет мили околоръст, а онова, което можете да намерите с блага дума, не си струва. За чернодробната команда, в която влизат четири пети от карлсбадските клиенти, пиперът е отрова, а понеже предпазните мерки са по-важни от лекуването, пътят на пипера до тия места е грижливо преграден. В Карлсбад се образуват „пиперени дружини“, които потеглят на екскурзии извън радиуса на забраната и се отдават на пиперени оргии.

Нюрнберг е едно разочарование, ако човек е очаквал да види средновековен град. Старинни ъгълчета и живописни кътчета има в изобилие, но навред са заобиколени и завладени от модерното, а дори и старото изглежда не толкова старо. Подобно на жената един град е стар само толкова, колкото изглежда, а Нюрнберг е все още миловидна матрона и е доста трудно да отгатнеш възрастта му под прясната боя и гипсовата мазилка в блясъка на газовите и електрическите светлини. Е, ако се взрете, ще различите попуканите му стени и посивелите кули.

ДЕВЕТА ГЛАВА

Харис нарушава закона · Опасности за услужливия човек · Джордж тръгва по пътя на престъплението · За кого Германия би била обетована земя · Английският закононарушител и разочарованията му · Немският закононарушител и изключителните му предимства · Какво не бива да се прави със завивките · Евтин порок · Провинението на бръмбара · Народ, който върви по предопределения път · Немското дете и любовта му към законността · Срещу закона с детска количка · Немският студент и дисциплинираните му своеволия

Между Нюрнберг и Шварцвалд и тримата успяхме по един или друг начин да забъркаме по някоя каша.

Харис повлече крак в Щутгарт, като оскърби служебно лице. Щутгарт е очарователен град, чист и оживен, един по-малък Дрезден. Привлича и с това, че местата за гледане не са много: средно голяма картинна галерия, малък музей на старини и половин дворец. С това изчерпваш списъка и можеш да правиш каквото си искаш. Харис не знаеше, че тоя, когото оскърбява, е служебно лице. Взе го за пожарникар (той приличаше на пожарникар) и го нарече *dummer Esel*.

В Германия не е прието да се казва на служебно лице „глупаво магаре“, макар този човек несъмнено да бе точно това. Ето какво се случило: Харис искал да излезе по-скоро от *Stadtgarten* (Градска градина (нем.)) и като видял пред себе си отворена врата, прекрачил през някаква тел на улицата. Харис твърди, че не е забелязал табелата, която, както изглежда, била закачена на телта: *Durchgang verboten* (Преминаването забранено (нем.)). Човекът, който стоял до вратата, спрял Харис и му посочил тая табелка. Харис благодарил и си продължил. Човекът го достигнал и му обяснил, че не може да допусне толкова бързо приключване на въпроса. Според него Харис трябвало да се върне и да прекрачи през телта обратно в градината.

Харис изтъкнал, че след като на табелката пишело „Минаването забранено“, връщането в градината по тоя път означавало повторно нарушаване на закона. Човекът се съгласил, че е така, и предложил, за да се преодолее затруднението, Харис да се върне в градината през позволения вход зад тъгъла и след това веднага да излезе пак от там. Тогава Харис го нарекъл „глупаво магаре“. Това ни забави един ден и струва на Харис четирийсет марки.

Аз последвах примера му в Карлсруе, като откраднах велосипед. Нямах намерение да крада велосипед, просто се опитах да направя услуга. Влакът вече потегляше, когато зърнах – така ми се видя – велосипеда на Харис във фургона. Наоколо нямаше никой, който да ми помогне. Сkochих във фургона и свалих велосипеда тъкмо навреме. Докато го бутах тържествуващ по перона, се натъкнах на велосипеда на Харис, опрян на стената зад няколко гюма за мляко. Велосипедът, който бях свалил от влака, не беше на Харис.

Положението беше неловко. В Англия щях да отида при началник-гарата и да му обясня грешката си. Но в Германия не можеш да обясниш само на един човек. Водят те от място на място и те карат да обясняваш на пет-шест души и ако един от тия пет-шест души го няма или не може в този момент да те изслуша, обикновено те оставят да пренощуваш, та да довършиш обясненията си на сутринта. Реших да оставя велосипеда на закрито място и да се отдалеча без много шум. Зърнах една подходяща, както ми се стори, барака за дърва и вече вкарвах в нея велосипеда, когато за мое нещастие ме забеляза един железничар с червена фуражка и осанка на запасен фелдмаршал.

– Какво правите с тоя велосипед? – попита той.

Аз казах:

– Искам да го прибера в бараката, за да не пречи.

Опитах се да му внуша с тона си, че извършвам едно разумно добро дело, за което железопътните служители би трябвало да ми благодарят, но той остана глух за внушението ми.

– Ваш ли е велосипедът? – попита той.

– Не съвсем – отговорих.

– Чий е? – доста остро попита той.

– Не мога да ви кажа – отговорих. – Не зная чий е.

– Откъде го взехте? – беше следващият въпрос.

В тона му прозвуча почти оскърбително подозрение.

– Свалих го от влака – отговорих с най-спокойното достойнство, което успях да си наложа. – Всъщност – добавих откровено – взех го по погрешка.

Той не ме остави да довърша. Каза ми, че си е помислил същото, и наду свирката си.

Споменът за последвалото не е от любимите ми. По безкрайно щастливо за мен съвпадение (казват, че привидението се грижело за някои от нас) премеждието се случи в Карлсруе, където имам приятел немец на доста висок пост. Каква щеше да е съдбата ми, ако гарата не беше

Карлсруе или приятелят ми отсъстваше от града, предпочитам да не разсъждавам. Както казах, отгървах се по чудо. Ще ми се да приключа с думите, че напуснах Карлсруе, без да опетня доброто си име, но те няма да са верни. Безнаказаното ми измъкване до днес се споменава в полицейските среди като груб пропуск на правосъдието.

Но нашите прегрешения изглеждат нищожни в сравнение с извършените от Джордж беззакония. Покрай случката с велосипеда се пообъркахме и съвсем го загубихме от поглед. Както стана ясно впоследствие, Джордж ни чакал пред полицейския участък, без ние да разберем. Решихме, че е заминал за Баден самичък, и в желанието си да се махнем колкото може по-скоро от Карлсруе и на хладна глава да обмислим всичко, скочихме в първия влак.

Когато му омръзнало да чака, Джордж се върнал на гарата и открил, че сме заминали и че той е останал без багаж. Билетът му беше у Харис, аз бях касиерът на групата и той се оказал със съвсем малко дребни пари в джоба. Решил, че това обстоятелство е достатъчно извинение, и съзнателно поел по пътя на престъпленията. Когато после прочетохме списъка им, безстрастно изложен в официалната призовка, ни настръхнаха косите.

Трябва да поясня, че пътуването в Германия съвсем не е проста работа. Първо си купувате билет за разстоянието от гарата, на която сте, до гарата, където искате да отидете. Само не си мислете, че това ви дава възможност да стигнете до нея. Когато влакът пристигне, правите опит да се качите, но кондукторът величествено ви маха с ръка да се махате. Какви са основанията ви да се явите тук? Показвате му билета си и той ви обяснява, че със закупуването му сте предприели само първата крачка, която малко ви е доближила до пътуването. Сега трябва да се върнете на гишето и да си вземете добавка, наречена Schnellzug-Zuschlag (Добавка за бърз влак (нем.)), а освен това Platzkarte. Безполезно е да уговоряте когото и да било, че можете да легнете на полицата за шапки или да се окачите отвън на прозореца.

Но да се върнем на Джордж. Парите му стигнали да си купи третокласен билет за пътнически влак до Баден и нищо повече. За да избегне излишното любопитство на кондуктора, той изчакал влакът да потегли и тогава скочил на платформата.

Това било първото му прегрешение:

- а) качването на влака в движение;
- б) след предупреждение от служебното лице да не го прави.

Второ прегрешение:

а) пътуване във влак по-висша категория от тази, за която важи билетът му;

б) отказ да плати разликата, поискана от служебното лице. (Джордж твърди, че не бил отказал, просто обяснил на кондуктора, че няма с какво да плати.)

Трето прегрешение:

а) пътуване във вагон по-горна класа от тази, за която важи билетът му;

б) отказ да плати разликата, поискана от служебното лице. (Джордж пак оспорва точността на акта. Той обърнал джобовите си и предложил на кондуктора всичко, което имал: немската равностойност на осем пенса. Предложил да отиде в трета класа, но трета класа нямало. Предложил да отиде във фургона, но те не пожелали да чуят за такова нещо.)

Четвърто прегрешение:

а) заемане на място, без да го е платил;

б) разтакаване в коридора. (Понеже не му позволили да седне, без да плати, а не можел да плати, не е ясно какво друго му е оставало да прави.)

Но обясненията не се приемат за извинение в Германия и пътуването на Джордж от Карлсруе до Баден е вероятно едно от най-скъпите, за които са запазени данни.

Като си помислим за лекотата и честотата, с които човек си навлича неприятности в Германия, можем да стигнем до заключението, че тая страна би била обетована земя за средния млад англичанин. За студента по медицина, за бъдещия адвокат, за младшия офицер в отпуск животът в Лондон е нещо отегчително. Нормалният британец извлича голямо удоволствие от вършенето на беззакония. Да направи някаква беля, е представата му за блаженство. Но пък Англия му предлага твърде малко възможности: за да успее да я „загази“, младият англичанин трябва да прояви голямо упорство.

Говорих веднъж на тая тема с председателя на нашето черковно настоятелство. Беше сутринта на 10 ноември (Студентски празник по това време), двамата с известна тревога четяхме полицейската хроника в пресата. Обикновената тайфа младежи била прибрана заради създаване на обикновените безредици предната вечер в „Критерий“. Моят приятел, черковният настоятел, има синове, а аз осъществявам родителски надзор над един племенник, чиято любяща майка вярва, че е в Лондон единствено за да учи инженерство. По щастлива случайност не срещнахме нито едно познато име в списъка на задържаните и с облекчение

се впуснахме в изобличителни слова за празноглавието и покварата на младите.

– Интересно как „Критерий“ си остава същият – каза приятелят ми, черковният настоятел. – И аз като бях млад, вечерта винаги завършваше със сбиване в „Критерий“.

– Толкова безсмислено! – отбелязах.

– Толкова еднообразно! – потвърди той. – Нямах представа, как може да ти втръсне пътят от Пикадили съркъс до полицейския участък на Вайн стрийт – въздъхна той и по набръчканото му лице премина замечтано изражение. – А какво друго можехме да правим? Нищичко! Понякога гасяхме някои уличен фенер, но идваше човек и пак го палеше. Опитвахме ли се да нагрубим полицаи, той просто не ни обръщаше внимание. Дори не разбираше, че сме го нагрубили, или ако разбере, не го вземаше навътре. Е, можеше човек да се сбие с някой носач на пазара „Ковънт Гардън“. Обикновено носачът беше победител и на теб ти излизаше пет шилинга, а когато той загубеше, цената беше половин лира. На мен това не ми беше много интересно. Веднъж откъгнах файтон, от ония купета двуколки. Това винаги се е смятало за връх на тогавашните пиянски лудории. Подкарах го късно една вечер, както стоеше пред кръчмата на Дийн стрийт, и почти веднага ме спря възрастна дама с три деца – двете плачеха, третото май дремеше. Докато се усетя, тя нахвърля хлапетата вътре, взе ми номера, плати ми – както обяви, един шилинг над редовната такса – и ми даде адрес малко след Северен Кенсингтън според нея. Всъщност адресът се оказа чак след Уилсдън. Конят беше уморен и стигнахме след два часа, че и повече. Това беше най-мудната шега, в която съм участвал. Един-два пъти се опитах да уговоря децата да ги върна обратно на възрастната дама, но щом отворех вратичката, най-малкото почваше да плаче. Предлагах и на колеги файтонджии да вземат клиентите ми, но повечето ми отговаряха с думите на популярна песничка в ония времена: „О, Джордж, не те ли е срам да искаш това от мен?“ Един предложи да предаде на жена ми предсмъртните ми думи, стига да измисля такива, а друг обеща да организира спасителна команда, която да ме изрови напролет. Когато се качвах на стъпалото на кочишката зад купето, си представях как ще оставя някой спривав стар полковник в пущина, където не минават файтони, на пет-шест мили от посочения от него адрес и какви проклетия ще почне да бълва той. Можеше да излезе хубава шега в зависимост от обстоятелствата и от полковника. Не бях и помислял за превозване на детска градина до далечно предградие. Не – заключи приятелят ми, черковният настоятел, – Лондон

предлага съвсем малко възможности на любителя на закононарушенията.

Виж, в Германия само поискай да имаш неприятности. Там нещата, които не бива да се правят, се правят извънредно лесно. Младия англичанин, който копнее да си докара беля на главата, съветвам да си купи билет до Германия само за отиване – билетът за отиване и връщане си е чисто прахосничество, понеже важи само един месец.

В полицейския правилник на фатерланда той ще открие извънредно интересен и примамлив списък от нарушения. В Германия не бива да се простират завивките на прозореца. Човек може да започне с това – като си изтърси завивките през прозореца, като нищо ще си докара една раз-правия още преди закуска. В Англия и сам да се провесииш на прозореца, никой няма нищо да ти каже, освен ако не затулиш нечие осветление или не улучиш нечия глава, когато паднеш.

В Германия не може да се излиза на улицата с карнавални дрехи. Един мой познат шотландец, който прекарал една зима в Дрезден, в първите дни на пребиваването си непрекъснато спорел по този въпрос със саксонското правителство. Служителите му задали въпроса, защо е с такива дрехи. Той не беше сговорчив по нрав. Отговорил им, че си ги носи. Запитали го защо ги носи. За да му е топло, отвърнал той. Откровено му казали, че не му вярват, и го изпратили до квартирата му със закрыта кола. Наложило се лично английският пълномощен министър да се намеси, за да увери властите, че шотландската фуста е обичайно облекло за мнозина почтени, зачитащи законите британски поданици. Приели обяснението от дипломатичност, но запазили особено мнение. С английския турист свикнали, но един офицер от Лестършърския полк, поканен на лов от негови приятели немци, щом се появил на улицата, веднага бил пратен в полицията, както бил на кон и с униформа, за да дава обяснение за неприличното си облекло.

Друго, което не бива да се върши по улиците в немските градове, е да се хранят коне, мулета или магарета, все едно собствени или принадлежащи другиму. Обхване ли ви непреодолимо желание да нахраните кон, трябва да си уговорите среща с животното и храненето да стане на съответното разрешено място. Не можете да чупите стъкло или порцелан на улицата или на публично място, а ако го направите, трябва да съберете всички парчета. Какво ще правите после с тях, не мога да ви кажа. Не е разрешено обаче да ги изхвърляте и да ги оставяте – изглежда, не е разрешено да се разделяте с тях по никакъв начин. Вероятно се предполага, че ще ги носите със себе си, докато умрете, и тогава ще ви

погребат с тях. Може би все пак е позволено да ги глътнете.

На германските улици не може да се стреля с лък. Немският закондател не се задоволява да предвиди какви злодеяния би извършил средният човек, той си дава труда да си представи всичко, на което е способен някой скитащ маниак. В Германия няма закон, който да забранява да стоиш на главата си посред улицата. Просто никому не е дошло на ум да го предложи. Но един ден някой немски държавник ще види акробати в цирка и ще се сети за тоя пропуск. Ще се залови незабавно за работа и ще формулира параграф, с който да се забранява на хората да застават на главата си сред пътя. Ще определи и съответна глоба. В това е чарът на немските закони: в Германия всяко провинение си има цена. Не се терзаеш по цяла нощ като в Англия с предупреждение ли ще се отървеш, две лири ли ще те глобят, или ще те приберат за седем дни в затвора, защото си попаднал пред очите на съдията в неблагоприятен момент. Тук предварително си знаеш колко струва съответното удоволствие. Можеш да изсипеш портмонето си на масата, да прелистиш полицейския правилник и да заплануваш прегрешение за петдесет пфенига. Най-евтино е вечер да тръгнеш по погрешната страна на тротоара, след като си бил предупреден да не го правиш. По моя сметка, ако избереш точно района и се придържаш към тихите странични улици, можеш да ходиш по погрешната страна на тротоара цяла вечер за малко повече от три марки.

В немските градове не бива след мръкване да се скиташ из улиците „на групи“. Не съм съвсем сигурен колко души правят „група“, и никое служебно лице, с което съм говорил на тая тема, не можа да посочи точния брой. Веднъж попитах един приятел германец, който тръгваше на театър с жена си, тъщата, петте си деца, сестра си с нейния годеник и две племеннички, дали не смята, че се излага на риск по тая точка от правилника. Той не прие като шега въпроса ми. Само огледа цялата група.

– О, не – каза той. – Ние сме семейство.

– В параграфа не се споменава дали може групата да е семейна, или не може – възразих. – Казано е само „група“. На какво мнение ще бъде полицията, ще се разбере впоследствие. Аз само ви предупреждавам.

Моят приятел бе склонен да отхвърли с пренебрежение предупреждението ми, но жена му реши, че е по-добре да не се излагат на риска полицията да развали компанията в самото начало на вечерта, и всички се разделиха с уговорката отново да се съберат във фойето на театъра.

Друго, от което трябва да се въздържате в Германия, е хвърлянето

на неща през прозореца. Котките не могат да служат за извинение. През първата седмица на пребиваването ми в Германия непрекъснато ме будеха котки. Една нощ ме хванаха дяволите. Събрах малък арсенал – бучки въглища, няколко твърди круши, угарки от свещ, някакво яйце, което намерих на кухненската маса, празно шише от сода и разни други, – отворих прозореца и взех под обстрел мястото, откъдето, както ми се струваше, идваше шумът. Май не улучих, а и всъщност не съм чувал някой да е улучил котка дори когато я вижда, освен случайно, целейки се другаде. Познавам майстори стрелци, носители на кралски награди, стреляли с ловни пушки по котки от петдесет крачки, без и да ги закачат. Мисля си, че за стрелец от класа би трябвало да бъде признат оня, който е улучвал котка.

Както и да е, махнаха се. Може и да са се обидили заради яйцето. Спомням си, че когато го взех, нямаше вид на прясно. Легнах си, решил, че случаят е приключен. След десет минути ме събуди електрическият звънец. Помъчих се да не му обръщам внимание, но звънът беше толкова настойчив, че си наметнах халата и слязох долу. На входа стоеше полицай. Пред краката му на малка купчинка бе събрано всичко изхвърлено от мен през прозореца. Само яйцето го нямаше. Той каза:

– Ваши ли са тия неща?

Отвърнах:

– О, нямам претенции. Ако искате, вземете ги.

Той пренебрегна предложението ми и каза:

– Хвърлили сте тия неща през прозореца.

– Имате право – признах, – хвърлих ги.

– Защо сте ги хвърлили през прозореца? – попита той.

Немският полицай задава въпроси по определен ред. Той нито променя въпросите, нито пропуска някой.

– Хвърлих ги през прозореца по котки – отговорих.

– Какви котки? – попита той.

Това беше точно в духа на въпросите, каквито задават германските полицаи. Отговорих му с всичкия сарказъм, който можах да вложа в думите си, че за мой срам не мога да му кажа какви котки. Обясних му, че не ги познавам лично, но изказах готовност, ако той събере котките от квартала, да изляза и да се опитам да разпозная някоя по мякането ѝ.

Немският полицай не разбира от шега, което всъщност е по-добре, защото шегата с немска униформа се наказва с голяма глоба. Официалното название на такава шега е „обида на служебно лице“. Този полицай ме осведоми, че полицията не е длъжна да ми помага да разпозная

котките, тя е длъжна само да ме глоби за хвърлянето на предмети през прозореца.

Попитах го какво трябва да направи човек в Германия, ако нощ след нощ го будят котки, и той обясни, че бих могъл да подам оплакване против собственика на котката и тогава полицията щяла от своя страна да го предупреди и ако е необходимо, да му нареди да отстрани котката. Кой точно ще я отстрани и какво ще прави котката по време на тоя процес, той не обясни.

Запитах го как би ми препоръчал да открия собственика на котката. Той се позамисли и каза, че бих могъл да я проследя до дома ѝ. След тоя съвет загубих желание да споря с него: рискувах да кажа неща, които можеха да утежнят положението. Наложих се да платя за нощното си развлечение двайсет марки и нито един от четиримата германски чиновници, които ме разпитваха по въпроса, не видя нищо смешно в историята.

Ала повечето човешки грешки и глупости се смаляват и изглеждат съвсем незначителни пред чудовищното престъпление да газиш тревата. В Германия никъде и при никакви обстоятелства по никое време не може да се гази тревата. Тревата в Германия е фетиш. Да стъпиш с крак на германска трева, е не по-малко светотатство, отколкото да изкараш един танц върху мохамеданско молитвено килимче. Дори кучетата се отнасят с уважение към немската трева: на никое немско куче и през ум няма да му мине да сложи лапа върху нея. Ако видите в Германия куче да лудува на морава, бъдете сигурен, че е на чужденец. В Англия, когато искаме кучета да не влизат някъде, опъваме на колове телена мрежа, по-висока от човешки бой, подсилена с шипове в горния край. В Германия забиват табела *Hunden verboten* (Забранено за кучета (нем.)) и всяко куче с немска кръв в жилите си поглежда табелата и заобикаля. В немски парк видях как един градинар внимателно стъпи по чехли на тревната площ, вдигна един бръмбар и грижовно, но и решително го постави върху чакъла на пътеката. След това остана да наблюдава със суров поглед бръмбара. Ужасно засрамено от поведението си, насекомото побърза да влезе в канавката и сви по пътеката с надпис *Ausgang* (Изход (нем.)).

В немските паркове за разните подвидове лица са отделени самостоятелни алеи и който не иска да рискува свободата и имуществото си, никога не тръгва по чужда алея. Има си алеи за колоездачи и за пешеходци, за конници, за хора с леки превозни средства и за хора с тежки превозни средства; алеи за деца и за „самотни дами“. Известен пропуск съзирам в липсата на пътеки за плешиви мъже или за еманципирани жени.

В Grosse Garten in Dresden (Голямата градина в Дрезден (нем.)) веднъж се натъкнах на възрастна жена, спряла се безпомощна и обърквана на място, където се срещаха няколко алеи. Всяка бе запазена със застрашителна табела, която предупреждаваше да не стъпва никой освен ония, за които е предназначена.

– Извинете за безпокойството – каза старичката, когато разбра, че мога да говоря на английски и да чета на немски, – бихте ли ми казали аз каква съм и по коя алея трябва да тръгна?

Разгледах я внимателно. Стигнах до заключението, че е „възрастна“ и че е „пешеходец“, и ѝ посочих правилния път. Тя го погледна и сякаш изпита разочарование.

– Но аз не искам да ходя натам – каза тя, – не може ли да тръгна натук?

– Боже Господи, не, госпожо! – отговорих аз. – Тая алея е само за деца.

– Но аз няма да им направя нищо лошо – усмихна се старата дама.

Нямаше вид на жена, която ще им направи нещо лошо.

– Госпожо – възразих, – ако от мен зависеше, щях да ви разреша да вървите по тая алея дори ако на другия ѝ край се намира първородното ми чедо, но мога само да ви осведомя какви са законите на тая страна. За вас, жена, излязла от детската възраст, тръгването по тази алея означава запътване към сигурна глоба, ако не и към задържане. Ето я вашата алея, ясно означена с Nur für Fußgänger (Само за пешеходци (нем.)), и ако се вслушате в съвета ми, ще побързате да тръгнете по нея. Стоенето тук и колебанието не са позволени.

– Но тя не води в посоката, където искам да отида – каза старата дама.

– Тя води в посоката, където би следвало да искате да отидете – ѝ отговорих, след което се разделихме.

В немските паркове има специални пейки с надпис „Само за възрастни“ (Nur für Erwachsene) и немското момченце, колкото и да му се иска да поседне, след като прочете надписа, отминава и търси пейка, на която е позволено да седат деца, като при това внимава да не допре дървените части с калните си обувки. Представяте ли си пейка в Риджънт парк или в парка „Сейнт Джеймс“ с табелка „Само за възрастни“? Всички деца от пет мили наоколо ще се стекат тъкмо на тая пейка, опитвайки се да смъкнат другите деца, вече разположили се на нея. Никой „възрастен“ не би могъл да се доближи и на половин миля до тая пейка поради тълпата. Ако случайно е седнало на такава пейка и му направят

забележка, немското дете стреснато скача и се отдалечава с наведена глава, изчервено до уши от срам и разкаяние.

Не че немското дете е пренебрегнато от разпоредбите. В немските паркове и обществени градини за него са отделени специални места (Spielplätze) (Места за игра (нем.)) с пясъчници. В тях то може да си играе до насита, да прави с наслада тортички от кал и да строи пясъчни замъци. На немското дете би се видяло непристойно правенето на тортичка от всякаква друга кал. В душата си то би се отвратило от такава тортичка.

– Тая тортичка – ще си рече то – не беше направена, както е редно, от кал, отделена за целта от правителството. Тя не беше направена на мястото, предвидено и поддържано от правителството за правене на тортички от кал. Няма да видя добро от нея, това е една противозаконна тортичка.

И докато баща му плаща съответната глоба и след това му дръпва съответния бой, съвестта ще продължи да го гризе.

Друг прекрасен материал за развлечения в Германия е обикновената детска количка. На няколко страници в немските законници е описано какво може да се прави с Kinderwagen и какво не може. След като ги прочетете, стигате до заключението, че човек, способен да бута детска количка в немски град, без да наруши закона, е роден дипломат. Не бива да се разтакаваш с детска количка и не бива да я буташ твърде бързо. Не бива да се пречкаш никому с детска количка, а ако някой се пречка на теб, трябва да се махнеш от пътя му. Ако искаш да спреш с детска количка, трябва да отидеш на място, специално определено за спиране на детски колички, а стигнеш ли там, си длъжен да спреш. Не бива да пресичаш улицата с детска количка. Ако случайно живееш с бебето си на отсрещната страна, грешката е твоя. Не бива никъде да оставяш детската си количка и може да я возиш със себе си само на определени места. С други думи, излезеш ли в Германия с детска количка за половин час, можеш да си осигуриш разпавии за един месец. Препоръчвам на всеки млад англичанин, който копнее за пререкания с полицията, да дойде в Германия с детската си количка.

В Германия не бива да оставяш входната си врата незаключена след десет часа вечерта и не бива да свириш на пиано в дома си след единайсет. В Англия никога не ми се е искало да свиря на пиано или да слушам друг да свири след единайсет часа вечерта – но съвсем друго е да ти кажат, че не бива да свириш. Тук, в Германия, никога не ми се досвирва преди единайсет часа, а след този час все ми се ще да седна и

да слушам с удоволствие „Молитвата на девичата“ или увертюрата на „Цампа“ („Цампа, или мраморната годеница“ – комична опера от Ф. Херолд). А за обичайния законите германец след единайсет часа вечерта музиката престава да е музика – тя се превръща в грях и вече не доставя никакво удоволствие.

Единственото същество в цяла Германия, на което може понякога да му хрумне да си позволи волност спрямо закона, е немският студент – но само в отнапред установени граници. Немският студент по традиция се ползва от някои ясно формулирани привилегии. Той може например да се напие и да заспи в канавката без друго наказание освен бакшиш за полицаия, който на сутринта ще го намери и ще го отведе вкъщи. Но немският студент трябва да избере канавка на странична уличка. Когато долови признаците на бързо настъпващия шемет, той събира сетни сили, за да свие зад ъгъла, където може да се плюсне без всякакъв страх. В някои квартали може да звъни и на звънците. Наемите на квартирите в тези части на града са по-ниски. Другите затруднения се решават, като всяко семейство си уговаря тайна система за звънене, с която познава свой ли звъни или чужд. Ако отивате на гости на такова място късно вечер, добре е да знаете условния сигнал, защото в противен случай може да ви изляят кофа вода на главата.

На немския студент е позволено нощем да гаси фенерите, но не бива да гаси прекалено много фенери. Немирният немски студент обикновено го има предвид и се задоволява с пет-шест фенера на вечер. Освен това до два и половина може да кряска и да пее, прибирайки се у дома; в някои ресторанти му е позволено да прехване фройлайн през кръста. За да се предотвратят непристойностите, в посещаваните от студенти кръчми и ресторанти за келнерки грижливо се подбират улегнали и достолепни жени и немският студент може спокойно да флиртува с тях.

Немците са народ, който съблюдава законите.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Баден-Баден от туристическа гледна точка · Красотата на ранното утро в светлината на предния следобед · Разстоянието, измерено с пергел · Същото, измерено с крака · Джордж преборва съвестта си · Мързеливият велосипед · Карането на велосипед според рекламата: лекостта му · Колоездачът от рекламата: костюмът му и методът му · Грифонът като домашно животно · Куче с чувство за достойнство · Конят, който ругаеха

От Баден – моден курорт, досущ като всички останали от този род – тръгнахме вече сериозно с велосипеди. Предстояха ни десетдневна обиколка на целия Шварцвалд и спускане по Дунава. Последните трийсетина километра от Тутлинген до Зигмаринген може би са най-красивата долина в Германия. Дунав лъкатуши по тесния си път покрай непокътнати старовремски села и древни манастири, сгушени сред зелени пасища, където все още босият и гологлав монах, препасан с въже, пасе с гега в ръка овцете си по планинските склонове; през обрасли с гори склонове, между отвесни канари, чиито зъбери стърчат увенчани с развалини на крепост, черква или замък; с Blick (Изглед (нем.)) и към Вогезите, където половината население люто се засяга, ако му заговориш на френски, другата половина скача докачено, запrikaзваш ли му на немски, а и двете половини възмутено се начумерват при първия звук на английски и това превръща разговора с чужденец в твърде изнервяща задача.

Не успяхме докрай да изпълним програмата си, защото човешките постижения винаги изостават от човешките намерения. В три часа след пладне е лесно да обявиш и дори да повярваш: „Ставаме в пет, закусваме леко в пет и половина и в шест сме на път.“

– Преди да напече, вече ще сме навъртели доста път – отбеляза един от нас.

– По това време на годината най-хубаво е рано сутрин, нали? – пита друг.

– Точно така! – съгласи се третият.

– Толкова е прохладно и свежо...

Първата сутрин компанията наистина е на масата в пет и половина. Всички са мълчаливи, затворени, леко заядливи, склонни да мърморят против храната, както и против почти всичко. Атмосферата е заредена със засилена раздразнителност, която напира да се отприщи. Вечерта се

чува гласът на изкусителя:

– Мисля си, че ако тръгнем към шест и половина, ще имаме достатъчно време...

Гласът на добродетелта протестира полугласно:

– Е, нали решихме друго?

Изкусителят възразява:

– Решенията са създадени за човека, а не човекът за решенията (Дяволът чете Евангелието, както му отърва). Освен това защо да вдигаме на крак целия хотел. Помислете и за нещастните прислужници.

Гласът на добродетелта продължава, вече съвсем немощно:

– Но тук всички стават рано.

– Нямаше да стават, ако не им се налагаше! Закуската, да кажем, точно в шест и половина. Така няма да смущаваме никого.

Ето как грехът навлича маската на човеколюбие и ти спиш до шест, обяснявайки на съвестта си (която никак не ти вярва), че го правиш от себеотрицание, заради другите. Известни са ми случаи, когато с такива оправдания някои хора са се излежавали и до седем.

Оказва се освен това, че измереното с пергел разстояние не отговаря на измереното с крака.

– Десет мили на час значи за седем часа седемдесет мили. Нищо работа за един ден.

– Нали имало стръмнини?

– Но от другата им страна са нанадолница. Добре де, осем мили на час да са, шейсет мили на ден. Gott im Himmel! Ако не можем да правим по осем мили на час, да тръгнем с инвалидни колички!

Както и да го гледаш, трудно е да се изминат по-малко.

Но в четири часа следобед гласът на дълга не звучи съвсем като небесен фанфар:

– Е, да тръгваме, а?

– Защо бързаш толкова! Виж каква гледка.

– Вярно, но до Санкт Блазиен са още двайсет и пет мили.

– Колко?

– Двайсет и пет мили, ако не и повече.

– Да не искаш да кажеш, че сме изминали само трийсет и пет?

– Толкова.

– Глупости! Не вярвам на твоята карта.

– Това е невъзможно, драги! Откак тръгнахме тая сутрин, не сме спирани.

– Първо, не е вярно и, второ, тръгнахме в осем.

- В осем без петнайсет.
- Добре, в осем без петнайсет, и спирахме на всеки пет-шест мили.
- Спирахме колкото да погледаме. Какъв е смисълът да дойдеш да видиш една страна, а пък да не я видиш.
- А и колко стръмнини изкачихме!
- Освен това беше страшна жега.
- Добре де, аз само казвам, че до Санкт Блазиен са двацет и пет мили.
- Има ли още стръмнини?
- Две, една нагоре и една надолу.
- Нали каза, че до Санкт Блазиен е все нанадолнище?
- Точно така, последните десет мили. Оттук са двацет и пет.
- Няма ли преди Санкт Блазиен?... Какво е онова градче там на брега на езерото?
- Не е Санкт Блазиен, не е и близо до него. Не бива от самото начало да започваме така.
- Не бива от самото начало да се преуморяваме. Във всяко нещо трябва да има умереност. Какво хубаво местенце изглежда Титизее на картата. Личи си, че въздухът е изключителен.
- Добре, съгласен съм. Вие предложихте да стигнем до Санкт Блазиен.
- Какво толкова има в този Санкт Блазиен! Някакво забутано градче на дъното на клисурата. Титизее според мен е много по-добро място.
- И е съвсем близо, нали?
- Пет мили.
- Всички в един глас:
- Спираме в Титизее.
- Джордж откри разликата между теорията и практиката още в първия ден от велосипедната ни обиколка.
- Доколкото си спомням – каза той (Джордж караше единичното колело, ние с Харис бяхме малко преди него с тандема), – нали се канехме нагоре да пътуваме с влак, а надолу – с колелата.
- Вярно – отговори Харис, – като общо правило. Но не по всяко нагорнище в Шварцвалд има влак.
- Имах си едно наум, че ще стане точно така – изръмжа Джордж и за известно време се възцари мълчание.
- Освен това – отбеляза Харис, който очевидно продължаваше да размишлява по темата – ако правим така, значи само да се спускаме. Няма да е честно. Покрай доброто трябва да се приема и лошото.

Пак настъпи мълчание, тоя път нарушено от Джордж.

– Вие да не се пресилвате само заради мен? – попита той.

– Какво искаш да кажеш? – запита Харис.

– Искам да кажа, че там, където случайно има влак нагоре по тия планини, вие не се отказвайте да го вземем само заради мен. Готов съм да изкачвам всички нанагорнища с влак, колкото и да не е честно. Ще уредя тоя въпрос със съвестта си. Вече цяла седмица ставам сутрин в седем часа и смятам, че тя ще е по-милостива. Тъй че за мен не се безпокойте.

Обещахме да го имаме предвид и продължихме в упорито безмълвие, отново нарушено от Джордж.

– Каква каза, че е марката на твоя велосипед? – попита той.

Харис му я каза.

– Сигурен ли си? – настоя Джордж.

– Разбира се, че съм сигурен – отговори Харис. – Защо, какво има?

– Ами не отговаря на плаката – каза Джордж.

– На кой плакат? – попита Харис.

– На плаката, с който се рекламира тая марка – обясни Джордж. – Разгледах го точно преди да тръгнем. Един мъж беше яхнал такъв велосипед и развяваше байрак в ръка. Виждаше се как го кара без никакво усилие, просто си седи и гълта свежия въздух. Велосипедът сам си вървеше, при това бързо. А това колело оставя цялата работа на мен, то е едно мързеливо магаре. Не натиснеш ли педала, няма да помръднеш. На твое място аз щях да се оплача на фирмата.

Като се замисля, малко велосипеди отговарят на рекламата. Спомням си само един плакат, на който се виждаше, че колоездачът полага усилие. Но то беше, понеже го гонеше бик. Обикновено целта на художника е да убеди колебаещия се, че да караш колело, значи просто да седиш на много удобно седло, докато невидими небесни сили те тласкат бързо в желаната от теб посока.

Обикновено на колелото е седнала дама и тогава ти се струва, че никакъв пухен дюшек не може да ти осигури по-пълнен покой, съчетан с липса на умствено напрежение, от карането на велосипед по планински път. И пътуващата на лятно облаче фея не се чувства по-удобно от момичето на велосипеда, ако вярваме на плаката. Облеклото е идеално за колоездене в горещо време. Вярно, че ханджийки с по-старовремски разбираня може да откажат да ѝ поднесат обяд, пък и някой тесногръд полицай току-виж я загърнал с одеяло, преди да я отведе в полицейския участък. Но тя никак не се страхува, тя се носи като прелестно видение

по нанагорница, по нанадолница, сред улично движение, което ще подложи на изпитание находчивостта и на котка, по пътни настилки, годни да повредят товарен вагон. Русата ѝ коса се вее на вятъра, изящната ѝ фигура е качнала с единия крак на седлото, другият е стъпил на рамката, в лявата си ръка държи запалена цигара, с дясната размахва китайски книжен фенер.

По-рядко на велосипеда е същество от мъжки пол, което не е такъв изкусен акробат, колкото дамата, но все пак умее да прави прости фокуси: да се вози изправено на седлото и да размахва флагове, да пие в движение бира или бульон. Трябва с нещо да занимава ума си: на човек с жив темперамент не може да не му доскучае да седи с часове на колелото, без нищо да прави и да мисли. Затова виждаме колоездача изправен на педалите, когато приближава някой планински връх, поздравяващ слънцето или рецитиращ стихотворение на гледката наоколо.

Понякога плакатът изобразява двойка колоездачи и човек изведнъж осъзнава колко по-удобен за флиртуване е съвременният велосипед от старомодния салон или от изживялата времето си градинска порта. Двамата се качват на велосипедите, като внимават, разбира се, да са от правилната марка. Отгук насетне могат да не мислят за нищо, докато сладката прастара приказка си тече сама. По сенчести поляни, през оживени градове в празнични дни весело се носят „най-добрите във Великобритания велосипеди Бърмондси“ или солидните „Еврика Камбъруел“. Няма нужда от натискане на педалите, няма нужда от управляване. Ти само ги обърни в нужната посока и им кажи в колко часа искаш да си у дома. Друго не им трябва. Докато Едуин се навежда от седлото, за да шепне в ухото на Анджелин сладостните признания, а Анджелин извърща лице към хоризонта, за да прикрие залялата я руменина, вълшебните велосипеди летят равномерно напред.

Винаги грее слънце, пътищата винаги са сухи. Отзад не тича строг родител, не се бърка никаква леля, иззад ъгъла не наднича дяволито братче, няма засечка. Боже мой! Защо, когато ние бяхме млади, не можеше да се вземат под наем „най-добрият във Великобритания“ и „Еврика Камбъруел“?

Понякога „най-добрият във Великобритания“ и „Еврика Камбъруел“ стоят опрени на тараба. Вероятно са се уморили. Толкова са работили цял предобед, возили са тия млади хора, които сега са слезли, за да могат велосипедите да си починат. Младите хора седят в тревата под сянката на китни клони. Тревата е висока и суха, отпред тече поток. Всичко е потънало в мир и покой. Друго състояние освен мир и покой

според художника на велосипедния плакат не съществува.

Не, все пак не съм прав, твърдейки, че на плаката велосипедистът никога не се напруга. Сега се сещам, че на някои плакати господата, качени на велосипеди, полагат големи усилия – може дори да се каже, че се преуморяват. Те са изпити и грохнали от изнурителния труд, от челата им капе пот и просто чувствате, че, появи ли се отвъд плаката още едно нанаторнище, те ще трябва или да захвърлят колелото, или да умрат. Но причината единствено е собственото им недомислие. Пада им се, щом са се заинатили да карат доброкачествени велосипеди. Ако караха „Пътни народния“ или „Батърси бегача“ като разумния младеж в центъра на плаката, нямаше да виждат този зор. Тогава от тях щеше да се иска само едно: в знак на благодарност да имат щастлив вид – е, може би от време на време да въртят за малко педалите назад, когато велосипедът в прилив на младежка необузданост съвсем се забрави и полети твърде бързо.

Вие, капнали младежи, седнали край пътя в пълно изнемощение, без дори да обръщате внимание на неспирния дъжд; вие, премалели девойки с увиснала влажна коса, разтревожени от късния час, обзети от желание да кълнете, но без да знаете кого; вие, дебели плешиви мъже, стигнали почти до припадък, пъшкащи и пхтящи по безкрайния път; вие, зачервени отчаяни матрони, които със сетни сили превъртате тежките педали – защо не сте се погрижили да си купите „най-добрия във Великобритания“ или „Еврика Камбървел“? Защо доброкачествените велосипеди са толкова много в страната?

Или и с колоезденето е като с всичко друго? Никога ли животът няма да заприлича на изображения на плаката?

Нещо, което всеки път да ме удивлява и възхищава в Германия, е немското куче. В Англия ти идват до гуша старите познати породи: английски дог, далматинец, териер (черен, бял или космат, но винаги халпеш), шотландска овчарка, булдог и толкоз. А в Германия непрекъснато се натъкваш на кучета, каквито не си виждал. Дори няма да кажеш, че са кучета, преди да залаят. Джордж спря едно куче в Зигмаринген и ни накара да го огледаме. Приличаше на кръстоска между риба и пудел. Не съм сигурен дали не е било точно това. Харис се опита да го снима, но то скочи през една ограда и се мушна в някакви храсти.

Не знам към какво се стреми немецът при кръстосването на кучешките породи. Джордж предполага, че крайната цел, държана в тайна засега, е получаването на митичния грифон. Тази теория сякаш не е лишена от основания, някои от получените резултати на пръв поглед я

подкрепят. Но пък немецът е практичен човек и не виждам за какво ще му служи грифонът. Ако ще е до чудати форми, нали вече си има дакел! Какво му трябва повече? Освен това грифон вкъщи е много неудобно нещо: непрекъснато ще го настъпват по опашката. Аз мисля, че целта на немца е да създаде сирена, която после да обучи да лови риба.

Защото немецът обича кучето му да работи. А и немското куче обича да работи, това не подлежи на съмнение. Живот като на английско куче би бил мъка за него. Представете си едно здраво, енергично и схватливо създание, неуморимо по темперамент, а осъдено да прекарва по двайсет и четири часа на ден в пълно бездействие! Как ще се чувствате на негово място? Нищо чудно, ако то смята, че не го разбират, копнее за недостижими неща и прави пакост след пакост.

А немското куче има достатъчно неща, с които да занимава ума си. То е делово и важно. Вижте го как върви по улицата, впрегнато в количка за мляко. Дори черковен настоятел, събиращ волни пожертвования в черквата, не може да изглежда по-самодоволно. Всъщност човекът бута, а кучето лае и коментира:

– Старата, като не може да лае, добре, че поне бута!

В този миг някакво друго псе подхвърля нещо пренебрежително за маслеността на млякото. Нашето куче спира на място, без да обръща внимание на уличното движение.

– Какво каза за млякото ни?

– Нищо не съм казал за млякото ви – отвръща онова псе с тон на добродушна наивност. – Казах, че времето е чудесно, и попитах по колко върви тебеширът.

– Интересува те цената на тебешира, значи? Искаш ли да я научиш?

– Да, благодаря ти, мислех си, че може би я знаеш.

– Точно така, знам я. Той струва...

– Хайде де, върви най-сетне! – казва старата жена, уморена, изпотена, искаща час по-скоро да свърши разнасянето на млякото.

– Ама ти нали чу той какво намеква за нашето мляко?

– Стига, моля ти се! Виж, идва трамвай, ще ни спази.

– Как така стига! Ние имаме ли гордост или не! Щом се интересува колко струва тебеширът, ще го научи! Тебеширът струва двайсет пъти повече, отколкото...

– Всичко ще прекатуриш! – възкликва сърцераздирателно старицата и напруга всичките си слаби сили да удържи кучето. – О, Боже мой! Защо не те оставих вкъщи!

Трамваят се приближава стремително, някакъв файтонджия им

крещи, друг огромен пес повлича към тях хлебарска количка от отсрещния тротоар, следван от пищящо дете, събира се малка тълпа и един полицай забързва към местопроизшествието.

– Тебеширът струва – казва млекарското куче – точно двайсет пъти повече, отколкото ще струваш ти, като свърша с теб.

– О, така ли?

– Точно така, изчадие на френски пудел, нещастен жабарски...

– Ето на! Знаех си аз, че ще я преобърнеш! – вайка се клетата млекарка. – Казах му, че ще я преобърне!

Но кучето е заето и не ѝ обръща внимание. След пет минути, когато движението е възстановено, чирачето на хлебаря е събрало окаляните си кифли и полицаят си е отишъл с имената и адресите на всички присъстващи, то благоволява да се огледа.

– Виж ти, станала е малка бъркотия – признава то. Сетне отхвърля от себе си всички грижи и весело добавя: – Но го научих колко струва тебеширът. Едва ли ще посмее пак да се закача с нас.

– Да не дава Господ! – казва старата жена и поглежда с отчаяние побелялата от мляко улица.

Но любимото развлечение на впрегатното куче е да дочака на върха на някоя стръмна улица друго куче и двете да си направят състезание надолу. В такива случаи основното занимание на придружителя е да тича отзад и да събира разпиляното: фразели, зелки, ризи. Долу в подножието кучето спира.

– Хубаво надбягване беше, нали? – отбелязва то, когато запъхтяно то човешко същество най-сетне го настигне. – Сигурен съм, че щях да съм пръв, ако не беше онова глупаво хлапе. Изпречи ми се точно след завоя. Видя ли го? Защо реве този сополанко! Задето го съборих ли? Ами защо не се махна от пътя ми? Срамота е хората да оставят децата си, където могат да ги съборят. Всичко ли изпопада от количката? Ясно, не си го подредил, както трябва. Трябва да си по-грижлив! Не си допуснал, че ще се втурна презглава по надолнището? Ама ти наистина ли мислиш, че ще се оставя дъртият пес на Шнайдер да ме надмине? Но ти кога ли мислиш! Сигурен ли си, че си събрал всичко? Така смяташ? Аз на твоє място нямаше да „смятам“, а щях да изтичам обратно догоре, за да проверя. Уморен ли се чувстваш? Добре де, само не обвинявай мен, ако нещо липсва.

То е дълбоко убедено, че трябва да свие във втората пресечка вдясно, и нищо на света не е в състояние да го убеди, че трябва да свие в третата вляво. Сигурно е, че ще успее да прекоси улицата навреме, и

нищо не може да го убеди, докато не види количката прегазена. Вярно е, че след това се чувства много виновно, но каква полза? Понеже обикновено е голямо и силно като младо биче, а човекът, който го придружава – немошен старец или малко дете, прави каквото си иска. Най-голямото наказание, което господарят може да му наложи, е да го остави у дома и да кара количката сам. Но немецът е твърде милозлив, за да го прави често.

Аз съм убеден, че немският селянин крои малките такъми и майстори малката количка единствено с мисълта да достави радост на своето куче. В други страни, като Белгия, Холандия и Франция, съм виждал да се отнасят зле с впрегнатите кучета и да ги преуморяват, но в Германия това е изключено.

Иначе немците възмутително ругаят животните. Видях един немец да стои пред коня си и да го ругае с всички думи, които езикът му се обърна да изрече. Но конят не го и погледна. Тогава немецът повика жена си на помощ. Когато тя пристигна, той ѝ разказа в какво се е провинил конят. Жената също се ядоса, двамата се изправиха от двете страни на нещастното животно и взеха да го ругаят заедно. Обиждаха покойната му майка, оскърбяваха баща му, подхвърляха язвителни забележки за външността му, за ума му, за нравствеността му, за общите му способности като кон. Животното слуша известно време и направи най-доброто при тези обстоятелства: обърна се невъзмутимо и си тръгна. Жената се върна при прането си, а мъжът хукна да догонва коня, продължавайки да го хули.

Няма по-добродушни хора от немците. В Германия е почти непознатата жестокостта спрямо животните или децата. Тук камшикът е музикален инструмент – плющенето му се чува от сутрин до вечер, но в Дрезден пред мен едва не пребиха един италиански файтонджия, който го бе използвал наистина. Германия е единствената страна в Европа, където пътникът може да се отпусне удобно в наетата кола, уверен, че с милия му приятел между стръките няма да се отнасят безчовечно и няма да го преуморяят.

ЕДИНАЙСЕТА ГЛАВА

Шварцвалдската къща и задушевноста ѝ · Ароматът ѝ · Джордж отказва да остане в леглото след четири часа сутринта · Път, който не може да се сбърка · Едно мое изключително чувство · Неблагодарни спътници · Харис и научните му методи · Бодрата му самоувереност · Селото: където беше и къде е трябвало да бъде · Джордж и планът му · Разхождаме се a la Française · Немският колар, заспал и буден · Кой разпространява английски език в чужбина

Една вечер замръкнахме далеч от населено място и ношувахме в шварцвалдска селска къща. Големият чар на шварцвалдската къща е в нейната задушевност. Кравите са в съседната стая, конете са на горния етаж, гъските и патиците са в кухнята, а прасетата, децата и кокошките – навред в къщата. Докато се обличате, зад гърба ви някой грухти:

– Добро утро! Случайно да ви се намират картофени обелки? Както виждам, нямате. Довиждане.

След това се чува кудкудякане и се подава проскубаният врат на стара кокошка.

– Какво хубаво утро! Нали нямате нищо против да си донеса тоя червей при вас? В тая къща толкова трудно се намира кътче, където да хапнеш на спокойствие. Аз от пиле съм си бавна в яденето, а там сме десетина и няма да ме оставят на мира. Всички искат. Нямате нищо против да се кача на леглото, нали? Тук може и да не ме забележат.

Продължавате да се обличате, а през вратата надничат рошави глави. Явно са решили, че в стаята е отседнала менажерия. Не се разбира момчешки ли са или момичешки, можете само да се надявате, че са на момчета. Няма смисъл да затваряте вратата, тя не се заключва, а щом се дръпнете, ще я отворят пак. Закусвате, както сте виждали на картини за блудния син: едно-две прасета ви правят компания, от вратата ви критикуват и възмутено клюкарстват за вас група гъски. Може и някоя крава да благоволи да надзърне.

Тази прилика с Ноевия ковчег придава на шварцвалдската къща отличителния ѝ аромат, който не можете да сбъркате с нищо друго. Това е дъх, в който се смесват ухания на рози и лимбургско сирене, помада за коса, изтравниче и лук, праскови и сапунена пяна, малко морски въздух и мирис на гнилоч. Нито една миризма не може да се отдели, но долавяте присъствието на всички миризми, които светът е произвел.

Обитателите на тия къщи си обичат тяхната атмосфера и не отварят прозореца, за да не отлети. Ако искате да ви мирише на нещо друго, излезете навън и миришете горски теменуги и борове. Казаха ми, че след време човек така свиквал, че не можел да заспи в никаква друга атмосфера.

Сутринта ни чакаше дълъг преход и искахме да станем рано, в шест часа, без да безпокоим цялото семейство. Попитахме домакинята възможно ли е според нея. Тя каза, че е напълно възможно. Нея самата сигурно нямало да я има – това бил денят, когато ходела в града, на около десет километра, и рядко успявала да се върне преди седем часа, но може би мъжът ѝ или някое от момчетата ще са отскочили за втора закуска. Във всеки случай щели да изпратят някого да ни събуди и да ни сложи да ядем.

Оказа се, че изобщо не се нуждаем от будене. Сами си станавме в четири часа. Не мога да кажа в колко часа става шварцвалдският селянин през лятото, на нас ни се стори, че става през цялата нощ. Първото, което шварцвалдецът прави, щом стане, е да obuе тежки чепици с дървени подметки и да се разтъпче из къщата. Докато не се качи и не слезе три пъти по стълбите, все едно не е станал. Събуди ли се, както трябва, качва се на горния етаж, за да събуди и коня си. (Шварцвалдската къща обикновено е построена на стръмен склон и приземният етаж е горе, а плевникът долу.) Конят, изглежда, също трябва да се разтъпче из къщата. Щом свърши и тая работа, стопанинът слиза в кухнята и се залавя да цепи дърва. След като нацепи достатъчно, запява, доволен от себе си. По някое време стигнахме до заключението, че най-добре ще е да последваме този прекрасен пример. Дори и Джордж стана с голямо желание.

Позакусихме набързо в четири и половина и в пет потеглихме. Пътят ни водеше напред през планините и според направените в селото допитвания не беше възможно да го сбъркаме. Предполагам, че всеки знае какво представлява такъв път. Обикновено ви връща в изходната точка и тогава се радвате, че поне знаете къде сте. Предусещах бедата и тя ни сполетя още преди да бяхме изминали два-три километра. Пътят се разделяше на три. Прогнила табела известяваше, че лявата пътека води до селище, чието име не бяхме чували, а и не бе означено на картата. Табелата за средния път липсваше. Пътят вдясно според общото ни мнение водеше обратно в селото.

– Старецът много ясно каза – напомни Харис – да вървим все напред по склона на хълма.

– Кой хълм? – попита уместно Джордж.

Пред нас се издигаха пет-шест възвишения, високи и ниски.

– Каза – продължи Харис, – че трябва да стигнем до една гора.

– Няма начин да не го направим по който и път да тръгнем – отбеляза Джордж.

Вярно, всички хълмове бяха обрасли с гъсти гори.

– Освен това каза – измърмори Харис, – че сме щели да стигнем върха за час, час и половина.

– Виж – каза Джордж, – тук започвам да се съмнявам.

– Е, какво ще правим? – попита Харис.

За щастие имам чувство за ориентация. Не е голямо достойнство, не се хваля с него, то си е просто първичен инстинкт, нещо подсъзнателно. При това няма значение, какви планини, пропасти, реки и други препятствия се изпречват на пътя ни. Инстинктът ми е безпогрешен, крива може да бъде само местността. Поведох ги по средния път. Не е справедливо да бъда обвиняван за това, че средният път нямаше достатъчно воля да следва една и съща посока, че след четири километра нанаягорнища и нанаядолнища изведнъж взе, че свърши в гнездо на оси. Ако беше вървял в посоката, в която трябваше да върви, щяхме да излезем там, където искахме да отидем – убеден съм в това.

Дори и така бях готов да продължа да използвам дарбата си и да открия нов път, ако не беше проявеното към мен неприязнено отношение. Но и аз не съм ангел и отказвам да си хабя силите заради неблагодарници и подигравчици. Освен това се съмнявам дали Джордж и Харис щяха да ме последват. Затова свалих от себе си отговорността и Харис зае освободеното място.

– Е – каза Харис, – доволен си, предполагам, от това, което направи?

– Разбира се, че съм доволен – отговорих от купчината камъни, на която се бях покатерил. – Доведох ви дотук здрави и читави. Мога и да продължа да ви водя, но колкото и да е безкористен човек, поне една блага дума му трябва за насърчение. Вие недоволствате, защото не знаете къде сте. Откъде знаете, че не сте точно там, където сте искали да бъдете. Но аз ще си замълча, не очаквам благодарности. Вървете, където искате, не желая да имам нищо общо с вас.

Вероятно имаше много горчивина в думите ми, но не можех да се съдржа. Една добра дума не ми казаха из целия изтощителен път.

– Не ни разбирай криво – каза Харис. – Двамата с Джордж признаваме, че без твоята помощ никога нямаше да стигнем дотук. Това ти

прави чест. Но чувството за ориентация може и да греши. Аз предлагам да го заместим с научни методи. Та къде е сега слънцето?

– Не мислиш ли – обади се Джордж, – че ако се върнем в селото и цанам за една марка някое момче да ни води, ще спестим време?

– Напротив, ще загубим много часове – решително заяви Харис. – Остави на мен. Чел съм много неща по тоя въпрос – той извади часовника си и взе да се върти в кръг. – Като две и две четири е просто – продължи той. – Насочваш малката стрелка към слънцето, делиш на две разстоянието между малката стрелка и дванайсет и получаваш север.

Той се въртя доста време и накрая посочи с ръка.

– Ето – каза, – натам е север, към гнездото на осите. Дайте ми картата.

Дадохме му я, той седна с лице към осите и взе да я разглежда.

– Тодмос е на юг-югозапад оттук – каза той.

– Какво значи „оттук“? – попита Джордж.

– Ами оттук, където сме – отвърна Харис.

– А къде сме? – попита Джордж.

Въпросът обърка Харис за известно време, но после лицето му се проясни.

– Няма значение, къде сме – каза той. – Все едно. Тодмос е на югозапад. Хайде, да не губим повече време.

– Не разбирам как го реши – каза Джордж, докато ставаше и мяташе на гръб раницата си, – но всъщност няма значение. Тръгнали сме заради здравето си и всичко е чудесно.

– Не се тревожи – увери го Харис с бодра увереност. – Ще стигнем в Тодмос преди десет и ще хапнем.

Каза нещо за бифтек, следван от омлет. Джордж заяви, че лично той няма да мисли за такива неща, преди да види Тодмос.

Повървахме половин час и излязохме на една поляна. На около три километра под краката си видяхме селото, през което минахме сутринта. Черквата му беше доста необичайна, с външно стълбище.

Гледката ме натъжи. Бяхме вървели без прекъсване три часа и половина, за да изминем четири-пет километра. Но Харис се възхити.

– Най-последно знаем къде сме – каза той.

– Ти нали каза, че няма значение – напомни му Джордж.

– Точно така – отговори Харис. – Но все пак добре е да си сигурен.

Сега се чувствам по-уверен.

– То пък едно предимство! – промърмори Джордж.

Харис, изглежда, не го чу.

– Сега сме на изток от слънцето – продължи Харис, – а Тодмос е на югозапад от мястото, където сме. Тъй че, ако... – той млькна. – Между другото – продължи след малко – спомняте ли си какво казах: ъглополовящата север ли сочи, или юг?

– Каза, че север – отговори Джордж.

– Сигурен ли си? – настоя Харис.

– Сигурен съм – потвърди Джордж, – но недей да упорстваш, ако това ще ти обърка пресмятанията. Може и да си сбъркал.

Харис помисли малко и лицето му се проясни.

– Няма значение – каза той, – разбира се, че е север. Трябва да е север! Може ли да е юг? Сега трябва да вървим на запад. Хайде!

– Нямам нищо против да вървя на запад – каза Джордж – или към която и да е точка на компаса, все ми е едно. Искам само да отбележа, че в момента вървим на изток.

– Не е вярно – възрази Харис, – вървим на запад.

– Казвам ти, че вървим на изток – настоя Джордж.

– Не го повтаряй, моля ти се – каза Харис, – объркваш ме.

– Голяма работа, че те обърквам – отвърна Джордж. – Предпочитам да те обърквам, отколкото да вървя в погрешна посока. Казвам ти, че вървим на изток.

– Глупости! – сопна се Харис. – Ето го слънцето.

– Виждам слънцето, много добре го виждам – отговори Джордж. – То вероятно е там, където трябва да бъде според теб и според науката. Аз зная само, че когато бяхме долу в селото, точно тоя хълм с точно тая канара на върха беше на север от нас. А сега ние гледаме право на изток.

– Прав си – каза Харис. – Забравих, че се обърнахме кръгом.

– На твоето място ще си нарисувам схема – промърмори Джордж. – Вероятно още няколко пъти ще се обърщаме.

Той се завъртя кръгом и тръгна в обратната посока. След четирийсет минути катерене пак излязохме на открито и пак видяхме селото точно в краката си. Тоя път беше на юг от нас.

– Странно – каза Харис.

– Нищо странно няма – каза Джордж. – Ако обикаляш в кръг около едно село, естествено е от време на време да го виждаш. Лично аз се радвам. Значи не сме се загубили напълно.

– Но то трябваше да е от другата ни страна – каза Харис.

– След час, час и нещо ще бъде от другата страна – каза Джордж, – ако продължим да вървим.

Аз почти не се обаждах – беше ме яд и на двамата, но с радост забелязах, че Джордж започва да се ядосва на Харис. Пълна глупост беше от страна на Харис да си въобразява, че може да намери пътя по слънцето.

– Искам да си припомня – замислено рече Харис, – север ли сочеше въглополовящата или юг.

– Според мен – каза Джордж – е доста важно.

– Не е възможно да е север – каза Харис – и ще ти обясня защо.

– Не си прави труда – каза Джордж, – изцяло съм готов да ти повярвам, че не е.

– Но току-що каза, че е – укори го Харис.

– Не съм казал такова нещо – тросна му се Джордж. – Казах, че ти каза, а това е съвсем друго нещо. Ако мислиш, че не е, да тръгваме в обратна посока. Ще се получи известно разнообразие.

И тъй, Харис пресметна всичко при новото положение и ние отново влязохме в гората и отново след половин час усилено катерене видяхме в краката си селото. Вярно, че сега бяхме малко по-високо и то лежеше между нас и залязващото слънце.

– Мисля – каза Джордж, загледан в селото, – че оттук гледката е най-красива от всички досега. Остава само една посока, откъдето не сме го видели. След като го видим и оттам, предлагам да слезем и да си починем.

– Не ми се вярва да е същото село – каза Харис. – Не е възможно!

– Друга такава черква няма – каза Джордж. – Но може да е като оная статуя в Прага. Може тукашните власти да са заръчали да се изработят модели на селото в естествена големина и да са ги наслагали из Шварцвалд, за да видят къде ще стои най-добре. Както и да е, накъде ще вървим сега?

– Не знам – каза Харис – и ми е все едно. Аз направих, каквото можах, а ти не си направил нищо, само мърмориш и ме объркваш.

– Може и да съм критикувал – призна Джордж, – но погледни положението от моя гледна точка. Единият от вас обяви, че има чувство за ориентиране, и ме отведе до гнездо на оси посред гората.

– Не мога да забраня на осите да си правят гнезда в гората – отвърнах.

– Не съм казал, че можеш – отговори Джордж. – Не споря, само излагам фактите. Другият с часове ме води нагоре-надолу въз основа на научни изчисления, но не прави разлика между север и юг и никога не е сигурен дали се е обърнал кръгом или не. Самият аз не претендирам да имам други чувства освен обичайните, не съм и учен. Но виждам през

две ниви оттук един човек. Ще му предложи една марка и петдесет пфенига, колкото, струва ми се, е стойността на сеното, което коси, за да остави работата си и да ни заведе до място, откъдето се вижда Тодмос. Ако двамата желаете да дойдете с мен, нямам нищо против. Ако не желаете, можете да опитате някоя друга система.

Планът на Джордж не се отличаваше нито с оригиналност, нито със замах, но за момента ни допадна. За щастие се бяхме озовали недалеч от мястото, където първоначално бяхме сбъркали пътя, и така, подпомогнати от човека с косата, поехме по правилния път и стигнахме в Тодмос четири часа по-късно от заплануваното, с апетит, чието утоляване ни отне четирийсет и пет минути сериозен труд в пълно мълчание.

Намерението ни беше от Тодмос да слезем пеш до Рейн, но предвид непредвиденото сутрешно пресилване решихме да вземем екипаж, както казват французите. Наехме живописна кола, теглена от кон, който бих уподобил на бъчва, ако не трябваше да го отлича от кочияша, в сравнение с когото приличаше на чироз. В Германия всяка кола е пригодена за два коня, но обикновено се тегли от един. Това придава на впряга разкривен вид за нашите представи, но тук това минава за шик. Подтекстът е, че обикновено запрягат два коня, но точно в този момент вторият някъде се е запилял. Немецът колар не може да бъде наречен първокласен кочияш. Той е на най-голяма висота, когато спи. Тогава не може да те вкара в беда и понеже конят обикновено е умен и опитен, пътуването става относително безопасно. Ако в Германия научат коня да прибира парите в края на пътуването, изобщо няма да има нужда от колар. Това ще е голямо облекчение за пътника, защото, когато е буден и не плющи с камшика, германският колар или прави някаква поразия, или поправя последиците от нея. Първото по-добре му се удава. Спомням си как се спусках веднъж по стръмно шварцвалдско нанадолнище с една-две дами. Пътят се виеше надолу като тирбушон. Склонът се издигаше под ъгъл седемдесет и пет градуса. Пътувахме много приятно, коларят, както с радост забелязахме, седеше със затворени очи, но неочаквано се събуди от нещо – лош сън или лошо храносмилане. Дръпна поводите и извънредно сръчно прати левия кон извън пътя, където животното някак се закрепил, увиснало на хамутите. Видимо коларят ни най-малко не се ядоса или изненада. Стори ми се, че и двата коня бяха свикнали с подобни маневри. Слязохме, слезе и коларят. Той измъкна изпод седалката огромен сгъваем нож, който явно държеше там за тая цел, и ловко преряза ремъците. Освободеният кон се замая и закатери, докато излезе пак на пътя двайсетина метра по-надолу. Там спря и зачака да стигнем до него.

Ние се качихме в колата и слязохме с единия кон. Коларят отново запрегна другия с няколко върви и продължихме пътя си. Направи ми впечатление че и коларят, и конят явно бяха свикнали с този метод за слизане по стръмен път. Нямахме да се изненадам, ако коларят бе предложил да се впрегнем и ние и всички заедно да се дотъркаляме до долу.

Друга особеност на немския колар е, че изобщо не опъва юздите. Той регулира скоростта не чрез хода на коня, а със спирачката. За дванайсет километра в час я стяга леко, така че тя едва стърже колелото и произвежда непрекъснат звук като от острене на трион. За шест километра в час я затяга повече и пътуването се осъществява под акомпанимент от стонове и писъци, напомнящи оратория на умиращи прасета. Когато иска да спре колата, натиска спирачката докрай. Ако е добра, той е уверен – освен ако конят не е изключително як, – че спирачният път ще е не повече от две конски дължини. Изглежда, нито немският колар, нито немският кон познават друг начин за спиране на кола. Немският кон тегли с всички сили, докато не проумее, че не може да придвижи колата на един пръст. Тогава спира. Конете в другите страни нямат нищо против да спрат, щом им го предложат. Виждал съм коне, които с удоволствие едва-едва се тътрят. Немският кон, изглежда, е настроен на определена бързина и не може да излезе от нея. Без ни най-малко да украсявам, ще кажа, че съм виждал немски колар, захвърлил поводите, с две ръце да затяга спирачката, обзет от ужас, че няма да успее да избегне сблъскване.

Във Валдсхут, градче от шестнайсети век, през което Рейн минава в началото на пътя си, се сблъскахме с обикновеното за Европа явление: пътуващ британец, огорчен и изненадан, че никой не говори английски като хората. Сварихме го на гарата – рус, с мек съмърсетски акцент – за десети път, както ни осведоми, да обяснява на един носач нещо свършено просто. Макар че имал билет за Донауешинген и искал да отиде в Донауешинген, за да види изворите на Дунав, които не са там, колкото и да разправяли, че били там, но пък искал велосипедът му да бъде изпратен в Енген, а чантата – в Констанц, откъдето щял да си ги прибере, когато пристигне. Беше изпотен и ядосан от усилията. Носачът, иначе млад на години, в момента изглеждаше състарен и омърлушен. Предложих си услугите. Сега съжалявам за това – но не толкова горещо, предполагам, колкото той, че е приел помощта ми. И трите маршрута, както ни осведоми носачът, били сложни, с по няколко прехвърляния. Нямахме много време за обяснения, влакът тръгваше след няколко минути. Англичанинът говореше много, което винаги е погрешно, щом трябва да се

обясни нещо заплетено, а носачът копнееше час по-скоро да махне всичко това от главата си.

След десет минути, когато във влака си припомнях случката, ми дойде на ум, че макар да бях прав, съгласявайки се с носача, че е най-добре велосипедът да се изпрати през Имендинген, може би не трябва да се съгласявам да го пращат в Имендинген. Ако бях черноглед по природа, щях и досега да се тормозя от мисълта, че велосипедът е в Имендинген. Но според мен човек трябва да гледа на нещата откъм добрата страна. Възможно е носачът по своя инициатива да е поправил моя пропуск, възможно е да е станало чудо и велосипедът да е бил някак предаден на собственика му преди края на неговата обиколка. Чантата пратихме в Радолфцел, но ме утешава споменът, че на нея пишеше „Констанц“. Без съмнение след време, когато установят, че никой не я търси в Радолфцел, железопътните власти ще я препратят в Констанц.

Но всичко това няма нищо общо с поуката, която исках да извлека от този случай. Същината тук е възмущението на британеца от това, че един немски носач не разбира английски. В момента, когато го заговорихме, той изрази възмущението си с невъздържани думи.

– Благодаря ви безкрайно – каза той. – Толкова е просто, Боже мой! Искам да отида в Донауешинген с влак. От Донауешинген ще отида пеш до Гайзенген. В Гайзенген ще взема влака до Енген, а от Енген ще отида с велосипеда до Констанц. Но не искам да мъкна чантата с мен, искам тя да е в Констанц, когато стигна там. От десет минути се мъча да обясня това на тоя глупак и не мога да му го набия в главата.

– Срам и позор! – съгласих се. – Тия германски работници не знаят кажи-речи никакъв език освен техния си.

– Показах му го по разписанието и се помъчих да го обясня с жестове – продължи англичанинът. – Не мога и не мога да му го втъпя.

– Чак не е за вярване! – потвърдих. – Ами че то се разбира от само себе си.

Харис се ядоса на тоя турист. Понечи да го нахока за глупостта да пътува в отдалечени краища на чужда страна и да прави такива сложни железопътни изпълнения, без да знае думица от местния език. Но аз пресякох импулсивността на Харис и му посочих голямото и добро дело, за което туристът несъзнателно работеше.

Шекспир и Милтън може да са допринесли за разширяване на познанството с английския език сред по-необлагодетелстваните жители на Европа. Нютон и Дарвин може да са направили своя език необходим за образованите и мислещи чужденци. Дикенс и Уида (Луиз дьо ла Роме

Уида (1840–1908) – английска романистка) (който си въобразява, че литературният свят се ограничава до предразсъдците на тесногръдите критици, много ще се изненада и огорчи, като узнае на каква почит се радва в чужбина тая подигравана в родината ѝ дама) вероятно са помогнали за още по-голямото популяризиране на английския. Но човекът, разпространил английския от нос Сан Висенти в Португалия до Урал, е неспособният или нежелаещ да научи и дума от някакъв език англичанин, който пътува с кесия в ръка из всички кътчета на континента. Можем да се възмуцаваме от невежеството му, но неоспорим факт е, че той кара Европа да учи английски. Заради него швейцарският селянин бие в зимните вечери път през снега и ходи на курс по английски, какъвто се провежда във всяко село. Заради него файтонджията и кондукторът, камериерката и перачката дремят с часове над английски граматика и разговорници. Заради него чуждестранните дюкянджии и търговци изпращат синовете и дъщерите си да учат в английските градчета. Заради него всеки съдържател на хотел или ресторант уточнява в обявлението си: „Приемат се само кандидати, добре владеещи английски.“

Ако народите, говорещи английски, въведат изискване кандидатите за нещо да владеят някакъв друг език, изумителното разпространение на английския в целия свят ще секне. Човекът, говорещ английски, стои сред чужденците и дрънка златото си.

– Плащам на всеки, който говори английски – вика той.

Ето го великия възпитател. Теоретически можем да го хокаме, практически трябва да му свалим шапка. Той е апостолът на английския език.

ДВАНАЙСЕТА ГЛАВА

Огорчение от прозаичните инстинкти на немецка · Прелестна гледка, а няма ресторант · Мнението на европейците за англичанина · Умореният пътник с тухлата · Гонене на кучето · Нежелателно семейно местожителство · Плодороден край · Симпатичен веселяк се качва към нас · Джордж, разтревожен от късния час, бърза да слезе от другата страна · Харис тръгва след него, за да му покаже пътя · Не ми се остава сам и тръгвам след Харис · Произношение за чужденци

Нещо много дразнещо извисената англосаксонска душа е прозаичният инстинкт, подбуждащ немецка да строи ресторант в крайната точка на всеки маршрут. На планински връх, в приказна долина, сред самотен проход, край водопад или лъкатушен поток неизменно стърчи оживена Wirtschaft (Гостилница (нем.)). Може ли човек да се захласне в една гледка, когато е заобиколен от залети с бира маси? Може ли да се унесе в исторически блянове сред миризми на печено телешко и спанак?

Един ден, погълнати от възвишени мисли, се качвахме през горски гъстак.

– А на върха – каза с горчивина Харис, когато спряхме да отдъхнем и да стегнем коланите с още една дупка – ще намерим гостилница, пълна с хора, плюскащи бифтеци и сливов сладкиш и наливащи се с бяло вино.

Мислиш ли? – попита Джордж.

– Разбира се – отговори Харис, – нали ги знаеш! Една горичка не оставят за усамотеност и съзерцание, едно възвишение неосквернено от просташкото и материалното.

– Ако не се разтакаваме – отбелязах, – ще стигнем там малко преди един часа.

– Тъкмо време за Mittagstisch (Обяд (нем.))! – изстена Харис. – Може да има от ония сините пъстървички, които ловят по тия места. В Германия няма отърване от ядене и пиене. Да полудее човек!

Продължихме нагоре и красивата гледка разсея възмущението ни. Преценката ми излезе точна. В един без петнайсет Харис, който вървеше отпред, се обади:

– Стигнахме, виждам върха.

– А гостилницата? – попита Джордж.

– Не я виждам – отговори Харис. – Но няма начин да не е тук, пуста

да опустее!

След пет минути стояхме на върха. Устремихме взор на север, на юг, на изток и на запад, след това се спогледахме.

– Вълшебна гледка – каза Харис.

– Великолепна – съгласих се аз.

– Ненадмината – добави Джордж.

– Поне веднъж им е стигнал умът да сложат гостилницата по-встрани – каза Харис.

– Наистина са я скрили – каза Джордж.

– Когато не ти я завират под носа, не пречи – отбеляза Харис.

– Да, стига да е на място – уточних, – няма нищо лошо в нея.

– Къде ли са я заврели? – попита Джордж.

– Да я потърсим – предложи Харис в пристъп на вдъхновение.

Идеята беше добра. Аз също изпитвах любопитство. Уговорихме се да тръгнем в различни посоки и после да се съберем на върха, за да докладваме кой какво е видял. След половин час се събрахме. Нямаше нужда от думи. На лицата ни бе изписано, че най-сетне сме открили кътче германска природа, неосквернено от презрени апетити за ядене и пиене.

– Чак не ми се вярва, че е възможно – каза Харис. – А на вас?

– Според мен – отговорих – това са единствените триста квадратни метра в цяла Германия без гостилница.

– И ние, трима случайни пътници – каза Джордж, – ги открихме без никакви усилия.

– Така е – потвърдих. – Благодарение на щастлива случайност сега можем да се отдадем на възвишени чувства, несмушавани от повика на по-долната природа. Погледнете светлината по онези далечни върхове. Не е ли невероятна!

– Като заговорихме за природа – каза Джордж, – кой според вас е най-прекият път надолу?

– Левият – отговорих, след като надникнах в пътеводителя. – Води до Зоненщайг. На два часа път има добър ресторант, „Goldener Adler“ („Златният орел“ (нем.)). Но пък десният, макар и малко по-дълъг, предлага повече перспективи.

– Всяка перспектива е като всички други перспективи – каза Харис. – Не сте ли съгласни?

– Аз тръгвам по левия път – каза Джордж и двамата с Харис заситнихме след него.

Не ни бе писано да слезем бързо. По тия места времето се сменя най-неочаквано и след петнайсет минути ходене се изправихме пред

алтернативата да си намерим подслон или да прогизнем до кости. Избрахме първото и си намерихме дърво, което при обикновени обстоятелства можеше да ни предложи надежден заслон. Но шварцвалдската гръмотевична буря няма нищо общо с обикновените обстоятелства. Отначало се тешахме, уверявайки се един друг, че с този размах не може да продължи дълго. След това се опитахме да се успокоим със съждението, че скоро ще бъдем мокри докрай и няма да ни е страх, че можем да се намокрим повече.

– Чудна работа – каза Харис. – Имам чувството, че бих се зарадвал, ако наблизко се намери някоя гостилничка.

– Според мен – каза Джордж – не е добра комбинация да си мокър и гладен. Ако до пет минути не спре, тръгвам.

– Планинските пущинаци – казах аз – са изключителни места в хубаво време. Но при обилен валеж, особено ако сте преминали възрастта, когато...

В този миг до ушите ни достигна глас, изхождащ от един дебел мъж, който стоеше на петнайсетина метра от нас под голям чадър:

– Няма ли да влезете?

– Къде да влезем? – попитах.

В първия момент помислих, че е някой от ония нещастници, които се опитват да проявяват духовитост, когато в положението няма нищо духовито.

– В гостилницата – уточни той.

Излязохме от подслона си и изтичахме при него. Желанието ни бе да научим нещо повече по въпроса.

– Виках ви от прозореца – уведоми ни дебелият господин, когато се приближихме, – но вие не чувяхте. Тая буря току-виж продължила още цял час, съвсем ще се измокрите.

Беше добродушен немлад човек, загрижен за нас.

– Извънредно мило от ваша страна – казах. – Ние не сме луди. Щяхме ли да стоим от половин час под това дърво, ако знаехме, че на двайсет крачки има гостилница, затулена от дърветата! Нямахме представа, че сме толкова близо до гостилницата ви.

– Аз затова излязох – поясни възрастният господин, – защото си помислих, че може и да не знаете.

Оказа се, че всички посетители на хана са ни зяпали през прозорците и са се чудели защо стоим там като последни нещастници. Ако не беше любезният възрастен господин, тия глупаци сигурно са щели да ни зяпат целия следобед. Ханджията се извини с думите, че сме му

заприличали на англичани. Това не е метафора. Европейците искрено вярват, че всеки англичанин е луд. Убедени са в това точно както всеки английски селянин е убеден, че французите се препитават главно с жабичи. Колкото и да се опитва човек да разсее тази заблуда, невинаги успява.

Оказа се уютна гостилничка с добра кухня и задоволително Tischwein (Трапезно вино (нем.)). Останахме няколко часа, изсушихме се, нахранихме се, обсъдихме гледката от върха. Малко преди да си тръгнем, стана нещо, което показва колко по-вълнуващо е в тоя свят въздействието на злото в сравнение с въздействието на доброто.

Влезе един пътник с изтерзан вид. В едната си ръка носеше тухла, вързана с въженце. Влезе нервно и припряно, затвори грижливо вратата след себе си, провери дали е затворена добре, дълго и втренчено се взира през прозореца и след това с въздишка на облекчение остави тухлата на пейката до себе си и си поръча ядене и пиене.

В цялото му поведение имаше нещо загадъчно. Зачудихме се за какво ли му е тази тухла, защо затвори толкова грижливо вратата, защо надзърта тревожно през прозореца, но видът му беше твърде злочест и не подканяше към разговор и ние се въздържахме да му зададем въпроси. След като хапна и пийна, той се поотпусна, въздишките му се поразредиха. Протегна крака, запали смрадлива пура и я засмука със спокойно доволство.

Онова, което последва, стана толкова неочаквано, че не може да се даде подробно обяснение. От кухнята в салона влезе фройлайн с тиган в ръка. В следващия миг цялото помещение се обърна с главата надолу. Когато фройлайн с тигана бе пред входната врата, тя се разтвори с трясък, сякаш всички духове на злото я издъниха. В гостилницата се втурнаха две прасета и една кокошка. Дремещата върху едно бирено буре котка изфуча, изпълнена с огнедишащ живот. Фройлайн изпусна тигана и се просна възнак на пода. Човекът с тухлата скочи и преобърна масата пред себе си заедно с всичко на нея.

Всички затърсиха с поглед причинителя на бедствието и го откриха веднага в лицето на не съвсем породист териер с остри уши и катерича опашка. Гостилничарят изскочи през другата врата и се опита да го изрита навън. Вместо него уцели едно от прасетата, по-гльстото. Ритникът беше енергичен, добре премерен и точен. Дожаля ни за клетото животно, но нашата жалост бе несъизмерима с жалостта, която самото то изпита към себе си. То тутакси спря да тича насам-натам, седна в средата на гостилницата и призова цялата Слънчева система за свидетел на

несправедливостта, на която е станало жертва. Жалбата му сигурно се е чула в околните долини и там много са се чудили какво природно бедствие е сполетяло планината.

Кокошката, която влетя с прасетата, се оказа удивителна птица. Изглежда, умееше да се катери по отвесна стена. Двете с котката събориха всичко, което още не беше на пода. След малко девет души в затворено помещение се опитваха да ритнат едно куче. Сякаш от време на време някой го улучваше, понеже спираше да лае и изскимтяваше. Но усърдието му ни най-малко не намаляваше. Всяко нещо се плаща – вероятно разсъждаваше то, – а за толкова забавно нещо, като гоненето на прасета и кокошка, си струва да се плати.

Освен другите удовлетворения за кучето оставаше и това, че срещу всеки стигнал го ритник другите живи същества получаваха по два. А четири почти неизменно достигаха нещастното прасе, което продължаваше да седи посред гостилницата и да надава вопли. Ритането на това куче бе като игра на футбол с топка, която никога не е там, където се целиш. След като обаче си се засилил, вече не можеш да спреш и единствената ти надежда е кракът ти да срещне някакво препятствие, за да не се озовеш по гръб на пода. Ако някой все пак ритнеше кучето, това ставаше съвсем случайно и напълно неочаквано за ритачия, който обикновено след това падаше върху прасето.

Кой знае колко щеше да продължи тая бъркотия, ако не бе прекратена от едно пронизателно хрумване на Джордж. От известно време той бе насочил вниманието си не към кучето, а към другото прасе – движещото се. Най-сетне успя да го спипа натясно и го убеди да напусне гостилницата. Животното излетя през вратата с проточено квичене.

Ние винаги се стремим към онова, което нямаме. Едно прасе, кокошка, девет души и котка по мнението на кучето не можеха да се сравнят с изчезващата плячка. То неблагоприятно се втурна подир прасето, а Джордж затвори вратата след него и пусна резето.

Гостилничарят се изправи и огледа обстановката.

– Много игриво куче имате – каза той на човека с тухлата.

– Не е мое – навъсено отговори човекът.

– Чие е? – запита ханджията.

– Не зная – отговори той.

– Не, такива не ми минават! – каза гостилничарят, вдигна портрета на германския император и го избърса с ръкав от разлятата по него бира.

– Зная, че не минават – каза човекът с тухлата. – Дори не очаквам

някой да ми повярва. Омръзна ми да се кълна, че това куче не е мое. Никой не ми вярва.

– Защо ходиш с него, като не е твое? – каза ханджията.

– Аз не ходя с него – отговори човекът, – то ходи с мен. Лепна ми се тая сутрин в десет часа и не иска да ме остави. Когато влязох тук, реших, че съм се отървал от него. Избягах, докато то убиваше една патица на петнайсет минути път от тук. Сигурно ще трябва да я платя на връщане.

– Не се ли опита да го прогониш с камъни? – попита Харис.

– Не съм се опитвал ли! – отвърна човекът. – Ръката ме заболя от хвърляне, а то реши, че това е игра, и ми ги носеше обратно. Ето, от един час мъкна тая тухла, за да го цапардосам с нея, но то всеки път застава малко по-далеч и ме гледа със зинала уста.

– Отдавна не съм чувал толкова смешна история – каза гостилничарят.

– Радвам се, че някой я намира за забавна – каза човекът.

Оставихме го да помага на гостилничаря да събере изпочупеното и поехме отново на път. На десетина крачки от вратата върното куче чакаше приятеля си. Изглеждаше уморено, но доволно. Явно беше куче с неочаквани хрумвания и за миг ни хвана страх да не хареса нас. Но то ни остави с безразличие да го отминем. Верността му към тоя неотзивчив човек беше наистина трогателна и ние се отнесохме с уважение към нея.

След като се нагледахме на Шварцвалд, тръгнахме с велосипедите през Алт Брайзах и Колмар за Мюнстер, откъдето предприехме кратко изследване на Вогезите. Някога в миналото Алт Брайзах, тая крепост връз скали с реката, минаваща ту от едната, ту от другата ѝ страна (защото в неопитната си младост Рейн май никога не е бил сигурен кой път да избере), е бил изключително привлекателен като резиденция за любителите на новото и вълнуващото. Които и да са водили война и за каквото да са я водили, Алт Брайзах е бил винаги замесен. Всички са го обсаждали, мнозина са го превземали, повечето отново са го губели и никой като че ли не е могъл да го задържи. В чие владение е и какъв е, жителят на Алт Брайзах никога не е бил съвсем уверен. Един ден бил французин, а после, преди да е бил научил достатъчно френски, за да си плати данъците, ставал австриец. Докато се мъчел да разбере какво трябва да прави, за да е добър австриец, изведнъж се научавал, че вече не е австриец, а германец, макар и никога да не е знаел със сигурност от кой от десетината вида германци. Един ден откривал, че е католик, на следващия осъмвал ревностен протестант. Единственото, което е могло

да създаде някаква стабилност в съществуването му, е било неизменно то задължение да плаща тежки тегоби за привилегиите да е това, което е в момента. Но почне ли да мисли за тия неща, човек изпада в недоумение: защо в средновековието някой друг освен царете и бирниците изобщо си е давал труд да живее?

По разнообразие и красота Вогезите не могат да се сравнят с Шварцвалд. Предимството им от гледище на туриста се състои в по-голямата им беднотия. На вогезкия селянин му липсва прозаичното чувство за доволно благополучие, което разваля съседа му от отсрещния бряг на Рейн. Селата и стопанствата се отличават най-вече с чара на разрухата. Другото, с което изпъква Вогезкият край, са старините. Безброй замъци са кацнали там, където на пръв поглед могат да гнездят само орли. Други, започнати от римляните и довършени от трубадурите, са покрили огромни площи с лабиринта на запазени още стени, където можеш да блуждаеш с часове.

Във Вогезите не е позната продажбата на плодове и зеленчуци. Повечето неща от тоя род растат в диво състояние и трябва само да си набереш. Трудно е човек да спазва програма, докато обикаля Вогезите – изкушението в горещите дни да спреш и да си хапнеш от плодовете обикновено е непреодолимо. Малините, най-вкусните, които съм опитвал, горските ягоди, черното френско грозде и боровинките растат по планинските склонове както къпините – покрай селските пътища в Англия. На вогезкото хлапе не му се карат, че краде плодове, то може да си разваля стомаха, без да изпада в грях. Овощните градини във Вогезите са безброй, но да влизаш в чужд имот, за да крадеш плодове, би било толкова глупаво, колкото някоя риба да се опита да влезе в плувен байсейн, без да си плати входа. И все пак, разбира се, стават грешки.

Един следобед излязохме на едно плато, където се забавихме може би прекалено дълго и ядохме повече плодове, отколкото е полезно за нас – бяха в такова изобилие, толкова разнообразни. Харис откри едно дърво с малко подранили ренглоти, направо разкошни.

– Това май е най-хубавото нещо, на което сме се натъквали – каза Джордж, – не е зле да се възползваме.

На пръв поглед съветът беше добър.

– Жалко, че крушите още са толкова твърди – каза Харис.

Той се потюхка малко, но пък тогава аз попаднах на чудно хубави жълти сливи и те донякъде го утешиха.

– Май сме още твърде на север за ананаси – каза Джордж. – С какво удоволствие бих хапнал пресен ананас. Тия обикновени плодове лесно

омръзват.

– Дребните плодове са много, а едрите са недостатъчно, там според мен е грешката – каза Харис. – Аз всъщност бих хапнал още ренглоти.

– Един човек идва насам – отбелязах аз, – прилича на тукашен. Може да знае къде има още ренглоти.

– Бързо идва за възрастта си – подхвърли Харис.

Той наистина се качваше по нагорницето с удивителна бързина. Освен това, доколкото можехме да съдим от това разстояние, изглежда, беше в много весело настроение, пееше, викаше с пълно гърло, жестикулираше и размахваше ръце.

– Какъв веселяк – каза Харис, – да ти е драго да го гледаш. Но защо размахва тоягата си? Защо не се опира на нея?

– Знаеш ли, според мен не е тояга – каза Джордж.

– Че какво може да е? – попита Харис.

– Повече ми прилича на пушка – каза Джордж.

– Да не би да сме направили грешка? – предположи Харис. – Да не би това да е нещо като частна овощна градина?

Аз казах:

– Спомняте ли си за печалната случка в Южна Франция преди две години? Някакъв войник набрал малко череши, минавайки край една къща, и френският селянин, собственикът на черешите, излязъл и без предупреждение го застрелял.

– Не е позволено да се убива човек, задето си е набрал плодове – каза Джордж, – дори и във Франция!

– Разбира се – отговорих. – Убийството беше съвсем противозаконно. Единственото смекчаващо вината обстоятелство, изтъкнато от защитата, беше, че собственикът бил много раздражителен и особено много обичал тия череши.

– А, сега се сетих за тоя случай – каза Харис. – Близките на убития войник получиха голямо обезщетение, нали?

– Омръзна ми това място – каза Джордж. – А и стана късно.

– Ако продължава така – каза Харис, – ще падне и ще се нарани. Освен това, струва ми се, че не знае пътя.

Стана ми самотно там, след като нямаше с кого една дума да си кажа. Освен това се сетих, че от момчешките си години не бях изпитвал удоволствието да сляза тичешком по стръмен склон. Реших да проверя дали отново ще изпитам онова усещане.

Тая нощ спяхме в Бар на пътя за Санкт Отилиенберг. Преди вечеря в странноприемницата влезе един турист. Приличаше на англичанин, но

говореше език, какъвто не бях чувал. Иначе елегантен език, който звучеше чудесно. Ханджията го зяпаше объркан, ханджийката клатеше глава. Той въздъхна и заговори на друг език, който сякаш събуди у мен някакви смътни спомени. И този път никой не го разбра.

– Отвратително! – възкликна той.

– А, вие сте англичанин! – възкликна ханджията със светнало лице.

– И мосю изглежда уморен – добави живата дребна ханджийка. – Мосю иска да вечеря.

И двамата говореха английски превъзходно, почти толкова добре, колкото френски и немски, и се засуетиха да го настанят по-удобно. На вечеря той седеше до мен и аз го заприказвах.

– Кажете ми – подхванах, – какъв беше езикът, на който заговорихте, когато влязохте?

– Немски – обясни той.

– О – казах, – прощавайте.

– Не ме ли разбрахте? – продължи той.

– Грешката очевидно е моя – отговорих. – Познанията ми са крайно несистемни. Човек научава по нещо отгук-оттам, докато пътува, но това, разбира се, е недостатъчно.

– Но и те не ме разбраха – посочи той към ханджията и жена му, – а нали им е матерен език.

– Не вярвам – казах аз. – Е, децата тук говорят немски, нашите стопани донякъде също го знаят. Но иначе навред в Елзас и Лотарингия хората още говорят френски.

– Но аз им заговорих и на френски, – добави той, – а те и него не разбраха.

– Странно наистина – съгласих се.

– Повече от странно – не се примиряваше той, – направо непонятно. Аз имам диплома, а и получавах стипендия само заради високия си успех по френски и немски. Правилното ми изразяване, чистотата на произношението минаваха за пример в моя колеж. А когато съм в чужбина, почти никой не разбира дума от онова, което казвам. Можете ли да ми го обясните?

– Мисля, че мога – отговорих. – Вашето произношение е прекалено безупречно. Нали помните какво е казал шотландецът, когато за пръв път в живота си вкусил истинско уиски: „Може да е чисто, ама аз не мога да го пия.“ Така е и с вашия немски. Ако позволите да ви посъветвам, бих ви препоръчал да говорите с колкото може по-лошо произношение и да вмъквате всички грешки, които ви дойдат на ум.

Всяка страна има специално произношение на езика си, предназначено изключително за чужденци. Местните хора нито го употребяват, нито го разбират. Веднъж чух една англичанка да обяснява на един французин как се произнася думата *have*.

– Вие го произнасяте, като че ли се пише *hav* – каза тя с укор. – Но не е така. Има едно „е“ на края.

– Но аз мислех – отговори ученикът, – че „е“-то на края на *have* не се произнася.

– Разбира се, че не се произнася – обясни учителката. – Това е „нямо е“, но то влияе върху произношението на предната гласна.

Преди това той беше произнасял думата съвсем понятно. А след това, щом стигнеше до нея, се запъваше, съсредоточаваше се и произнасяше тоя звук така, че само контекстът можеше да помогне да се разбере.

Като оставим настрана ранните мъченици, мисля, че малцина са минали през повече изпитания от мен, докато се мъчех да усвоя правилното произношение на немската дума за „черква“ – *Kirche*. Преди да успея, бях стигнал дори до отчаяното решение да не стъпя на черква в Германия.

– Не, не – поправяше ме моят учител (беше старателен човек), – вие го казвате, като че ли се пише „К-и-р-х-к-е“. Няма никакво „к“. То е... – и за двайсети път тая сутрин той ми показваше как трябва да се произнесе.

Най-печалното беше, че не можех и не можех да открия някаква разлика между начина, по който го казваше той и по който го казвах аз.

– Вие го произнасяте с гърлото – обясняваше той. (Вярно, с гърлото го произнасях.)

– Искам звукът да излезе от тук – и той показваше с дебелия си показалец областта, от която трябваше да се започне.

След мъчителни усилия, които пораждаха звуци, напомнящи за всичко друго освен за молитвен дом, го молах да ме извини.

– Май наистина не мога – казвах. – Вижте, години наред съм говорил, струва ми се, с устата. Никога не съм знаел, че човек може да говори със стомаха. Опасявам се, че вече е твърде късно да се науча.

След дълги часове в усамотение, след упражнение из тихи улици за ужас на случайни минувачи най-сетне се научих да изговарям правилно думата. Учителят ми беше във възторг от мен и преди да дойда в Германия, аз също бях доволен от себе си. Тук открих, че никой не разбира какво искам да кажа с тая дума. Не можах да стигна до нито една черква с нея. Трябваше да изоставя правилното произношение и с много мъки

да се върна към стария неправилен изговор. Тогава хората се усмихваха и ми казваха, че е зад ъгъла или на съседната улица.

Мисля, също, че произношението на чуждия език би трябвало да се обяснява по-човешки, а не както сега:

– Притиснете сливиците си към долната страна на ларинкса. Тогава с извитата нагоре изпъкнала част на септума така, че почти, но не съвсем да допира мъжеца, помъчете се с върха на езика да допрете тиреоидната си жлеза. Поемете дълбоко дъх и свийте глотиса. Сега, без да отваряте устни, кажете „гару“.

А когато го направите, пак не са доволни.

ТРИНАЙСЕТА ГЛАВА

Характерът и поведението на немския студент · Студентските дуели в Германия · Употреба и злоупотреба с привычното · Повърхностни впечатления – Смешното в цялата работа · Рецепта за създаване на диваци · Немската Jungfrau и чудноватият ѝ вкус · Клеире (Кръчма (нем.)) · Как се търка саламандър · Съвет към чужденеца · История, която би могла да има тъжен край · За грешките се плаща

На връщане включихме в маршрута си един университетски град. С любезната помощ на някои немски приятели успяхме да научим нещо за студентския живот.

Английското момче играе, докато стане на петнайсет години, след това работи, докато стане на двайсет. В Германия детето работи, а младежът играе. Германчето тръгва за училище в седем часа през лятото, в осем часа – през зимата и там наистина учи. Резултатът е, че на шестнайсет години момчето има основни познания по класически езици, литература и математика, толкова история, колкото е разумно да знае човек, длъжно е да принадлежи към политическа партия и владее до съвършенство един модерен език. Затова осемте университетски семестъра, равни на четири години, са прекалено много освен за желаещия да стане професор. Немският младеж не е спортист и жалко, защото би бил добър. Той играе малко футбол, с колоездене се занимава още по-малко и се заплесва най-вече по френски билиард в задушни кафенета. Но, общо взето, повечето млади немци убиват времето си с бумел, пиене на бира и дуели. Ако е син на богат баща, младежът влиза в студентско дружество – да бъдеш член на елитно дружество, струва към четиристотин лири годишно. Ако е младеж от средната класа, се записва в Burschenschaft (Студентско дружество (нем.)) или Landsmannschaft (Земляческо студентско дружество (нем.)), което е малко по-евтино. Тия сдружения от своя страна се делят на по-малки кръжоци – на шваби от Швабия, на франконци – потомци на франките, тюрингийци и т.н. Разбира се, накрая става както винаги – доколкото знам, половината членове на нашия Гордънски шотландски полк са лондончани кореняци. Тъй или иначе, всеки университет е достатъчно живописен с десетина и повече студентски дружества, всяко със своя фуражка, отличителни знаци и цветове, с определена бирария, в която не може да влезе студент от

друго дружество, носиш други знаци и фуражка с друг цвят.

Главното занятие на тия студентски дружества е да устройват дуели между членовете си или с членовете на съперническо дружество. Mensur, прочутите немски дуели, са толкова подробно описани, че не възнамерявам допълнително да отегчавам читателите. Мога да предложа само непосредствените си впечатления, понеже вярвам, че те са по-верни и по-полезни от мнения, изработени в хода на обсъждане или омекотени от разни влияния.

Един французин или испанец ще се постарее да ви убеди, че боят с бикове е институция, съществуваща главно заради благого на бика. Не е вярно, че конят цвили от болка, както на вас ви се струва, той просто се смее на нелепата гледка, която представляват собствените му вътрешности. Вашият френски или испански приятел ще противопостави славната му вълнуваща смърт на безмилостното дране на недоубити кранти. Ако е по-красноречив, може да се завърнете в Англия с убеждението, че боят с бикове е средство за запазване на рицарския дух. Несъмнено Торквемада е бил убеден в човечността на инквизицията. Какво по-полезно за един затлъстял гражданин, страдащ от парализа или ревматизъм, от един-два часа разпъване на колело? След това ставите му са разтегнати, той дори се чувства подмладен. Английските ловци са убедени, че лисицата е за завиждане. Безплатно ѝ се предлагат цял ден физически упражнения, като през всичкото време тя е в центъра на вниманието.

Навикът ни прави слепи за онова, което не желаем да видим. Всеки трети немец, когото срещате по улиците, носи и до гроб ще носи белезите от двайсетте или стотте дуела, в които е участвал като студент. Немските деца играят на Mensur в детската градина, репетират в гимназията. Немците са успели да убедят себе си, че в тези дуели няма нищо брутално, нищо обидно, нищо унизително. Доводът е, че, дуелирайки се, немският младеж се учи на хладнокръвие и смелост и това го прави добър войник. Но дали достойнството на професионалния боксьор е достойнство и на войника? Доста е съмнително.

Самообладанието и устремът са от по-голяма полза на бойното поле от безразличието към онова, което може да ти се случи. Всъщност немският студент би трябвало да прояви много повече смелост, за да не се бие. Той се бие не за собствено удоволствие, а за да задоволи общественото мнение, изостанало с двеста години.

Единственият сигурен резултат от Mensur е озверяването. Твърди се, че се развивала ловкост, но къде ли може да бъде забелязана? Самото дуелиране по нищо не се различава от сценичен бой със саби, а

зрелището като цяло е сполучлив опит за съчетаване на нелепото с неприятното. В аристократичния Бон, където се държи на стила, и в Хайделберг, където по-често се срещат гости от други страни, може би всичко е по-представително. Казаха ми, че там дуелите се провеждали в хубави помещения, че побелели лекари се грижели за ранените, а слуги в ливреи – за гладните и че всичко се вършело с пищна церемониалност. В по-типичните немски университети, където чужденци идват рядко и не се приемат толкова лесно, нещата са сведени до основното, а в него няма нищо привлекателно.

Гледката е толкова непривлекателна, че от сърце съветвам по-чувствителния читател да избегне дори описанието ѝ. Няма как да го разкроя, дори няма да се опитам.

Помещението е голо и мръсно, стените са покрити с петна от бира, кръв и лой от свещи, таванът е опушен, подът е наръсен с дървени стърготини. Тълпа смеещи се, пушещи, приказващи студенти образуват фона. Някои седят на пода, други – на столове и пейки.

В центъра са изправени един срещу друг противниците, напомнящи японски воители, както ги знаем от рисунките по порцелановите подноси. Причудливи и сковани, със защитни очила, увити в шалове вратове, тела, омотани в нещо, напомнящо мръсни юргани, ръце с дебело подплатени ръкави, те приличат на недолягани механични играчки. Секундантите, също навлечени, с глава и лице, защитени от огромни островърхи кожени шапки, ги дърпат и наместват в правилно положение. Едва ли не очакваш да чуеш цъкане на зъбчати колела. Съдията заема мястото си, дава сигнал и веднага следват пет извънявания на дълги прави шпаги. Дуелът е безинтересен като зрелище: няма движение, няма изкуство, няма грация (такива са личните ми впечатления). Побеждава най-якият, оня, който съумее най-дълго да задържи огромната си тежка шпага в неестествена поза, без ръката му да отслабне дотолкова, че да не е в състояние да се пази и да напада.

Интересът е насочен изцяло към получените рани. Те винаги се насяят или на върха на главата, или по лявата страна на лицето. Понякога част от скалп или парче от буза изхвърчават във въздуха и после грижливо се пазят в плик от гордия им притежател, или по-точно – от гордия им бивш притежател, за да бъдат показвани на другарски събирания. От всяка рана, разбира се, шурти кръв. Тя пръска докторите, секундантите и зрителите, шари тавана и стените, събира се на локвички сред дървените трици. В края на всеки рунд лекарите се спускат и с ръце, вече мокри от кръв, затискат зиналите рани, като ги позабърсват с

тампончета мокър памук, които един слуга държи готови на поднос. Естествено, щом дуелиращите се отново се изправят и продължат двубоя, кръвта пак руква, заслепява очите им и прави хлъзгав пода под краката им. От време на време виждате нечии зъби оголени почти до ухото, така че до края на дуела притежателят им се хили на половината зрители, докато другата страна на лицето му е сериозна. Случва се на някого да разцепят носа и това му придава извънредно високомерен вид.

Понеже целта на всеки студент е да завърши университета с колкото може повече белези, според мен никой не се и опитва да се защитава. Истински победител е онзи, който получи най-много рани, за да предизвика след това – шит и кърпен до неузнаваемост – завистта на немските младежи и възхитата на немските девойки. Който получи само няколко драскотини, си отива намусен и разочарован.

Но самият дуел е едва началото на веселбата. Второто действие на представлението се разиграва с превързването. Лекарите обикновено са студенти по медицина или току-що завършили и се нуждаят от практика. Трябва да призная, че ония, които видях, имаха безсърдечен вид и манипулациите сякаш им доставяха удоволствие. Вероятно вината не е само тяхна. Част от играта е лекарят да подложи жертвата на колкото може повече допълнителни мъки и истински медик едва ли би поел подобна задача. Не по-малко важно от поведението по време на дуела е как студентът понася обработването на раните. Операциите се извършват възможно най-безжалостно, като пациентът се наблюдава внимателно през цялото време и трябва да изтърпи всичко със спокоен и доволен вид. Една широко зейнала рана привлича като магнит публиката. Раната нарочно се зашива грубо с надеждата, че белегът ще остане за цял живот. Би могло да се очаква подобна рана, преднамерено раздърпана и раздразнена след седмица, да осигури на щастливия ѝ притежател жена и петцифрена зестра.

Това са обикновените двуседмични дуели. Един среден студент участва в десетина и повече такива на година. Има и други, на които посетители не се допускат. Когато се сметне, че някой студент се е опозорил с неволно движение на главата или тялото по време на двубой, той може да възстанови честта си само като застане срещу най-добрия фехтовчик в дружеството. Противникът му се запретва да му нанесе възможно най-много и най-кървави рани. Целта на жертвата е да покаже на другарите си, че е в състояние да не помръдне, докато кълцат месото по черепа му.

Съмнявам се дали може да се каже нещо в защита на немските

дуели. И да може, то се отнася само до двамата противници. Въздействието върху зрителите е единствено развращаващо. Познавам се достатъчно добре, за да съм сигурен, че не се отличавам с особена кръвожадност. С други думи, реакцията ми би трябвало да е нормална. Преди началото на първия двубой изпитвах любопитство, примесено с тревога. Когато рукна кръв и започнаха да се показват нерви и мускули, ме завладя смесица от отвращение и жалост. При втория дуел, трябва да призная, по-благородните ми чувства взеха да заглъхват, а по време на третия, когато въздухът натегна от странния горещ мирис на кръв, на мен, както казват американците, ми падна червено перде пред очите.

Жадувах за още. Вгледах се в лицата наоколо и различих по поведението от тях същата ненаситност. Ако съвременният човек се нуждае от разпалване на кръвожадността, значи *Mensur* е полезна институция. А нуждае ли се? Ние непрекъснато говорим за нашата цивилизованост и човечност, но онези от нас, които не превръщат лицемерието си в самоизмама, знаят, че под колосаните ни ризи се спотайва дивакът с всичките му непокътнати инстинкти. Понякога може и да го няма за малко, но няма защо да се страхуваме, че ще изчезне съвсем. От друга страна, май не е разумно прекалено да го поощряваме.

В полза на класическия дуел, ако разсъждаваме сериозно, все пак може да се изтъкнат някои доводи. А немският *Mensur* не води до нищо добро. Той е детински и фактът, че е жестока, зверска игра, не го прави по-малко детински. Раните нямат истинска стойност, защото достойнството на раняването е не в размерите, а в каузата, заради която е получено. Вилхелм Тел с право е един от световните герои, но какво бихме казали за членовете на клуб от бащи, събиращи се два пъти седмично, за да стрелят с лък по ябълки върху главите на синовете си? Младите немци могат да се сдобият с белезите, които толкова ценят, дразнейки дива котка! Влизането в някаква общност с единствената цел да бъдеш накълцан, принизява човека до интелектуалното равнище на танцуващ дервиш. Пътешественици разказват за диваци в Централна Африка, които изразявали чувствата си в тържествени случаи, като скачали и се сечали с брадви. Не е нужно Европа да им подражава. *Mensur* всъщност е *reductio ad absurdum* (Довеждане до абсурд (лат.)) на дуела и ако самите немци не виждат възпалената в него жестока ирония, ни остава само да ги съжалим за липсата на чувство за хумор.

Човек може да не споделя обществената нагласа в полза на дуелите и все пак да я разбира. По-трудно се оспорват университетските правила, които, ако не насърчават, поне опрощават пиянството. Не всички

немски студенти се напиват – всъщност повечето обикновено са трезви, макар и не прилежни. Ала има едно малцинство с всеобщо призната претенция за представителност, което умее да смуче по половин ден и цяла нощ, запазвайки известна функционалност на петте си сетива. Не всички негови членове изглеждат по един и същ начин, но е нещо обикновено във всяко университетско градче да видиш младеж, ненавършил двайсет години, с фигурата на Фалстаф и главата на Рубенсов Бакхус. Така или иначе, приемаме, че немската девойка се прехласва от лица, накълцани и после скърпени сякаш от всякакви, съвсем неподходящи си материали. Но, ей Богу, какво привлекателно може да има в едно разплуто лице на петна, в търбух, така издут напред, че заплашва всеки миг да катурне цялата фигура! Но и какво друго може да се очаква, след като хлапакът изпива първата бира на закуска – Frühschoppen (Сутрешна чаша вино или бира (нем.)) – в десет часа сутринта и свършва с Кнеіре в четири след полунощ?

Това Кнеіре е един вид ергенски гуляй, безобиден или много буен в зависимост от участниците. Един младеж кани състуденти – десет или сто души – в някоя кръчма и им предлага толкова бира и толкова евтини пури, колкото са в състояние да изпият и да изпушат, без да им прилошее. Самото дружество също може да бъде домакин. И тук, както във всяко нещо, се проявява немското чувство за дисциплина и ред. При влизането на поредния новодошъл всички се изправят, тракват токове и го поздравяват. Когато всички места се заемат, се избира председател, чието задължение е да обявява номера на песните. На масата има напечатани песнопойки, по една за двама души. Председателят извиква: „Номер 29, първият куплет“ – и всички запяват, надничайки по двама в книжката помежду им, все едно в псалтир. След края на всеки куплет се прави пауза, докато председателят обяви следващия. Тъй като всеки немец е учил пеене и повечето имат приятни гласове, ефектът е поразителен.

Колкото и религиозно да звучи пеенето им, текстът понякога е от съвсем друго естество. Но все едно дали е патриотичен химн, сантиментална балада или песничка, способна да възмути средния английски младеж – всичко се изпълнява сериозно и невъзмутимо, без смях, без фалшива нотка. Накрая председателят се провиква, *Prosit!* (Наздраве (нем.)) Всички отговарят *Prosit!* и в следващия миг в чашите не остава капка течност. Пианистът се изправя и се покланя, съответно всички кимат с глава и влиза фройлайн, за да напълни отново чашите.

Между песните се вдигат тостове, на тях се отговаря, но

провиквания и смехове се чуват рядко. Обикновено немските студенти се задоволяват с усмивки и благопристойно кимване.

В знак на особено внимание към някой гост се вдига тост, наречен „саламандър“.

– Сега – обявява председателят – саламандърът (einen Salamander reiben).

Всички се изправят и застават мирно като войници.

– Пълни ли са чашите? (Sind die Stoffe parat?) – пита председателят.

– Sunt (Са (лат.)) – отговарят всички в един глас.

– Ad exercitium Salamandri (Да пристъпим към саламандъра (лат.)) – произнася председателят.

– Eins – всички търкат чашите си по масата с въртеливо движение.

– Zwei – чашите пак заскърцват също както и при Drei!

– Пий! (Bibite!)

И в пълен унисон всички чаши се изправят и след това се вдигат нагоре.

– Eins! – отново командва председателят и столчето на всяка чаша се завърта върху масата със звук, напомнящ отлива на вълна от каменист бряг.

– Zwei! – стърженето нараства и пак замира.

– Drei! – чашите се удрят в масата с трясък и всички сядат на местата си.

Най-голямото забавление на Кнейре е двама студенти да се оскърбяват взаимно (на шега, разбира се) и да се обяви дуел с надпиване. Определя се съдия, напълват се две огромни халби, противниците сядат един срещу друг с ръка на дръжките, всички погледи са вперени в тях. Съдията дава знак за начало и тозчас бирата загъргорва в гърлата им. Победител е оная, който пръв стовари опразнената чаша на масата.

Ако някой чужденец пожелае да се включи в Кнейре, ще направи добре предварително да си окачи на ревера листче с името и адреса. Немският студент е извънредно учтив и каквото и да е собственото му състояние, ще се погрижи гостът по някакъв начин да се прибере у дома. Естествено, не бива да се очаква да помни адреси.

Разказаха ми за трима гости на едно берлинско Кнейре, чието прекеджие замалко не завършило трагично. Всеки от тях написал адреса си на визитната си картичка и я забол в покривката на масата пред себе си. Това било грешка. Вече споменах, трябвало е да ги забодат на реверите си. Човек може да смени мястото си на масата, може съвсем неволно да седне чак на другия ѝ край, но където и да иде, дрехата с ревера ще е на

гърба му.

Доста след полунощ председателят предложил за повече прегледност всички господа, които не можели да вдигнат глава от масата, да бъдат изпратени по домовете им. Сред загубилите интерес към ставащото били и тримата англичани. Решено било да ги натоварят на файтон заедно с един относително членоразделно говорещ студент и да ги изпратят. Да си били седели на местата, всичко щяло да е наред, но те били ходили насам-натам и вече никой не знаел кой от господата на коя картичка отговаря, а и господата не знаели. При тогавашното състояние на общо веселие това на никого не се видяло чак толкова важно. Имало трима господа и три адреса. Вероятно идеята е била, че и да стане грешка, на сутринта всичко ще се оправи. И така, качили тримата господа на файтон, относително трезвият студент стиснал в ръка трите картички и всички потеглили, изпратени от възгласите и пожеланията на компанията.

Немската бира има едно предимство: предизвиканото от нея напиване не прилича на онова, което в Англия се разбира под напиване. В него няма нищо отблъскващо, просто човек е много уморен. Не му се говори, иска да го оставят на мира, да си легне и да спи – все едно къде.

Водачът на гостите спрял файтона на най-близкия адрес. Инстинктът му подсказал първо да се отърве от най-тежкия случай. Дватама с файтонджията го отнесли на горния етаж и позвънили на вратата на пансиона. Отворил им сънен портиер. Те внесли товара си и се огледали къде да го оставят. Вратата на една от спалните била отворена, при това вътре нямало никой. Какво по-добро! Те внесли там товара си, освободили го от всичко, което се сваля лесно, и го сложили на леглото. После излезли, много доволни от себе си.

На следващия адрес след позвъняването се показала дама по пеньоар и с книга в ръка.

Немският студент погледнал едната от двете картички, останали в ръката му, и запитал с фрау У. ли има удоволствието да говори. Удоволствието се оказало едностранно, изключително за него. Обяснил на фрау У., че спящият, опрян на вратата господин е нейният съпруг. Без всякакъв ентузиазъм от прибирането на стопанина съпругата отворила мълчаливо вратата на спалнята и се скрила някъде. Файтонджията и студентът внесли вътре човека и го сложили на леглото. Не си направили труда да го съблекат, защото се почувствали уморени. Тръгнали си, без да се сбогуват с домакията. Последната картичка била на ерген, адресът бил в хотел. Така те предали последния гост на нощния портиер и си

тръгнаха.

Ако успеем да се върнем на първия адрес приблизително осем часа преди описаната доставка, бихме чули следния разговор:

– Казах ли ти, мила, че тая вечер съм канен на нещо, което, ако не се лъжа, се нарича Кнеире? – пита господин Х.

– Да – отговаря госпожа Х. – Какво е Кнеире?

– Ами ергенска сбирка, мила, студентите се събират да попоят, да събеседват... и да пушат, нали знаеш?

– Е, надявам се, че ще прекараш интересно – казва госпожа Х., мила и разумна жена.

– Да, ще ми бъде интересно – уверява я господин Х. – Много пъти съм искал да разбера какво точно става на Кнеире. Възможно е малко да закъснея – добавя господин Х.

– Колко? – пита госпожа Х.

– Трудно е да се каже предварително – отвръща господин Х. – Как да ти обясня, студентите са луди глави и като се съберат... Вдигат се много тостове. Ако ми се удаде случай, ще си тръгна рано, без да засегна домакините. Иначе...

Госпожа Х., разумна жена, както вече уточних, казва:

– Знаеш ли, няма да е зле да поискаш от портиера ключ. Аз ще си легна с Доли и няма да те усетя в колкото и часа да се прибереш.

– Прекрасно хрумване – радва се господин Х. – Не искам да те тревожа. Ще вляза тихичко и ще се мушна в леглото.

Посред нощ или може би призори Доли, сестрата на госпожа Х., седи в леглото и се ослушва.

– Джени – пита Доли, – будна ли си?

– Да, миличка – отговаря госпожа Х. – Няма нищо. Лягай си.

– Какво става? – пита Доли. – Да няма пожар?

– Мисля, че е Пърси – отвръща госпожа Х. – Сигурно се е спянал в тъмното. Не се тревожи, миличка, спи, спи.

Но щом Доли заспива, госпожа Х. като добра съпруга решава да се промъкне тихичко и да види всичко наред ли е с Пърси. Намята си пеньоара, обува чехлите и на пръсти отива до стаята, макар че за да се събуди господинът, трябва да стане земетресение. Тя запалва свещ и притъпява до постелята.

Мъжът в леглото не е Пърси. Тя ясно долавя, че този човек не би могъл при никакви обстоятелства да е бъде съпруг. Чувството, което в момента изпитва към него, е отвращение. Единственото й желание е да се отърве от този непознат.

И все пак ѝ се струва не толкова непознат. Тя се приближава още и разглежда по-добре спящия. Та това е господин У. – оня, у когото двамата с Пърси вечеряха първия ден, когато пристигнаха в Берлин.

Но какво прави той тук? Тя оставя свещта на масата, стиска главата си с две ръце и сяда да помисли. Обяснението изведнъж просветва в ума ѝ. Нали тъкмо с тоя господин У. мъжът ѝ тръгна на Кнеире. Станала е грешка. Доставили са господин У. на адреса на Пърси. А Пърси в тоя миг...

Една от друга по-ужасяващи вероятности се занизват в съзнанието ѝ. Тя се връща в стаята на Доли, облича се набързо и излиза на улицата. За щастие скоро хваща минаващ файтон и дава адреса на госпожа У. Казва на файтонджията да почака, изтичва на горния етаж и настойчиво звъни. Както преди немного време вратата отваря госпожа У., все още с пеньоар и книга в ръка.

– Госпожа Х.! – възкликва госпожа У. – Какво ви води насам?

– Моят съпруг! – успява единствено да изговори госпожа Х. – Тук ли е?

– Госпожо Х. – промълвява госпожа У. и се изправя в целия си ръст, – как се осмелявате!

– О, моля ви, не ме разбирайте погрешно! – моли я госпожа Х. – Станала е ужасна грешка! Сигурно са докарали горкия Пърси тук вместо в нашата квартира. Моля ви, погледнете.

– Скъпа моя – казва госпожа У., жена на повече години и с майчинско държане, – не се вълнувайте. Докараха го преди около половин час и да ви кажа право, не го и погледнах. Май дори не си направиха труда да го събудят. Ако запазите самообладание, ще го смъкнем долу и ще си го вземете, без никой нищо да разбере.

Госпожа У. май наистина има желание да помогне на госпожа Х. Тя отваря вратата и госпожа Х. влиза, но само след миг излиза с преbledняло уплашено лице.

– Той не е Пърси – съобщава тя. – Какво да правя?

– Съветвам ви да не правите такива грешки – казва госпожа У. и на свой ред тръгва към стаята.

Госпожа Х. я спира.

– Но не е и вашият съпруг.

– Глупости! – казва госпожа У.

– Наистина не е – настоява госпожа Х. – Сигурна съм, защото преди малко оставих вашия съпруг да спи в леглото на Пърси.

– Но какво прави той там? – кипва госпожа У.

– Докараха го и го оставиха – обяснява госпожа Х. и се разридава. – Аз затова помислих, че Пърси е тук.

Двете жени стоят и се гледат. Възцарява се мълчание, нарушавано от хъркането на господина.

– Тогава кой е този тук? – опитва се да узнае госпожа У., след като първа се съвзема.

– Не зная – отговаря госпожа Х. – Не съм го виждала. Дали не е някой ваш познат?

Но госпожа У. само захлопва вратата.

– Какво да правим? – чуди се госпожа Х.

– Знам какво ще направя аз – казва госпожа У. – Ще дойда у вас да си прибера мъжа.

– Много дълбоко е заспал – обяснява госпожа Х.

– Това съм го виждала – успокоява я госпожа У., докато си закопчава палтото.

– Но къде е Пърси? – хлипа нещастната госпожа Х., слизайки по стълбите.

– Този въпрос, скъпа – казва госпожа У., – трябва да зададете на него.

– Тия Кнеіре са срамно нещо! – отсича госпожа Х. – Никога вече няма да позволя на Пърси да отиде, никога...

– Скъпа моя – отбелязва госпожа У., – ако знаете какво трябва да правите, той никога вече няма да поиска да отиде.

Говори се, че той никога вече не поискал. Както казах, грешката му била, че бил забол картичката на покривката на масата, а не на ревера си. А грешките винаги се плащат.

ЧЕТИРИНАЙСЕТА ГЛАВА

Сериозна, както подобава на заключителна глава · Немецът от англосаксонско гледище · Провидение с копчета и шлем · Раят на безпомощния идиот · Германската съвест: нейната агресивност · Как бегят в Германия (вероятно) · Какво правят добрите немци, когато умрат? · Немецът като търговец · Как поддържа съществуването си · Неговата жена тук, както и навред · Какво може да се каже против немците като народ · Бумелът свърши

– Всеки може да управлява тая страна – каза Джордж, – и аз мога да я управлявам.

Седяхме в градината на Кайзерхоф в Бон и гледахме Рейн в краката си. Беше последната вечер на нашия бумел. Рано на другата сутрин влакът щеше да сложи началото на края.

– Просто ще напиша на един лист какво искам да правят хората – продължи Джордж, – ще дам да го напечатат в еди-колко си екземпляра, после ще наредя да ги разлепят по градовете и селата и нищо повече.

В краткия, послушен днешен немец, чиято единствена амбиция като че ли е да си плаща данъците и да прави каквото му казват да прави ония, които провидението е благоволило да постави да го управляват, е трудно – трябва да го признаем – да се съзре някаква следа от буйния му прадядо, за когото личната свобода била като въздуха, който дишал; който назначавал съдиите си, за да се съветват, но запазвал наказателното право за племето; който следвал своя водач, но смятал за унижение да му се подчинява. В Германия днес се говори много за социализъм, но това е социализъм, който би бил не повече от деспотизъм под друго име. Индивидуализмът не привлича немския гласоподавател. Той иска – не, той жадува да бъде управляван и насочван за всяко нещо. Той въстава не против правителството, а против формата на управление. Полицаят за него е жрец и както се чувства, винаги ще бъде такъв. В Англия гледаме на човека със синя униформа като на безобидна необходимост. На средностатистическия гражданин той служи главно за пътепоказател, а в по-оживените квартали го смятат за полезен, понеже помага на стари дами да пресичат улицата. Като изключим благодарността ни за тия му услуги, съмнявам се дали изобщо се сещаме за него. А в Германия му се кланят като на малък бог и го обичат като ангел хранител. За немското дете той е съчетание на Дядо Коледа и караконджо. Всичко

хубаво идва от него: Spielplätze – площадки за игра с люлки, въртележки, пясъчници за боричкане, плувни басейни и панаири. Той наказва за всички провинения. Надеждата на всяко добронамерено германско момче и момиче е, че полицията ще бъде доволна от него. То засиява, ако е получило усмивка от полицай. С германското дете, което е било погалеено по главата от полицай, не се говори: тщеславието му е непоносимо.

Немският гражданин е войник, а полицаят е негов командир. Полицаят му нарежда къде да върви по улицата и колко бързо да върви. В края на всеки мост стои полицай, който казва на германеца как да мине по моста. Ако там нямаше полицай, вероятно той щеше да седне и да чака реката да се изтече. На гарата полицаят го заключва в чакалнята, където не може да си навреди. Когато дойде часът, полицаят го изкарва от там и го предава на кондуктора, който е само полицай с друга униформа. Кондукторът му казва къде да седне във влака и кога да слезе, и се грижи наистина да слезе. В Германия човек не поема никаква отговорност за себе си. Всичко се върши за него и се върши добре. От вас не се иска да се грижите за себе си и никой не ви обвинява за това, че не сте способен да се грижите за себе си: за вас е длъжен да се грижи немският полицай. Това, че може да сте безпомощен идиот, не го извинява, ако нещо ви сполети. Където и да сте, каквото и да вършите, той е отговорен за вас и се грижи за вас – добре се грижи, не може да се отрече.

Ако се загубите, той ви намира, ако си загубите някоя вещ, я издирва вместо вас. Ако не знаете какво искате, той ви го казва. Ако искате нещо добро за вас, той ви снабдява с него. Частни адвокати не са нужни в Германия. Ако искате да купите или да продадете къща или нива, държавата извършва прехвърлянето. Ако са ви измамили, държавата завежда дело заради вас. Държавата ви венчава и осигурява, готова е дори да спекулира с вас на безценица.

– Вие се родете – казва немското правителство на немския гражданин, – ние ще направим останалото. Вътре и навън, когато сте болни или здрави, когато почивате и когато работите, ние ще ви казваме как да постъпвате правилно, и ще се грижим да постъпвате правилно. Не се тревожете за нищо.

И немецът не се тревожи. Ако не може да намери полицай, обикаля, докато види полицейска наредба, залепена на някоя стена. Прочита я и прави каквото е казано в нея.

Спомням си, в един немски град (не си спомням точно в кой, но това може да се случи във всеки) забелязах отворена порта, водеща към градина, където се изнасяше концерт. Нищо не пречеше на всеки, който

поиска, да мине през портата и да слуша концерта, без да е платил. Въсщност от двете порти, отстоящи на триста метра една от друга, тая беше по-удобната. Въпреки това от тълпите, които минаваха, никой не се опита да влезе през тая порта. Те крачеха нататък под палещото слънце, без да се спрат, чак до другата порта, където имаше човек, който събираше входната такса. Виждал съм германчета да стоят и да гледат с копнеж безлюдно заледено пространство. Можеха с часове да се пързаят, без никой да разбере. Хората и полицията бяха на другия край, зад завоя. Пред тази гледка съвсем основателно изникваше въпросът, член ли е тевтонецът на греховното човешко семейство или не. Не е ли възможно тия спокойни, кротки хорица да са въсщност ангели, слезли на Земята само за чаша бира, която, както знаят, е най-добра в Германия?

В Германия край междуселските пътища растат овощни дървчета. Няма друг глас да спре човек да не си откъсне и да не хапне от плода освен гласа на съзнанието. В Англия това положение на нещата би събудило обществено възмущение. Децата биха измирили със стотици от холера. Цялата медицинска професия би останала без крака от усилията да се справи с естествените последици от преяждане с кисели ябълки и нездрави орехи. Общественото мнение би настояло тия дървета да бъдат заградени, за да се пресече опасността. На градинарите, които пестят разноските за огради и стобори, щеше да се забрани да стават по тоя начин причина за болести и смърт сред обществото.

Но германското момче може да извърви мили по безлюден път между два реда овощни дървета, за да си купи за пет пари круши в селото на другия край. Да отминеш тия незавардени овошки, огънали клони под тежестта на зрели плодове, се възприема от англосаксонския ум като грешно пренебрегване на удобен случай, като подигравка с благословените дарове на провидението.

Не зная дали е така, но ако съдя по онова, което схванах за немския характер, не бих се изненадал да чуя, че в Германия на осъдения на смърт му дават въже и му казват да иде да се обеси. Това вероятно пести на държавата много грижи и разноски и аз виждам немския престъпник да отнася това въже къщи, да прочита внимателно полицейските разпоребди и да пристъпва към изпълнението им в собствената си кухня.

Немците са добри хора. Общо взето, може би най-добрите хора в света: приветливи, безкористни, мили. Сигурен съм, че огромното мнозинство от тях отиват в рая. Наистина, като ги сравни с други християнски народи по земята, човек – ще, не ще, – стига до заключението, че раят е главно немско производство. Но не мога да разбера как стигат там.

Не мога да повярвам, че душата на кой да е отделен немец има достатъчно инициатива да полети нагоре сама и да почука на вратата на свети Петър. Според мен ги водят на малки групи и ги пускат вътре под надзора на някой умрял полицаи.

Карлайл казва за прусаците, а то е вярно за целия германски народ, че една от главните им добродетели е податливостта им на обучение. За немците може да се каже, че са народ, който ще отиде където и да му се каже, и ще върши каквото и да му се нареди. Обучи го на работа и го изпрати в Африка или Азия под надзора на някой униформен и от него ще излезе прекрасен колонист, който смело ще се пребори с трудностите, както би се преборил и със самия дявол, ако му се заповяда. Но трудно е да го видиш като първооткривател. Човек чувства, че, оставен сам на себе си, той скоро ще залинее и ще умре не поради липса на интелект, а само поради недостиг на самонадеяност.

Немецът толкова дълго е бил войникът на Европа, че войнишкото му е влязло в кръвта. Военни добродетели той има в изобилие, но страда и от недостатъците на военното обучение. Разправяха ми за един немец слуга, излязъл наскоро от казармите, комуто господарят поръчал да занесе писмо на определен адрес и да почака там за отговор. Минали часове, а слугата не се връщал. Господарят, загрижен и изненадан, отишъл да го потърси. Намерил го, където го бил изпратил, с отговора в ръка. Слугата чакал по-нататъшни нареждания. Историята звучи пресилено, но лично аз мога да я повярвам.

Интересното е, че същият той човек, който като индивид е безпомощен като дете, в момента, когато сложи униформа, се превръща в схватливо същество, способно да поема инициатива и отговорности. Немецът може да управлява други и да бъде управляван от други, но не може да управлява себе си. За да се излекува, като че ли би трябвало всеки германец да бъде обучен за офицер и след това да бъде поставен под собственото му командване. Положително ще се разпорежда със себе си здравомислещо и разсъдливо и ще се погрижи да изпълнява заповедите си бързо и точно.

За възпитанието на немския характер в тези насоки са отговорни, разбира се, главно училищата. Вечната им доктрина е дългът. Тя е прекрасен идеал за кой да е народ, обаче преди да се вкопчи в него, човек би трябвало да си създаде ясна представа, какъв е тоя „дълг“. Немската идея за него сякаш е „сляпо подчинение на всичко, което носи копчета“. Това е антитеза на англосаксонското схващане, но понеже и англосаксонците, и тевтонците благоденстват, трябва да има нещо добро и в

двата метода. Досега немецът е имал благословеното щастие да бъде изключително добре управляван. Ако това продължи, той ще процъфтява. Бедите му ще започнат, когато по някаква случайност нещо се развали в машината на управлението. Но може би неговият метод има предимството да произвежда непрекъснат поток от добри управници. Поне засега, изглежда, е така.

Склонен съм да мисля, че като търговец немецът, освен ако чувствително не се промени, винаги ще изостава чувствително от англосаксонския си конкурент, и то заради добродетелите си. За него животът е нещо по-важно от надпреварата за богатство. Страна, която затваря банките и пощите за два часа по пладне, за да отидат хората по домовете си и да си позволят удоволствието на спокоен обяд в лоното на семейството и може би кратка дрямка за десерт, не може да се надява и вероятно няма желанието да конкурира народ, който се храни прав и спи с телефон до леглото. В Германия поне засега няма достатъчно голяма разлика между класите, която да превръща борбата за надмощие във въпрос на живот и смърт, както е в Англия. Извън аристокрацията на земевладелците, чиито граници са ненарушими, общественото положение не играе роля. Frau (Жена, съпруга, госпожа (нем.)) професоршата и Frau свещарката се събират веднъж седмично на Kaffeeklatsch (Бърене на чаша кафе (нем.)) и като равноправни си разменят клюки. Съдържателят на обществената конюшня и докторът си пийват заедно в любимата им бирария. Богатият предприемач, когато стяга лъскавата си каляска за излет на открито, кани майстора и шивача си със семействата им. Всеки донася своя дял пиене и провизии, а на връщане всички пеят в хор едни и същи песни. Докато се запази това положение, човек няма защо да жертва най-добрите години от живота си, за да трупа пари за старини. Неговите вкусове, а още по-важно, вкусовете на жена му не изискват големи разходи. Той обича да вижда жилището или вилата си обзаведени с много червен плюш и изобилие на позлата и лак. Но това е неговата представа и може би тя не е по-лоша от смесицата на фалшив елизабетински стил и имитация на Луи XV – цялото залято с електрическа светлина и накачено със снимки. Възможно е да поиска местният художник да изрисува стените на фасадата: кръвопролитна битка долу, доста пострадала от входната врата, и Бисмарк, който като ангел се рее около прозорците на спалнята горе. Колкото за старите майстори, немецът се задоволява да отиде в картинните галерии, а тъй като „семејната ценност“ още не си е извоювала място сред институциите на фатерланда, на него му липсва подтикът да харчи пари, за да превърне къщата си в антикварен магазин.

Германецът е това, което французите наричат *gourmand* (Чревоугодник, лакомник (фр.)). Все още има английски стопани, които разправят, че „земеделие“ значи „гладна смърт“, но си похапват здравата по седем пъти на ден. Веднъж в годината по цяла Русия настъпва едноседмично пиршество, по време на което много хора умират от преяждане на блини, но това е религиозно празненство и се прави по изключение. Както и да го погледнем, като човек с апетит германецът изпъква сред народите на земята. Той става рано и докато се облича, гаврътва няколко чаши кафе заедно с пет-шест топли хлебчета с масло. Но чак към десет часа сяда на трапезата за нещо, което с основание може да се нарече закуска.

В един или един и половина е главното му хранене, обядът. Той го превръща в сериозна задача и обядва по час-два. В четири часа отива на кафене, където яде сладкиши и пие шоколад. Вечерта посвещава на ядене изобщо – не едно установено сядане на трапезата или поне няколко, ами поредица похапвания; бутилка бира и един-два *belegte Semmel*, да речем, към седем; още една бутилка бира и *Aufschnitt* (Студена закуска от различни колбаси (нем.)) в театъра през антракта; малка бутилка бяло вино и *Spiegeleier* (Яйца на очи (нем.)), преди да се прибере у дома; после парче сирене или салам с още бира, за да не му преседне, преди да си легне.

Но той не е това, което французинът нарича *gourmet* (Ценител на хубавото ядене (фр.)). Френски готвачи и френски цени не са правило за неговите ресторанти. Той предпочита своята бира или евтиното си бяло вино пред повечето скъпи марки бордо и шампанско. И наистина добре е да ги предпочита, защото човек е склонен да повярва, че всеки път, когато продава бутилка вино на германски хотелиер или търговец, френският винар се опитва да си върне за Седан (Град в Северна Франция, където Наполеон III се предава на прусците на 1.IX.1870 г.). Това е глупаво отмъщение, ако вземем под внимание, че като правило германецът не го пие; наказан остава някой невинен английски турист. Може би обаче френският търговец си спомня и Ватерло и смята, че все пак постига целта си.

В Германия нито ти предлагат, нито можеш да очакваш скъпи развлечения. Всичко е непревзето и непринудено. Германецът не упражнява скъпи спортове, за които да плаща, нито поддържа луксозни заведения, няма големеещи се богатски кръгове, за които да се докарва. Главното му удоволствие – едно място за операта или за концерта – се заплаща с няколко марки, а жена му и дъщерите отиват там с ушити въщи рокли,

с метнат на главата шал. Наистина отсъствието на всичко показно в цялата тази страна действа много освежително за очите на англичанина. Частните каляски са малко и се срещат рядко, а дори и файтонът Droschke се използва само когато няма по-бърз и по-чист електрически трамвай.

По тоя начин немецът запазва независимостта си. Търговецът в Германия не раболепничи пред клиентите си. Случи ми се да придружавам една англичанка, излязла по пазар в Мюнхен. Тя беше свикнала да пазарува в Лондон и Нью Йорк и намираше кусур на всичко, което продавачът ѝ показваше. Не защото наистина не го харесваше – просто това беше нейният стил. Обясняваше, че можела да намери повечето от тия неща по-евтино и от по-добро качество другаде; не че наистина мислеше, че може, просто ѝ се струваше добре да го каже на търговеца. Казваше му, че стоката му била безвкусна (както обясних, тя не искаше да го обиди – това беше нейният стил), че в нея нямало разнообразие, че не била последната дума на модата, че простееела, че не изглеждала трайна. Търговецът не спореше с нея, не ѝ възразяваше. В един магазин той сложи нещата обратно в кутиите им, върна кутиите на съответните рафтове, отиде в малката стаичка зад дюкяна и затвори вратата.

– Няма ли най-сетне да се върне? – попита дамата, след като изминаха една-две минути.

В тона ѝ прозвуча не толкова въпрос, колкото израз на нетърпение.

– Съмнявам се – отговорих.

– Защо? – попита тя изумена.

– Предполагам, че сте го отегчили – отговорих ѝ аз. – По всяка вероятност в тоя момент той пуши лула и си чете вестника зад вратата.

– Колко чудноват продавач! – възкликна моята приятелка, събра пакетите си и с възмущение излезе.

– Такъв им е обичаят – обясних. – Той ви предлага стоката. Ако я искате, можете да я получите. Ако не я искате, той вероятно би предпочел да не влизате и да не му говорите за нея.

При друг случай в пушалнята на германски хотел един дребен англичанин ми разказа една история, която, ако бях на негово място, бих запазил за себе си:

– Няма смисъл да се пазариш с германец – каза дребният англичанин. – Те сякаш не го разбират. Видях първо издание на Шилеровите „Разбойници“ в книжарница на Георг плац. Влязох и попитах за цената. Продавачът зад тезгяха беше чудат старец.

– Двайсет и пет марки – отвърна той и продължи да си чете.

Казах му, че съм видял по-запазен екземпляр само преди няколко дни за двайсет – човек говори така, когато се пазари, то се разбира. Той ме попита:

– Къде?

Казах му, че в един дюкян в Лайпциг. Той ми предложи да се върна там и да го купя: като че му беше съвсем все едно дали ще купя книгата или не. Казах му:

– За колко най-малко ще ми я дадете?

– Казах ви вече – отговори той, – двайсет и пет марки.

Беше сприхав дъртак. Казах му:

– Тя не струва толкова.

– Казал ли съм, че струва? – сопна се той.

Аз казах:

– Ще ви дам десет марки – помислих си, че може да се спазарим за двайсет.

Той се изправи. Сметнах, че ще обиколи тезгяха, за да извади книгата. Вместо това той се доближи направо до мен. Беше доста едър мъж. Хвана ме за двете рамена, изтласка ме на улицата и затръшна вратата зад гърба ми. Никога в живота си не съм бил толкова изненадан.

– Може книгата да е струвала двайсет и пет марки – предположих аз.

– Разбира се, че струваше – отговори той. – Но що за разбиране за търговия!

Ако нещо промени характера на германеца, това ще бъде германката. Самата тя се променя бързо. Преди десет години никоя германка, която цени доброто си име и се надява на съпруг, не би посмяла да се качи на велосипед; днес хиляди жени въртят колелата из цялата страна. Старите клатят глава, но младите мъже, както забелязвам, ги настигат и карат до тях. Не толкова отдавна в Германия се смяташе, че не е женствено да кара кънки сама жена. За прилична поза се смяташе да се пързала безсилно вкопчила се в някой сродник. Сега германката се упражнява, прави осморки сама някъде в ъгъла, докато се появи някой младеж да е помага. Играе тенис и от безопасно място съм я наблюдавал дори да кара двуколка.

Винаги е имала великолепно образование. На осемнайсет години говори два-три езика и е забравила повече, отколкото една средна

англичанка е успяла да прочете. Досега това образование е било свършено безполезно за нея. След женитбата се е оттегляла в кухнята и е бързала да отърси от ума си всичко, за да освободи място за лошо готвене. Но да речем, започне да е идва на ум, че няма защо жената да жертва цялото си съществуване за неблагодарните домакински задължения, както и няма защо някой мъж да превръща себе си единствено в машина за печелене на пари. Да речем, у нея се събуди амбицията да вземе участие в обществения и държавния живот. Тогава влиянието на такава другарка, здрава физически и следователно с буден ум, ще бъде трайно.

Не бива да се забравя, че немецът е извънредно сантиментален и лесно се влияе от своите жени. За него се говори, че бил най-добрият любовник и най-лошият съпруг. Виновна за това е била жената. Омъжеше ли се, германката не само зарязваше романтиката – тя взимаше тупалката и с нея я пропъждаше от къщи. Като момиче никога не е умеела да се облича; като съпруга не носи дори и ония дрехи, които е имала, и започва да се облича с каквото ѝ падне въщи – поне такава впечатлението оставя. Започва злоумишлено и преднамерено да разваля фигурата си, която често пъти напомня Юнона, и цвета на лицето си, на който би завидял всеки радващ се на добро здраве ангел. Тя продава рожденото си право да буди възхищение и преданост срещу яденето на сладкиши. Всеки следобед можете да я видите в сладкарницата да се тъпче с тлъсти, покрити с каймак торти, към които пие на големи глътки шоколад. За кратко време затлъстява, размеква се, отпуска се и става свършено безинтересна.

Когато германката се откаже от следобедното си кафе и вечерната бира, когато си наложи достатъчно движение, за да поддържа линията си, и продължи да чете след женитбата нещо друго освен готварската книга, немското правителство ще открие, че има да се справя с една нова и непозната сила.

Пред това, което ще се случи тогава, човек изпитва любопитство. Защото германският народ е още млад и съзряването му е от голяма важност за света. Това е добър народ, обичлив, който би трябвало да помогне много да се направи светът по-добър.

Най-лошото, което може да се каже против немците, е, че си имат своите слабости. Самите те не знаят за това, смятат, че са свършени, което е глупаво. Отиват дори толкова далеч, че слагат себе си по-високо от англосаксонците; това е непонятно. Човек си казва, че не може да са искрени.

– Те си имат своите качества – каза Джордж, – но тютюнът им е

всенароден грях. Аз си лягам.

Ние се облекнахме на ниския каменен парапет и загледахме светлините, които танцуваха по тихата тъмна река.

– Общо взето, беше много приятен бумел – каза Харис, – много ще се радвам да се върна и все пак съжалявам, че свърши.

– Какво е бумел? – попита Джордж.

– Бумел – обясних аз – според мен е пътуване, дълго или късо, без край; единственото, което му придава определен вид, е необходимостта да се върнеш в определен срок в точката, от която си тръгнал. Понякога този бумел е из оживени улици, понякога – през полета и пътеки; понякога можем да отделим за него часове, понякога – дни. Но дали е дълъг или къс, дали е тук или там, ние все мислим за приближаващия край. Кимваме и се усмихваме на мнозина по пътя си, с някои се спираме да поприказваме, а с малцина вървим за кратко заедно. Било ни е много интересно, често сме били и малко уморени. Но, общо взето, сме прекарвали приятно и съжаляваме, че бумелът е свършил.

КРАЙ

© 1983 Сидер Флорин, превод от английски

Jerome K. Jerome
Three Men on the Bummel, 1900

Публикация:

ТРИМА НА БУМЕЛ. 2000. Изд. Труд, София. Колекция Хумор. Роман. II изд. Превод:
от англ. Сидер ФЛЮРИН [Three Men On The Bummel / Jerome K. JEROME]. Формат:
20 см. Страници: 208. Цена: 4.99 лв. ISBN: 954-528-179-0.

Първото издание е на изд. Георги Бакалов, Варна от 1983 год.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/351>]